

Acta sanctorum

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae
ex Latinis et Græcis, aliarumque gentium antiquis monumentis

Quo dies nonus et decimus continentur

Bolland, Johannes

Parisiis et Romae, 1925

De Sancto Aido Episcopo Killariensi In Hibernia Commentarius Praevius

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72556](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72556)

A Ni blodhfaider for an cloinn,
acht go riarat ³⁷ mo bhacachail.
Meirce catha na cloinne
mo bhacall go ffior-thoicche.
Nochan fedfedh catha a cloadh;
beid a ratha go ro mór. »
Mor ³⁸.

Non subigetur ista gens,
dum lituo meo oboediant (1).

VITA

Vexillum gentis in acie
meus (est) lituus cum vera gaza.
Non valebunt, (o hostes,) vestrae cohortes
felicissime illis succedet. » [illos subicere;
Magnum (2).

Conadh tathbeoughadh Eogain Sreibh meic
Duach Galaicth, 7 toidhecht Maineach a hUl-
taibh, 7 dilgen na nAitech-thuath (no Fer-
mBolce ³⁹), 7 betha Grellain go nuice sin. Finis ⁴⁰.

Hucusque resurrectio Eoghani Sriabh filii
Duachi Galach, et adventus Mainensium ex
Ultonia, et destructio Tributarium (3), nimi-
rum Ferbolgorum, et Vita Greallani. Finis.

Epilogus.

³⁷ foisiot D; roisiot O'D.—³⁸ Coronide adiecta (cf. Comm. prae. num. 3) desinit D; desinit
O'D. — ³⁹ (no F. mB.) sup. lin. B. — ⁴⁰ Coronidem codicis B vide Comm. prae. num. 2.

(1) Cf. Comm. prae. num. 15. — (2) Cf. supra, p. 181, annot. 4. — (3) De vectigalibus illis
populis, supra, p. 491, annot. 2, 3 et 6.

B

DE SANCTO AIDO

EPISCOPO KILLARIENSI IN HIBERNIA

COMMENTARIUS PRAEVIUS

E

ANNO 589

Vitarum
S. Aidi

1. Historiam Vitasque S. Aidi (1) episcopi
Killariensis (2) ante paucos annos ita tractavit
vir hagiographicorum Hiberniae monumentorum
peritissimus Carolus Plummer (3), ut nobis iam
satis sit eius placita referre (4). Pauca tantum
quae ab instituto suo vir clarus aliena existima-
vit, pro nostro modulo supplebimus.

codices.

2. Nulla videtur servata esse S. Aidi Vita
gadelice conscripta (5). Vitae Latinae tres super-
sunt, quas edimus (6). Harum primam exhibet
unus (7) codex olim Salmanticensis (= S), dein
Bollandianus, nunc bibliothecae Regiae Bruxel-
lensis 7672-74, membraneus, binis columnis saeculo
XIV exaratus (8). Inter Vitas sanctorum Hiber-
niae, fol. 108-109^a, 119, 111, 113-114: Vita sancti
Aidi filii Bricc. Hanc opera Caroli De Smedt et
Iosephi De Backer, decessorum nostrorum, typis
mandatam in Actis Sanctorum Hiberniae ex
codice Salmanticensi, col. 332-359, e codice denuo
inspecto recudimus.

Vita I.

3. Altera Vita in tribus codicibus legitur:

Vita II.

R 1 = Codex Oxoniensis bibliothecae Bodleia-
nae Rawlinson B. 485, membraneus, binis co-
lumnis saec. XIII ante medium, ut videtur d. v.
Falconerio Madan, exaratus. Vitae sanctorum
Hiberniae. Fol. 97^a-103: Vita sancti Aidi epi-
scopi qui dicitur Aedh mac Bric.

R 2 = Codex Oxoniensis bibliothecae Bodleia-
nae Rawlinson B. 505, membraneus, binis co-
lumnis saec. XIV ante med. e codice R 1 descrip-
tus. Vitae Sanctorum Hiberniae. Fol. 149^a-154:
Vita sancti Aidi episcopi qui dicitur Aedh mac
Bricii.

F = Codex Dubliniensis bibliothecae Fratrum
Minorum 33, chartaceus, anno 1627 e codice R 2
descriptus. Vitae Sanctorum Hiberniae. P. 165:
Vita Sancti Aidi episcopi qui dicitur Aedh mac
Bricii.

Vitam hactenus ineditam, praeter aliquot sen-
tentias a d. v. C. Plummer vulgatas (9), exhibemus

(1) Nomen ab aliis aliter scriptum gadelice:
Aid, Aidh, Aed, Aedh, Aod, Aodh, Ead, Eadh,
Ed, Edh, Eth, cet.; anglice non numquam recen-
tioribus temporibus: Hugh; latine interdum le-
gitur Odo et apud recentiores Hugo, sed ut plu-
rimum huic illive gadelicae formae assuunt scrip-
tores Hiberni latinam terminationem. Ex iis
omnibus formis prisca est Aid, vetus Aed, re-
cens Aod, corruptae ceterae; aspiratae autem
formae ceteris sunt recentiores. Ideo elegimus
scriptionem Aid antiquiorem veriorumque. —
(2) Ceall Air, alias Ceall Fair, nunc parochia
Killare, baroniae Rathconrath, comitatus West-
meath; ubi scribit COLGANUS, Acta Sancto-
rum Hiberniae, p. 423, col. 2, annot. 31, tres
fontes esse tresque ecclesias. Cf. infra, num. 20.
— (3) Vitae Sanctorum Hiberniae, t. I, p. xxvii-
xxviii. — (4) Attamen etiamnum lectu digna
sunt quae scripsit G. T. STOKES, St. Hugh of
Rahue: his Church, his Life, and his Times, in

The Journal of the Royal Society of Antiquaries
of Ireland, t. XXVI (1896), p. 325-35. — (5) PLUM-
MER, t. c., p. xxvii; Id., Bethada Nám n'Érenn,
t. I, p. xi. — (6) Vita I est BHL. 189; Vita II
hactenus inedita; Vita III est BHL. 188. —
(7) Etenim vix operae pretium est annotare
Vitam I ex ipso Salmanticensi codice exscrip-
tam legi et in cod. Regiae bibliothecae Bruxel-
lensis 8936-8938, qui fuit unus e Collectaneis
Bollandianis, fol. 212-229^a: « ex ms. Hibernico
Seminarj Salmantic. Societatis Iesu. » Cf. I. VAN
DEN GHEYN, Catalogue des manuscrits de la Biblio-
thèque Royale de Belgique, t. V, p. 541, qui
folia suo modo numerat 201-218. — (8) Codi-
cum descriptiones a Plummero mutuati sumus,
t. c., p. ix-xxiii; cf. Id., On two Collections of
Latin Lives of Irish Saints in the Bodleian
Library, in Zeitschrift für celtische Philologie,
t. V (1905), p. 429-54. — (9) Vitae Sanctorum
Hiberniae, t. c., p. 34-45, in margine inferiore

e codicibus

A e codicibus R 1 et R 2 inter se collatis. Codicem F inspicere non est operae pretium.

Vita III. 4. Tertiam Vitam exhibent codices tres :

M = Codex Dubliniensis bibliothecae Marshianae Z. 3. I. 5, olim V. 3. 4, membraneus, saec. XV, ut videtur, ineunte, binis columnis exaratus. Vitae sanctorum Hiberniae. Fol. 134-135 bis : Vita sancti Edi episcopi et confessoris.

T = Codex Dubliniensis bibliothecae Collegii Sanctissimae Trinitatis E. 3. II, membraneus, eadem, ut videtur, aetate ac M binis columnis exaratus. Vitae sanctorum Hiberniae. Fol. 110° : Incipit Vita sancti Edi episcopi et confessoris.

U = Codex in bibliotheca Collegii S. Patricii apud Maynultiam, papyraceus, saec. XVII parum fideliter descriptus ex antiquo codice membraneo qui fuerat Iacobi Usserii (1). Vitae Sanctorum Hiberniae. P. 171-75.

B Vix non certum est e codice M hausisse Colganum hanc Vitam, quam in Actis Sanctorum Hiberniae typis integram vulgavit, p. 418-22; idem etiam excerpta edidit in Triade Thaumaturga, p. 460, cap. xxxiii, et p. 605, cap. xix, xx. Nuper tandem summa diligentia Vita recusa est a Carolo Plummer, Vitae Sanctorum Hiberniae, t. I, p. 34-45, e codice M, codice T collato.

Codicem M denuo inspeximus atque cum codice T et Colgano contulimus (2); melius enim hoc exemplo perspicitur, Colgani editionibus quae fides debeat. Codicem U negleximus, e quo ad criticam editionem nihil omnino utilitatis derivari posse arbitratur v. cl. Carolus Plummer (3). In codicibus M et T singula capita, non numeris, sed littera rubra distincta sunt; Plummeri distributionem in capitula recepimus.

Vitae tres inter se collatae.

5. Vitas tres S. Aidi, seu verius eiusdem Vitae tres recensiones, his fere verbis inter se confert v. d. C. Plummer (4). Is saepe est trium Vitarum consensus, ut omnes ex uno eodemque archetypo fluxisse putandae sint (5). Proxime ab hoc archetypo abest Vita I, longissime Vita III; Vita autem II multo similior est Vitae I quam Vitae III. In hac tertia Vita omissa sunt cap. 19, 21-23, 33, 36, 39, 42-44, 49, 51 integra, et partim cap. 11 et 13 Vitae I; capita 13, 15, 18 eiusdem Vitae I, quae aut offensionem esse poterant aut difficultati, recognovit scriptor Vitae III; nihil tamen addidit praeter primam sententiam cap. 6, quae in Vita I et II non legitur.

D Vita II a Vita I, praeterquam quod stilus omnino retractatus est et ad homileticam rationem accommodatus, vix differt; nisi quod scriptioni huius recensionis R more suo nomina passim expunxit, et totum cap. 18 omisit. Ipsa Vita I farrago videtur esse; quater enim eadem narratiuncula decantatur de S. Aidi curru per aera volante (6). Utrum autem antiquissima recensio latina fuerit an gadelica, haud facile decreveris (7). Vitae illius aetatem inde deducit Colganus (8), quod monasterium a Danis eversum anno 1089 ad sua usque tempora scriptor manere tradiderit (9). Id in sola Vita III legitur; cumque in prima alteraque Vita desideretur et eiusdem modi sit atque alia plura additamenta recensionis III (10), haud scio an indigentiae potius quam vetustati ascribendum sit; nisi tamen aliunde probabitur illius recensionis III veneranda antiquitas.

6. Colganus autem hisce verbis suam sententiam de altera tertioque Vita expressit: « Habemus et aliam huius sancti Vitam » (eam nempe quae nobis est Vita II, ut e sequentibus liquet), « ex Codice Insulensi seu Insulae sanctorum (11), latiniorem quidem et aliquot capitibus fusiozem, sed recentiori calamo exaratam; et quaedam admiscuit de foetu in virginis cuiusdam utero exinanito (12) et de S. Brigida a dolore capitis per S. Aidum sanata (13), quae plus examinationis postulant quam apportant utilitatis. Hanc ergo quam ex Codice Kilkenniensi (14) saepius laudato damus, stili et vetustate et simplicitate magis commendatam praeferebam duximus. Vetustatem indicant tum verba prisca, quibus utitur et hodie non sunt in usu, qualia sunt « regnavit Hiberniam » (15), id est rexit; « culter » (16), id est vomer; « Christianitas » (17), id est fides Christi; « Scoice » (18), id est hibernice, et similia. Tum quia dicit aliqua monasteria Hiberniae suo tempore floruisse, quae a sexcentis ad minus vel septingentis annis non floruerunt et quorum hodie vix exstant vestigia (19). Ponit etiam passim nominativum casum pro ablativo (ut vocant) absolute sumpto (20). Unde auctor huius Vitae videtur mihi prorsus idem qui et Vitae S. Maidoci, S. Cannei, S. Comgelli, S. Finiani, et aliorum plurium in quibus similes reperiuntur locutiones (21). » Huscusque Colganus.

7. Stemma S. Aidi aetati quae vixisse fertur apte congruit. Legitur enim in Libro Lageniensi fuisse mac Bricc meic Cormaic meic Crimthaid meic Fiachach meic Neill Nóighiallaicich (22), id est filius Breeci (alias Breaci cet.), filii Cormaci,

De Vita II et III quid Colganus senserit.

S. Aidus e qua stirpe ortus,

(1) Hunc ipsum codicem M fuisse, opinio est prope certa Caroli PLUMMER, *Miscellanea Hagiographica Hibernica*, p. 178. — (2) Nonnullos etiam locos in gratiam huius editionis inspexit v. d. Eduardus J. Gwynn, Collegii Sanctissimae Trinitatis Dubliniensis socius. — (3) Op. c., p. 178. — (4) *Vitae Sanctorum Hiberniae*, t. I, p. xxvii. — (5) Haec ille. Nihil tamen perspicimus cur non a Vita I fluxerint Vitae II et III. Sed peracutus sit qui litem diremerit. — (6) Cap. 11, 19, 36, 42. Quater etiam in Vita II, cap. 7, 14, 30, 36; semel tantum in Vita III, cap. 7. — (7) De gadelicis Vitis in latinum sermonem conversis vid. PLUMMER, t. c., p. xi, xxii, xliii, lix, lxxvi. — (8) *Acta Sanctorum Hiberniae*, p. 423, annot. 26. — (9) Vita III, cap. 31. — (10) Cf. de illa Colgani sententia, quae advertimus inter annotata ad Vitam I, cap. 46. — (11) Utrumque codicem nunc Rawlinsonianum (R1 et R2) ortum duxisse

ex monasterio Inis na Naomh, seu Insulae Sanctorum, in Lough Ree, maxime probabilibus argumentis contendit v. d. C. PLUMMER, op. c., t. I, p. xx. — (12) Vita II, cap. 11. — (13) *Ibid.*, cap. 13. Cf. infra num. 19 et 20. — (14) Ex hoc codice Vitam III exhibet Colganus. Vid. PLUMMER, t. c., pp. xxvi, xiii-xiv. — (15) Vita III, cap. 1. — (16) *Ibid.*, cap. 4. — (17) *Ibid.*, cap. 20. — (18) *Ibid.*, cap. 5. — (19) Vid. quae annotamus ad cap. 31 et 32 Vitae I. — (20) Hoc e gadelica grammatica mutuatus est hagiographus, neque adeo insolitum est, vel in latinis litteris Hibernorum. — (21) Cum salis granulo haec accipienda sunt, ut idem recensor esse videatur. Num et scriptor archetypi Vitarum S. Aidi idem fuerit qui ea omnia monumenta litteris mandarit, nos ignorare fatemur. — (22) *The Book of Leinster*, p. 347, col. 2. Cui consentiunt Mariani glossator, infra num. 9, annotatio in marg. fol. 134^f codicis M Vitae III, et filii

A filii Crimthandi, filii Fiachai, filii Nialli Naoghiallach (a novem obsidibus). Hic autem Hiberniam regebat exeunte quarto post Christum saeculo (1). Aidi vero nostri memoratur obitus in Annalibus Ultoniensibus anno 588 (recte 589): Quies espucit Aedha filii Bricc (2), et anno 594 (recte 595): Vel hoc anno quies epscoip Aedha mic Bric (3). Quippe incertus erat vetus Annalium conscriptor utri anno sancti episcopi obitus inscribendus esset (4). Eundem nuntiant ad annum 588 (recte 589, ut videtur) Annales qui Tigernachi nomine circumferuntur (5), Chronicon Cluanaense (6), Chronicon Scolorum (7) et Quattuor Magistri (8); hinc projecto fluxit temporis nota quae in martyrologium Dungallense recepta est ad d. 10 novembris (9). Usserius annum 589 accepit (10), Colganus annum 588 (11). Et de his quidem haclenus; nolimus enim iragoediam movere de paucis annis, ubi Annales inter se vix discrepant.

8. Sed et de festo die S. Aidi quaesitum est (12). Testatur enim Colganus (13) de S. Aido agere « Martyrologium Salisburiense Richardi Whitford (14), Martyrologium Tamhlachtense et Martyrologium Dungallense ad 28 Februarii »; his adiciendum est « calendarium sanctorum Hiberniae Fitz-Simonis » (15). Verumtamen Dungallensis martyrologii neutrum exemplum (16) pridie kalendas martias S. Aidi meminit. Prudenter igitur scripserunt decessores nostri huius festum eo die indicari in martyrologio Dungallensi « apud Colganum » (17). Neque Ricardus Whytford huc adducendus erat; Aidus enim ille quem d. 28 februarii recepit (18), Fernensis est abbas, cuius dies obitus in Nova Legenda Anglie (19) aliaque eiusdem Vita (20), perperam scriptus est pri-

die kalendas martias pro pridie kalendas februarias. Tamhlachtense martyrologium auctorem projecto habuit Henricus Fitz-Simon, uti habuerunt et Fasti illi, summa ceterum indiligentia conjecti, quos repperit ediditque Philippus O'Sullevanus Bearrus; in his enim pridie kalendas martias Aidus inscribitur (21). Qua vero de causa duo eiusdem sancti festa in Tamhlachtensi calendario indicta sint (22) nondum resciscere potuimus, neque fortassis tanti faciendum est (23). Alterum autem natale esse, alterum dedicationis cuiusdam seu translationis commemorationem, opinatur Carolus Plummer (24). Hoc certum est, summo recentiorum consensu, praecipuum S. Aidi festum illud esse quod quarto idus novembres agitur (25).

9. Die autem 10 novembris S. Aidi meminerunt et Oengustus, Hibernorum heortologorum antiquissimus (26), et Marianus Gormanus (27), et calendarium Casselense (28), Drummondense (29), Dungallense (30). Mitto recentiores (31). Mariani annotator haec S. Aidi nomini ascribit: Episcopus, ó Chill Áir i Midhe ocus ó Sliabh Liag i tTir Bóghaine i cCenel cConaill. Do Chenél Fhíachach mic Neill dó (32). Latine: Episcopus, de Ceall Áir in Midia et de Sliabh Liag (seu anglica forma Slieve League) in Tir Bóghaine in (regione dicta) Cenél Conaill (33). De stirpe Fiachai filii Nialli erat (Aidus). Colganus e deperditó calendario Casselensi haec excerptit: S. Aidus filius Bricii de stirpe Fiachi filii Neill; mater autem eius erat de regione Museraigethire (34). Colitur Killary, in occidentali Media, et in Sliebhliag, in valle de Senghlenn in Ultonia (35). Dungallensis martyrologii elogium infra referemus (36). Adde quod in codice R 2 alterius Vitae latinae S. Aidi manus saec. XVII annotavit, etiam tum d. 10 no-

plerique
IV idus
novembres,

Genealogiae Regum et Sanctorum Hiberniae, ed. WALSH, p. 56. Neque discrepat exordium Vitae III, quod S. Aidum « de nobiliori Hybernie genere, id est de semine Cuind Cetcaithaid » ortum tradit; hic enim Condus *ἐξαγορεύμαχος* unus est ex atavis Nialli, totius Hiberniae principis. Cf. annot. ad cap. 1 Vitae III. — (1) De quo inter annotata ad cap. 1 Vitae I. Historiam gentis, e qua ortus est S. Aidus, ad recentiora usque tempora prosecutus est G. T. STOKES, t. c., p. 326, annot. 4, et p. 334-35. — (2) *Annals of Ulster*, t. I, ed. W. M. HENNESSY, p. 72. — (3) *Ibid.*, p. 76. — (4) Id non raro accidit in Annalibus Ultoniensibus, quippe qui e diversis fontibus congesti sint. — (5) Ed. Wh. STOKES, in *Revue Celtique*, t. XVII (1896), p. 158. — (6) Seu Annales de Clonmacnoise; vid. COLGAN, *Acta Sanctorum Hiberniae*, p. 423, col. 2, annot. 31. Eorum Annalium nullum servatum est exemplum; sed exstat anglica interpretatio, anno 1627 confecta, quam attulimus supra, p. 150, annot. 8. — (7) Ed. W. M. HENNESSY, p. 62. — (8) T. I, p. 212. Adde Annales e cod. Titus A. XXV, ed. A. M. FREEMAN, in *Revue Celtique*, t. XLI (1924), p. 321. — (9) Vid. infra Syllogen. — (10) *Britannicarum Ecclesiarum Antiquitates*, ed. 2, p. 533, col. 2. — (11) *Acta Sanctorum Hiberniae*, p. 832, col. 1: « 588. S. Aidus sive Aedus filius Breici, Episcopus de Rath-aodha in Media obiit. » — (12) *Act. SS.*, Febr. t. III, p. 718 f. — (13) *Acta Sanctorum Hiberniae*, *ibid.* — (14) Novum prorsus martyrologium finxit O'HANLON, *Lives of the Irish Saints*, t. II, p. 730, dum Salisburiense aliud esse opinatur a Ricardi Whytford farragine. — (15) Ita *Act. SS.*, Febr. t. c., *ibid.* Sed Aidi nomen non legitur in exemplo typis mandato a Philippo O'SULLEVANO BEARRO, *Historiae Catholicae Hiberniae Compendium*, lib. IV, cap. XII; ed. 1, p. 49-54; ed. M. KELLY, p. 52-57. — (16) Vid. supra, Novembris Tomus IV.

p. 305. — (17) *Act. SS.*, Febr. t. c., *ibid.* — (18) *The Martiloge in Englysshe*, ed. F. PROCTER and E. S. DEWICK, p. 34. — (19) Ed. HORSTMAN, t. I, p. 22. — (20) PLUMMER, *Vitae Sanctorum Hiberniae*, t. I, p. LXXVI. — (21) Op. c., lib. IV, cap. XI; ed. 1, p. 45; ed. M. KELLY, p. 49. — (22) Melius addideris: si quando indictum est. Totum enim mensem novembrem in exemplis quae supersunt excidisse dolemus. Prope diem nova editio prodibit quam parant dd. vv. H. J. LAWLOR et R. I. BEST (*Henry Bradshaw Society*). — (23) Vid. tamen quae dubitanter conicimus de duobus sanctis Aidis fortasse inter se commutatis, infra, num. 20, et de cognominibus, infra, num. 16. — (24) T. c., p. xxvi, annot. 4. — (25) *Act. SS.*, *ibid.* O'HANLON, op. c., t. II, p. 730; etsi typhothetae errore scriptum est 23 pro 28, *ibid.*, op. c., t. VI, p. 611, annot. 1. Dubius haeret COLGANUS, *Acta Sanctorum Hiberniae*, p. 423, col. 2, annot. 31; sed d. 10 novembris se de eo acturum pollicitus erat, op. c., p. 268, col. 2, annot. 9. — (26) Infra, in Sylloge de sanctis qui in utraque Scotia coluntur, num. 1. « Aengustus auctus » apud quem se S. Aidi nomen legisse scribit COLGANUS, op. c., *ibid.*, nihil aliud est ac codex festilogii Oengusiani nunc Dublini servatus in bibliotheca Fratrum Minorum. Eo usus est in sua editione Wh. STOKES, *Féilire Oengusso*; vid. p. XII-XIII. — (27) *Ibid.*, num. 2. — (28) COLGAN, op. c., *ibid.* — (29) Infra, Sylloge, num. 3. — (30) Huius criticam editionem vid. *ibid.*, num. 4. — (31) *Ibid.*, num. 3; adde Fastos illos apud O'SULLEVANO BEARRUM, op. c., ed. 1, p. 48; ed. M. KELLY, p. 51, ubi perperam Eclus pro Edus scriptum esse advertimus, supra, p. 313. — (32) STOKES, *Féilire húi Gormáin*, p. 214. — (33) De Slieve League agemus infra, num. 17; de Killare, vid. supra, p. 495, annot. 2. — (34) Vid. infra, inter annotata ad cap. 1 Vitae I. — (35) COLGAN, l. c. — (36) Sylloge, num. 4.

63 -vembris

A *vembris eius cultum ad Slieve League* (1) *celeberrimum fuisse*: Hic sanctissimus episcopus Aidus filius Bricci colit <ur> ac apud Sliabhahlieghe (sic) celebratur divinis sacrificiis et mu <l> tifiariis graciaram <act> ionibus decimo die mensis novembris (2). *Antiquiore manu ad ipsius Vitae limen in eodem codice ascriptum est*: 10 november. *His omnibus accedit Colgani testimonium, qui refert suo tempore festa S. Aidi agi ad Slieve League IV idus novembres* (3).

qui dies
natalis esse
videtur.

10. *Aegre ferendum est excidisse totum mensis novembrem in exemplaribus quae supersunt martyrologii Tamhlachtensis*; in quo uno cum Aidus pridie kalendas martias memoretur (4), operae prelium fuisset cernere num et quarto idus novembres iterum esset annuntiatus. *Uti se nunc res habet, alterum diem natalem fuisse videri, alterum dedicationis cuiusdam seu translationis, iam advertimus* (5). *Quod si ita est, obiisse S. Aidus d. 10 novembris putandum est, uti expresse habent Annales Quattuor Magistrorum* (6) *et ipsius Vita III* (7). *Ceterae Vitae emortualetem diem conceptis verbis non indicant, etsi in natali S. Aidi erant praelegendae* (8). *Quod autem in altera recensione martyrologii Dungallensis ascriptum est diei 16 novembris*: Aodh mac Bric do réir a bhethaidh is anigh atá a fhéil, gé nach do réir na bhéletheadh (9); *latine*: Aodh mac Bric, iuxta eius Vitam hodie est eius festum, sed non iuxta calendaria; *nescio unde originem duxerit, nisi ex errore, quo quispiam 10 pro 16 legerit. Tam enim exposuimus, in Vitis latinis quid haberetur, et nusquam aut latinae alius aut gadelicae Vitae S. Aidi mentionem repperimus.*

Vitarum
S. Aidi
personae.

B *Aetati qua vixisse S. Aidum ex Annalibus colligitur* (10) *non repugnant ea quae de plerisque Vitae eius personis traduntur. Quod pertinet ad SS. Kiaranum Cluanensem* († 549), *Becc mac Dé* († 553 vel 558), *Lasreanum seu Molaisseum de Daimh Inis* († 564 vel 571), *regemque Diarmidum mac Cearbaill* († 565 vel 572), *nulla quaestio oritur* (11). *Ipsi etiam Aido, uti Vitae omnes tradunt* (12), *superstes fuit S. Columba Hiensis* († 597). *Haud ita facile alia quaedam explanantur. Qui enim potuit Aidi vixit e pueritia egressi fama sanctitatisque opinio tanta fuisse ut eum S. Brigida, Kildariensis, ut videtur, († cc. 525) ad capitis dolores levandos invocaret* (13)? *Et alia narratio, quae in duabus Vitis S. Aidi legitur* (14), *de Evangeliorum codice caelitus demisso ad Brigi-*

C

dam Aidoque tradito, difficultatem non minuit, D quam Bollandus noster senserat (15). *Sed de his alia pluribus* (16). *Neque satis probabiliter nobis explicatum videtur, quo pacto multis annis iunior esse potuerit S. Aidus S. Cainnecho, abbate illo, si quid perspicimus, Achadhbbónsi, nato an. 516 vel 527* (17), *et S. Brendano, abbate Birrensi, mortuo an. 571-573* (18); *hos enim in sacris litteris occupatos et de rebus divinis colloquia miscentes casu in silvis offendisse traditur Aidus, etiamtum puer et porcis pascendis addictus* (19). *Neque facile credendum est non Achadhbbónsem illum praeclarum abbatem hic significari, sed obscurum nescio quem Patricii discipulum* (20). *Tandem Momoniae regem illum e cuius semine tres reges orituros praedixit Aidus* (21), *in censu regiarum stirpium arbitratu Colganus fuisse Amhalghaidh filium Ennii, fratrem celebris illius Oengusii regis Momoniae cui S. Patricius, cum eum baptizaret, pedem cuspidis baculi transfixit* (22). *Hic autem Oengus in praelio cecidit anno 490* (23); *Amhalghaidh ergo vix agere potuit cum Aido* E *qui anno 589 defunctus est, eoque tanta iam auctoritate pollente ut a rege Nepotum Nialli Australium ad Momoniae regem de induciis faciendis legatus mitteretur. Riochus etiam ille sanctus quem adivisse traditur Aidus* (24), *si re vera S. Patricii sororis fuit filius, vix tamdiu ad sextum saeculum superstes esse potuit; sed illa Riochi cum Patricio consanguinitas non immerito in quaestione vocata est* (25). *Colgano tamen haud improbabile videtur S. Riochum, Patricii sororis filium, ad tempus Aidi supervivisse* (26); *ille scilicet centum annos amplius vivere Hibernum sanctum minime mirandum putabat, qui multo grandioribus numeris pridem fuerat assuefactus* (27). *Sed cum in Hibernia illis temporibus nullus census habitus sit, certa argumenta prorsus desunt quibus controversiam dirimamus.*

12. *De mentionibus S. Aidi quas in aliis hagiographicis scriptis repperimus, proxime agendum est. Et primo afferamus venerandae antiquitatis monumentum, Cathalogum ordinum sanctorum in Hybernia secundum diversa tempora, qui saeculo VIII videtur collectus esse. Etenim alius non est a praeclaro episcopo Killariensi Aedeus ille, cuius nomen in alio sanctorum ordine legitur* (28); *huius autem ordinis sancti floruisse circiter annos 540-600 ibidem traduntur.*

S. Aidi
mentiones

F *De quo cultu infra, num. 17. — (2) Fol. 152, in marg. dextero. — (3) Op. c., p. 423, col. 2, annot. 31. Vid. infra, num. 17. — (4) Supra, num. 8. — (5) Supra, num. 9. — (6) *Annals of the Four Masters*, ed. cit., t. I, p. 212, ad annum 588 (recte 589). — (7) Cap. 36. — (8) Vita I, 52, ad calcem; Vita II, 46, ad calcem. — (9) *The Martyrology of Donegal*, ed. cit., p. 310. — (10) Supra, num. 7. — (11) Ea est d. v. Caroli PLUMMER sententia, *Vitae Sanctorum Hiberniae*, t. I, p. xxviii. — (12) Vita I, 52; Vita II, 46; Vita III, 36. — (13) De S. Aidi in illis doloribus invocatione fusi infra agemus, num. 18-21. — (14) Vita I, 21; Vita II, 16. — (15) *Act. SS.*, Febr. t. I, p. 117, col. 1. Cf. PLUMMER, l. c. — (16) *Infra*, num. 18-20. — (17) De aetate illius Cainnechi, vid. J. LANIGAN, *An Ecclesiastical History of Ireland*, t. II, p. 188, annot. 19; p. 202, annot. 67. J[ames] G[AMMACK], ap. W. SMITH and H. WACE, *Dictionary of Christian Biography*, t. I, p. 382. — (18) De quo A. P.*

F[ORBES], *Dictionary of Christian Biography*, t. c., p. 335, col. 1. — (19) Vita I, 2; II, 2; III, 2. — (20) De quo COLGAN, *Trias Thaumaturga*, p. 139, col. 1, cap. 70; p. 179, col. 2, annot. 128; p. 267, col. 1. O'HANLON, *Lives of the Irish Saints*, t. I, p. 409-410. J. G[AMMACK], l. c., col. 1. — (21) Vita I, 8-9; II et III, 5. — (22) *Acta Sanctorum Hiberniae*, p. 422, annot. 13. Vid. infra quae annotamus ad cap. 8-9 Vitae I. — (23) *Annals of Ulster*, t. I, ed. W. M. HENNESSY, p. 28, anno 489 (recte 490). — (24) Vita I, 45; II, 39; III, 31. — (25) J. H. TODD, *Leabhar Imuinn. The Book of Hymns of the Ancient Church of Ireland* (Dublin, 1855-69), p. 114-16 (*Irish Archaeological and Celtic Society*). Cf. PLUMMER, *Vitae Sanctorum Hiberniae*, t. I, p. xxviii. — (26) Op. c., p. 268, col. 1, et ibid., col. 2, annot. 7. — (27) Quales sunt quos de S. Kiarano Saighirensi mox afferimus, num. 12. — (28) *Acta Sanctorum Hiberniae ex codice Salmanticensi*, ed. cit., col. 162.

Aidum

in variis
scriptis
hagiog-
raphicis,

Aidum etiam nostrum discipulis S. Finniani Clonardensis abbatis annumerat Colganus (1). Neque obest quicquam quin re ipsa litteras didicerit Aidus in celeberrimis illis scholis S. Finniani; hic enim anno 549 e vivis decessisse fertur (2). Verum etsi Colganus scribit se S. Finniani discipulis annumerasse neminem praeter eos quos vel Vita ipsius Finniani vel propria ipsorum Acta aliaque certa testimonia inter eos expressis nominibus collocarent (3), tamen unde hunc Aidum piscatus sit nondum comperimus (4). Quod autem in Vitis S. Kiarani de Saighir, Aidus quidam episcopus inducitur (5), nos id extricare nolumus. Etenim, ut omnes, qui in Actis huius Kiarani comparant, Kiarani aequales quodam modo fierent, ipsius Kiarani vita ad ducentos, trecentos, quadringentos annos ab hagiographis est deducta (6). Haud scio tamen an Aidus noster is fuerit Inducitur enim Aidus episcopus deprecans S. Kiaranum pro Dimma duce seu, ut alii codices volunt, regulo, regionis Hua Fiachach (7).

B Hic autem Aidi Killariensis consanguineus erat, frater an patruus, incertum (8). Quae coniectura si vera est, erraverunt qui Aidum illum episcopum alium esse a Killariensi putaverunt (9).

in Vita
S. Cain-
nechi,

13. Iamiam vidimus haud potuisse S. Cainnechum Achadhboensem multis annis S. Aido seniori fuisse (10); aequalem potius credideris. Quod attinet ad temporum rationem, nihil obici potest narratiunculae quam e Cainnechi Vita excerptimus. Huius tres supersunt recensiones, quas v. d. Carolus Plummer litteris S. M. R designavit (11); has tres idem ostendit ex uno fonte fluxisse, a quo proxime abest S. Hanc ergo recensionem typis mandare satius erit, ceterarum praecipuis saltem varietatibus subiectis, quas e Plummeriana editione sumus mutuati (12): Alio autem tempore episcopus Aidus filius Brice exiit

ad regem Neill¹ (13) Colmanum Modicum filium Dermicii (14), qui habitabat in Stagno Rosso² (15); eratque episcopus Aidus iuxta stagnum ieiunans contra illum regem (16) pro causa sororis suae reli<gi>ose³ (17), que apud regem in rapina deducta est⁴. Sanctus autem Kannechus compatiens episcopo perrexit in auxilium illius. Hoc audiens rex iussit suis servis⁵ castella fortiter concludi et⁶ rates diligenter abscondi, ne Kannechus in insulam iret⁷. Sed Dominus volens adiuvare sanctos suos ianuam⁸ aperuit et ratem ex locis conclusis deduxit. Et in illa rate⁹ Kannechus navigavit¹⁰ in insulam et¹¹ illum regem superbum increpavit et predicavit¹² ei ne episcopum Aidum offenderet. Rex autem ambos despexit, sed Deus honorificavit eos. Nam¹³ ille rex superbus sedens vidit currum igneum cum equis igneis et aurigam in eo terribilem, habentem in manu gladium fulgorem¹⁴, ab orientali parte venientem per campum trans stagnum in insulam celeriter¹⁵; et percussit regem ac pene in¹⁶ duas partes divisisset¹⁷ eum, nisi Kannechus¹⁸ cum suo baculo prohibuisset; et statim rex¹⁹ mortuus est. Tunc Kannechus²⁰ oravit Deum et regem suscitavit. Rex autem

¹ (regem N.) regem Hua Neill M. — ² (in s. R.) in stagni insula Ros M; apud Loch Rossa R. — ³ religiose S; religiose M. — ⁴ (que - est) que ad regem in rapinam erat ut daretur viro M. — ⁵ sui add. S sed del. — ⁶ (suis servis - concludi et) om. M; (castella f. c. et) municipium suum obfirmari et R. — ⁷ (ne - iret) ne sancti insulam intrarent M. — ⁸ ianuam insule M. — ⁹ nocte S. — ¹⁰ (et - navigavit) et viri sancti in illa rate navigaverunt M. — ¹¹ sanctus Cainnechus add. M. — ¹² precepit M. — ¹³ statim add. M. — ¹⁴ fulgorem prius S. — ¹⁵ om. M. — ¹⁶ modo prius S. — ¹⁷ sic in marg. corr.; in textu divisit del. S. — ¹⁸ Kannechii prius S. — ¹⁹ (et percussit - rex) et percussit celeriter ante omnes regem statim M. — ²⁰ rogatus a regina et ab omnibus add. M.

(1) « S. Aidanum filium Breici episcopum (cuius vitam habes 28 Feb.) », *Acta Sanctorum Hiberniae*, p. 405, col. 2. — (2) *Annals of Ulster*, t. I, ed. cit., p. 50, anno 548 (recte 549). — (3) COLGAN, l. c., col. 1. — (4) Aliter omnino de educatione S. Aidi Vita I, cap. 3-7, 19, et loci paralleli. — (5) BHL. 4657, ap. COLGANUM, *Acta Sanctorum Hiberniae*, p. 459, col. 2, cap. XII, initio; ap. PLUMMER, *Vitae Sanctorum Hiberniae*, t. I, p. 221, cap. IX, ad calcem. In ceteris Vitis latinis, BHL. 4658 et 4659, et in prima Vita gadelica, ap. PLUMMER, *Bethada Nám nErenn*, t. I, p. 105, cap. VIII, § 15, episcopus ille non memoratur, nedum Aidi nominis mentio fiat; sed altera gadelica versio cum BHL. 4657 consentit, ap. PLUMMER, t. c., p. 116, cap. VII, § 22. Tertia tandem Vita gadelica e BHL. 4657 in hibernicum sermonem versa est; quam edidit primus S. H. O'GRADY, *Silva Gadelica*, t. I, p. 5-6, dein D. B. MULCAHY, *Beatha Naomh Chiarán Saighre. Life of S. Kiaran (the Elder) of Seir* (Dublin, 1895), p. 9, cap. VIII. — (6) PLUMMER, *Vitae Sanctorum Hiberniae*, t. I, p. LIII, cum annot. 5. — (7) *Id.*, t. c., p. 220, cap. VIII, cum annot. 9. — (8) J. F. SHEARMAN, *Loca Patriciana*, p. 296. — (9) Cf. O'HANLON, op. c., t. V, p. 592, annot. 26; COLGAN, *Acta Sanctorum Hiberniae*, p. 464, col. 2, annot. 20; *Id.*, *Trias Thaumaturga*, p. 268, col. 2. — (10) *Supra*, num. 11. — (11) T. c., p. XLIII-XLIV, S e Salmanticensi codice, BHL. 1519; M e codice Dubliniensi bibliothecae Marshianae, BHL. 1520; R ex Oxoniensibus Rawlinsonianis, inedita. Singulos codices descripsimus, supra, num. 2-4. — (12) T. c., p. 162-63. Locum edimus e codice Salmanticensi denuo inspecto, fol. 115, col. 2-115v, col. 2; legitur iam apud C. DE SMEDT et

I. DE BACKER, *Acta Sanctorum Hiberniae ex codice Salmanticensi*, col. 376-77. — (13) Hic genitivus est nominis Niall; intellege regem Nepotum Nialli Australium. Cf. infra, annot. ad cap. I Vitae I. — (14) Colmán Beag, id enim gadelice est Colmanus Modicus, filius Diarmaidi, obiit anno 587 vel 593. PLUMMER, t. c., p. XLV. — (15) In Midia, ut videtur, *Id.*, op. c., t. II, p. 339, col. 1, l. v. Ros, Rosso Stagnum; quod pro Loch Rossa scriptum arbitratur. Equidem haud scio an Stagnum Rossum latine fecerit hagiographus gadelicum nomen Loch Ruadh, nunc Lough Roe, in confinio parochiarum Rahan et Kilbride, baroniarumque Ballycowan et Kilcoursey, in King's County. Cf. HOGAN, *Onomasticon Goedelicum*, p. 503, col. 2, i. v. Loch Rosso. Sed adeo parvum hodie est Lough Roe ut maxime dubitanter hoc coniciam. — (16) De eius modi ieiuniis, PLUMMER, op. c., t. I, p. cxx-cxxi. — (17) Salmanticensis codicis librarium, dum « religiose » scribit, phonetice, ut aiunt, scribere putat PLUMMER, op. c., t. II, p. 384, col. 1, l. v. religiosa. Equidem haud scio an calami lapsus ita in animo excusaverit quasi proprium nomen id fuisset, Religiose; quae sententia est decessorum nostrorum C. DE SMEDT et I. DE BACKER, op. c., col. 376, annot. 8, et col. 971, l. v. Religiosa (?). Sed profecto e parallelis locis librarium corrigamus oportet. Docto tamen viro C. Plummer non assentimur, qui religiosam putat hic pro nomine haberi, quasi sanctimoniale diceret. Probabilius videtur significare voluisse hagiographus sororem illam S. Aidi fuisse non quidem sanguine, sed spiritu; non carnalem, sed religiosam, id est spiritualem. Quod si ita est, iam nomen hoc non est, neque proprium neque commune, sed adiectiva vox.

Colmanus

A Colmanus a morte suscitatus gratias egit, et omne quodcumque ei Kannechus diceret facere promisit, et sororem²¹ episcopi raptam reliquit²², et sancto Kannecho locum obtulit, et in illo loco Kannechus²³ habitavit²⁴.

²¹ Edī add. M. — ²² reddidit M. — ²³ ad tempus add. R. — ²⁴ (sancto - hab.) alia bona opera fecit. Et tunc omnes leti erant, gratias Deo agentes M.

Mirum quam similis haec narratiuncula ceteris captivorum captivarumque liberationibus quae S. Aido plurimae ascribuntur in eius Vitis (1), ubi tamen his locis S. Cainnechus non comparet. Sed Hibernis hagiographis solitum est aliorum sanctorum nomina delere ut ille, cuius gesta persequuntur, in solitudine magis splendescere videatur.

in Vita
S. Ruadani,

14. Et inter gesta S. Ruadani, qui sexto saeculo vivebat (2), Aidi nostri persona inducitur. Eius tamen modi haec narratiuncula est, ut Papebrochius noster eam referre veritus sit (3); nostra autem aetate, postquam tot Hiberniae sanctorum Acta vulgata sunt nostris auribus non multo accommodatiora, haec nihil habebit offensionis, iis quidem qui hibernicas litteras non prorsus ignoraverint. S. Ruadani tres sunt Vitae Latinae, seu potius eiusdem Vitae recensiones tres, quas iisdem ferme litteris Carolus Plummer trifariam discrevit ac Vitae S. Cainnechi (4): BHL. 7349 a = S; BHL. 7349 b = MT; BHL. 7350 = R (5). Accedunt Vitae Gadelicae duae (6), altera in codice Bruxellensi 4190-4200 (= Br¹), altera in codice olim Slowensi, nunc Dublinensi Regiae Academiae Hibernicae A. 4. I (= S¹). Adde eandem narratiunculam (7) e codice Bruxellensi 2324-2340, fol. 161 (= Br²). E Salmanticensi codice fabulam sumimus, ceterorum praecipuis saltem varietatibus adiectis e Plummeri editionibus (8): Fuit vir quidam pessimus in finibus nepotum Neill¹ (9), nomine Odo Egmech², qui suum agrum sancto Odoni episcopo filio Brice³ obtulit, et ipse celi regnum viro illi vicissim promissit⁴. Postea autem, cum ipse vir pessimus mortuus esset, sanctus Odo episcopus⁵ pro anima illius⁶ contra demones in aere pugnavat. Cumque demones superare eum et virum ab eo portare cepissent⁷, sanctum Ruodanum et Columbam Kyle⁸ in suum vocavit auxilium. Qui cum venissent ad eum, victis demonibus, virum portaverunt in regnum celorum⁹ (10).

¹ (in - Neill) ita S, R, Br¹, Br², St.; in regione Midhi MT. — ² quod sonat Odo clamorosus add. R; Eieintach (innocens) Br¹; Engach (clamosus) Br², St.; (nomine O. E.) Eighmech M, Egmach T. — ³ (O. e. f. B.) episcopo Aedo filio Brice ceteri

ferre codd. — ⁴ (et ipse - promissit) ut sanctus pro eo ad Deum oraret R. — ⁵ correctum ex episcopo S. — ⁶ (postea - illius) postea ille homo mortuus est et demones eum secum rapuerunt. Sanctus autem episcopus Aedus, volens complere quod promisit in Deo, rogavit Christum et pro anima eius MT, et fere Br¹, Br², St. — ⁷ eo quod hominis peccata plus ponderabant quam bona facta add. R. — ⁸ (et C. K.) de S. Columba mentio non est in Br², St. — ⁹ (qui cum - celorum) sancti autem spiritualiter longe audierunt eum, et venerunt cicius ad eum simili modo quo ipse exivit; et illico superaverunt demones et animam predicti hominis ad requiem deduxerunt. Misterium autem eius rei omnipotens Deus et ipsi sancti sciunt MT.

Quae sequuntur ad S. Aidum non pertinent et, quod Hibernis ceterisque hagiographis non insolitum est, aliter de aliis etiam sanctis narrantur (11). Simile quiddam legimus et in Vitis S. Aidi (12), de viro quodam divite et plebeo cui caelum pro agro domoque repromisit episcopus; sed istis initiis finis male respondet. Attamen, cum locus, postea a S. Aido ecclesia insignitus et praeclaro monasterio, dictus sit non Cella Aidi aut Templum Aidi aut aliud quid eius modi, sed Arx Aidi, gadelice Ráith Aodha, hodie Rathugh (13), haud scio an nomen duxerit non a S. Aido, sed a primo suo domino, qui illic aedificaverat Arcem sive Castellum Aidi; Odonem enim pro Aido non nunquam scribi iam notavimus (14). Quicquid id est, certe postea vicus dictus fuit Raith Aedho mic Brice (15).

15. Ex his apparet quaedam aptissime congruere cum aetate S. Aidi ex Annalibus desumpta, quaedam non parum abhorrere. Utcumque se res habet, nostra medicina parum proderit: nihili enim, ut plurimum, habetur temporum aetatumque ratio in hagiographicis illis scriptis hibernicis, de quibus recolare iuvat aurea illa monita I. B. Fonsi, decessoris nostri: «Primum est, Hibernorum sanctorum Acta passim dubiae esse fidei et a scriptoribus minime accuratis ac aetate longe posterioribus conscripta. Alterum est, in iisdem frequentem occurrere rerum simillarum narrationem, quas variis sanctis adscribunt, ita ut nescias cui tuto adscribi possint (16).»

parum
diligenter
insertae.

16. De sanctis huic Aido cognominibus pauca tantum attingemus; ea enim est Killariensis Aidi fama ut ab istis nihil timeat, sed potius, si quid in densis tenebris coniectura assequi licet, aliena laude aucta sit. Tres autem supra triginta, hypocoristicis variis tectos, memorat uno in loco Colganus (17). Idem etiam alibi scribit «eodem tempore eodem loco» ac filium Breici, «nempe in Media, et ex eadem O Nellorum familia» ortos, «floruisse» plures sanctos huius nominis; ut Aedus magnus; Aedus parvus, seu iunior, filius (18)

Sancti
cognomines.

(1) Vita I, 24; II, 19; III, 17. Vita I, 31; II, 25; III, 23. Vita I, 34; II, 28; III, 25. Vita I, 37; II, 31; III, 27. Vita I, 38; II, 32; III, 28. Praesertim conferenda est Vita I, 31 et paralleli loci cum Vita I, 34 et parall. — (2) PLUMMER, op. c., t. I, p. LXXXVII. — (3) Act. SS., Apr. t. II, pp. 382 B, 386 D-E. — (4) T. c., p. LXXXVI-LXXXVII. — (5) T. codex est Collegii Sanctissimae Trinitatis Dublinensis; quem cum ceteris descripsimus supra, num. 4. — (6) PLUMMER, Bethada Náem n'Ereann, t. I, p. XL. — (7) Id., t. c., p. 327, annot. 11. — (8) Vitae Sanctorum Hiberniae, t. II, p. 251; Bethada Náem n'Ereann, t. I, p. 327-28. — (9) Intellege Nepotum Nialli

Australium; vid. infra, annot. ad cap. 1 Vitae I. — (10) Haec e Salmanticensi codice denuo inspecto, fol. 108, col. 1-2; locus iam editus a DE SMEDT et DE BACKER, op. c., col. 330-31. — (11) PLUMMER, Bethada Náem n'Ereann, t. II, p. 363, annot. ad §§ 55-58; Id., Vitae Sanctorum Hiberniae, t. I, p. 160, et locis allatis ibidem, annot. 5. Cf. infra, num. 15. — (12) Vita I, 48; II, 42; III, 34. — (13) De quo loco infra, in annot. ad cap. 48 Vitae I. — (14) Supra, p. 495, annot. 1. — (15) Infra, inter annot. ad cap. 48 Vitae I. — (16) Act. SS., Oct. t. V, p. 643 F. — (17) Acta Sanctorum Hiberniae, p. 210 (recte 220) - 221. — (18) Filii, COLGANUS. Stemma correximus e Fergusii

A *Fergusii filii Fethlimii filii Laogarii regis Hiberniae filii Nelli Magni; Aedus filius Guarrii, nepotis eiusdem Laogarii; et Aedus candidus filius Lugadii, de stirpe Colmanni Crimthainn filii Nelli. Qui omnes sanctitatis opinione floruerunt in Media eodem tempore; sicut et in vicinia S. Aedus ex rege Lageniae episcopus Kildariensis, qui obiit anno 638 (1).»*

S. Aidus ubi vixerit. 17. De singulis locorum nominibus quae in Actis S. Aidi occurrunt, inter annotata dicemus breviter. Hic universim notandum est, illum se maxime continuasse in Midia, seu pressius in finibus australium Nepotum Nialli (2), a quibus paternae gentis originem trahebat; pro fratre seu patruo, tum ipsius propinquioris familiae agros regente, quo pacto intercessor exstisset, iam vidimus (3). Et in Momonia vixit, maternae tribus sede, et in Connacia et in Lagenia (4).

Colitur in Slieve League. Qua vero de causa perrexit ad Slieve League, in comitatu Dungallensi, ipsum Carolum Plummer adhuc fugit (5), nisi forte huc spectet aliqua ex eius Actis narratiuncula (6). Igitur, quoniam nulla aptior erit opportunitas dicendi de vestigiis cultus S. Aido exhibiti in Dungallensi illo promunturio, hic quae potuimus reperire, colligemus de Slieve League, in parochia Glencolumkille, baroniae Banagh. Ea est hodierna anglicanaque forma nominis gadelici Sliabh Liag, alias Sliabh Liacc seu Sliabh Liac, quod antiqui scriptores latine verterunt Lapidis seu Lapidum Montem (7). Hic autem mons ex Oceano praeruptus assurgit ad duo fere pedum milia, neque forte splendidior ullus est in Britannicis insulis (8). Inde Hiberni navigantes se in Terram Promissionis Beatorumque Insulas perventuros olim sperabant (9). Mille circiter passibus a montis vertice absunt fontes duo et parietinae sacelli (10), inter ingentes lapides in vasta solitudine. Fons alter S. Aido sacer est, cui et sacellum dicatum erat (11). Huius descriptionem et imaginem apud Iohannem O'Hanlon reperies (12); cellae vestigia quaedam prope sa-

cellum visuntur (13). Sancti nomen rustici homines efferunt Aodh na Brice, Aodh Mhac Briacna, vel Breacan, Hughy Breaky, Hugh Mac Bracan, Bricknia (14). Ibi cultum esse S. Aidum testatur annotatio saeculi XVII in codice R 2 Vitae II S. Aidi, quam attulimus (15), et Colgani haec verba: «Colitur in... Slieb-lieg in Tironallia, ubi capella ipsi sacra et solemnus peregrinatio (16).» Adde huius loci mentionem in pluribus antiquis calendariis, ubi de S. Aido (17). Ineunte, ut videtur, saeculo XIX vel vergente XVIII, nondum desiderat peregrinorum frequentia qui voti vel pietatis causa illuc adire solebant (18). Id autem quo anni die tunc fieri solitum sit, auctores rescivisse non videntur; sed conicere licet d. 10 novembris servatum esse, quem Colganus expresse indicat (19). Hodie sacra loca nondum deseruit frequentia peregrinorum, etsi pristina illa pompa iam dudum conquevit. Vestigia eorum qui locum sacrum visitarant reperit Iohannes O'Hanlon anno 1868, mense iulio (20); certi etiam erant lapides quos preces mittentes obire solebant; ter e fonte sacro bibebant aquam (21). Fama est in eadem regione, eo tempore quo S. Aidus in vertice Slieve League monasterium conderet, S. Columbam Hiensem haud procul inde sedem habuisse, in loco cui nomen indidit Glencolumkille, seu Vallis S. Columbae (22). Neque hoc temporum rationi repugnat (23).

18. Cur S. Aidus a capite dolentibus invocari potissimum solitus sit, omnes eius Vitae fuse exponunt (24); fertur enim homini aegro illud malum precibus suis ademisse et in se excepisse (25). Quam antiquitus illius doloris curatio a S. Aido peti coepta sit, ostendit scilicet narratiuncula, quae in prima alteraque eius Vita (26) proxime sequitur, de S. Brigida idem beneficium a S. Aido adeptam. Brigidam quidem capitis dolore curatam narrat nonnullae huius virginis Vitae, latine BHL. 1455 (27), 1456 (28), 1461 (29), gadelice Vita e Libro Lismoriensi (30) et fragmentum

Quomodo
Brigidam
capitis
dolore
curaverit.

C *Genealogiis Regum et Sanctorum Hiberniae*, ed. Paul WALSH, p. 49, num. 2. — (1) Op. c., p. 412, annot. 2. — (2) De quibus infra, inter annotata ad cap. 1 Vitae I. — (3) Supra, num. 12. — (4) Haec e Plummeriana commentatione sumus mutuati, *Vitae Sanctorum Hiberniae*, t. I, p. xxvii, cum annot. 2. — (5) Coniecit G. T. STOKES, in *The Journal of the Royal Society of Antiquaries of Ireland*, t. XXVI (1896), p. 330, consilio et auctoritate S. Molaissei de Daimh Inis inductum esse S. Aidum ut in ultimas illas Hiberniae partes secederet, haud scio an fidei spargendae causa. Is enim est Molaisseus qui S. Columbam Hiensem hortatus est ut apostolicum vivendi genus imitaretur et in Scotiam, quae nunc dicitur, contenderet. Adde eo tempore resedis- se Columbam haud procul a Slieve League; qua de re mox dicemus. S. Aidum visisse S. Molaisseum tradit Vita I, cap. 47; adis is annotata nostra ad hunc locum, locosque parallelos. — (6) Vita I, 16; Vita II et III, 12, sed in Vita III aliter res narratur. Fusius inter annotata ad Vitae I cap. 16. Cf. annotata nostra ad Vitae I cap. 15 et 33, et ipsius Plummeri coniecturam, quam ibidem afferimus, de Druim Aird in comitatu Dungallensi sito, immo in eadem baronia Banagh. — (7) PLUMMER, op. c., t. II, p. 332, col. 2, i. v. Lapidis, Lapidum Mons. — (8) Huius imaginem exponunt *The Parliamentary Gazetteer of Ireland*, t. III (Dublin, London and Edinburgh, 1846), p. 254, col. 1; O'HANLON, *Lives of the Irish Saints*, t. II, p. 731-33. — (9) Vid. PLUMMER,

op. c., t. I, p. clxxxiii, annot. 3, et t. II, p. 237-238 cum annot. — (10) *Ordnance Survey of Ireland (One Inch)*, fol. 22. — (11) O'HANLON, t. c., p. 732; de altero S. Aidi sacello haud procul, vid. infra, annot. ad Vitae I cap. 15-16. — (12) Ibid. — (13) Ibid., p. 732-33. — (14) Ibid., p. 731-32, et p. 732, annot. 16. — (15) Supra, num. 9. — (16) *Acta Sanctorum Hiberniae*, p. 423, annot. 31. — (17) Supra, num. 9, et infra in sylloge de sanctis qui in utraque Scotia coluntur. — (18) Litterae Iohannis O'DONOVAN, datae in Kill Chartaigh (hodie Kilcar parochia, in baronia Banagh), d. 20 octobris 1835, inter *Letters containing Information relative to the Antiquities of the County of Donegal collected during the progress of the Ordnance Survey in 1835*, p. 216-17, ap. O'HANLON, l. c. — (19) L. c. — (20) T. c., p. 733. — (21) Ibid. — (22) T. c., p. 732. — (23) Cf. supra, num. 11, et infra, annotata ad cap. 52 Vitae I. — (24) Vita I, cap. 17; Vitae II et III, cap. 13. — (25) Immo vero, ad haec usque tempora viget mos invocandi S. Aidi ut morbum illum levet; vid. infra, annotata ad cap. 1 Vitae I. — (26) In tertia Vita, suppresso Brigidae nomine, inducitur «quaedam sancta virgo». — (27) *Act. SS.*, Febr. t. I, p. 121. — (28) COLGAN, *Trias Thaumaturga*, p. 529, col. 2, cap. 27-28. — (29) COLGAN, op. c., p. 578-79; *Act. SS.*, t. c., p. 182-83; *Acta Sanctorum Hiberniae ex codice Salmanticensi*, col. 58-60. — (30) Wh. STOKES, *Lives of Saints from the Book of Lismore*, p. 41-42, lin. 1383-1393.

e codice

A e codice Rawlinson B. 512 (1). Hunc locum hactenus ineditum et ceteris fusiorem ex apographo typis mandamus quod ad nos pro sua humanitate transmisit v. cl. Carolus Plummer. In gadelicis vocibus nihil omnino immutavimus; latinas vero sententias, quae hic illis interspersae sunt, adeo barbare et inquinatae librarius exscripsit ut pleraque ad rectam scripturam silentio restituenda fuerint. Ba trom for Brigit ind inbuith eter di Chaise la cen<n>-galar. « Ni bae s6n, » ar Mel. « In tan rigmai ni do aithrius ar cethogghba <la> la firu Tethbae, regaid Brigit lenn cona ingenaib; ata lieg amrai la firu Midi .i. Aed mac Bric, dogenai do <fh> repaid siu. » (Latine: Inter dominicam Resurrectionis et dominicam in Albis capite doluit Brigida. « Hoc aliter se habeat oportet, » ait Mel (2); « quando ibimus ad visendam primam ecclesiam a nobis erectam in Fir Tethba (3), veniet nobiscum Brigida cum suis virginibus; est inter homines Midiae medicus mirabilis Aed mac Bric qui tibi medebitur. ») Hoc loco latine narratur ut sanaverit Brigida virgines duas omnibus membris captas et aquam in cerevisiam immutaverit; quae cum ad rem non pertineant omittimus. Dia¹ luain min-chasc iarom luid Brigit ina carput, 7 a ingena ina coemtecht, 7 an da epscop Mel 7 Melcu, in Campum Midi docum lego; 7 co ndicisidís iarom in Campum Tethbae da athrius luic boe and do Mel 7 do Melcoin. (Latine: Postridie dominicae in Albis profecta est Brigida in suo curru, comitantibus virginibus suis et duobus episcopis Mel et Melcu (4), in campum Midiae (5) ad medicum; ut postea tenderent in campum Tethba ad visendum locum qui ad Mel et Melcu pertinebat.) Tertiaque feria in nocte ad domum devertunt Laginensis cuiusdam viri de Nepotibus Briuin Eolaig (6). Ille eos suscepit, et respiciens benigne pavit sanctam Brigitam cum episcopis. Arces an fer maith hisin, 7 a aithech tige. (Latine: Conquestus est bonus ille vir et uxor eius apud Brigitam.) Uxor inquit: « Quotquot genui defuncti sunt, praeter duas filias, quae et ipsae mutae sunt a die nativatis. » Illa vadit ad vadium Firgoirt (7). Sancta cadit Brigita in medio vado nescio qua causa paventes...² illisumque lapidi sanctum in vertice vulneratum <est> caput, aquasque cum sanguine cruentavit largiter perfuso. Sanctaque Brigita ad alteram locuta est mutam filiam: « Aquam sanguine permixtam circumfunde tuo collo in nomine Dei. » Et sic fecit. Et illa dixit: « Sanasti me; gratias ago Deo. » « Gair do siair, » ar Brigit frisín ingin sláin. « Tairle, a fiur, » ol sí. « Veniam dano, » ar a setig. « Am slan cia thiasiar³; ru slechtus i neis in charpuir; am slan iarom. » « Argib tra, » ar Brigit frisind ingin, « da fer tig<e>; 7 a

nadrubalt duib d'<sh> oer-clandaib, co mberid in lin cetna iterum. » Batir falti <g> issuediu. (Haec valde incondita sunt et depravata; dubie verti possunt: « Voca sororem tuam, » ait Brigida puellae quae sanata fuerat. « Veniat, » ait, « soror eius. » « Quae si res ita se habent, veniam, » ait socia eius. « Etsi venio, sanata sum. Me prostravi post currum et exinde sanata sum. » Dixit Brigida mulieri: « Accipe virum tuum; et quot liberi vestri ingenui mortui sunt, totidem denuo procreabitis. » Qua de re gavisi sunt.) Et lapis ille memorabilis saepe sanat plures. Nach cend co cend-galar suidighthir do, is <s> lan dudintai huath. Is andsin corranctar frisín suid liag, fri Aed mac Bric, ar⁴ ind epscop. Cend na noeb ingine tetigit. (Latine: Quodcumque caput dolens ad illum (lapidem) applicatur, sanum inde retrahitur. Tunc pervenerunt ad peritum medicum, Aed mac Bric episcopum. Caput sanctae virginis tetigit.) Et talibus verbis virginem compellat: « A medico tacta est tui, virgo, vena capitis, qui me est melior satis. »

¹ Fol. 33°, col. 1. — ² Locus in codice indistinctus; an leg. patrante? Sequuntur tres quattuorve litterae quae legi non poterunt. Coniecte licet pavissee equos ut curru decideret S. Brigida. — ³ Vox indistincta. — ⁴ Sic cod.; an leg. ai?

19. Ex his igitur omnibus narrationibus, BHL. Quis Aidus 1455 et 1456 atque Vita gadelica e Libro Lismoriensi ad quandam medicum conjugisse S. Brigitam scribunt, at medici nomen reticent. BHL. 1461 tradit episcopum fuisse medicum illum Eth vocabulo; haec forma est nominis Aid, nihilque perspicimus cur hunc fuisse Etchaenium episcopum Cluainfodensem scripserit Colganus (8). Verum, etsi non fortuito videtur esse factum ut illa quae e Vitis S. Brigidae recitavimus adeo similia sint is quae leguntur in Vitis S. Aidi, advertendum est non ad amissim inter se consentire illas narratiunculas. Vitae enim Brigidae tradunt sanctam virginem casu quodam, seu verius prodigio, necopinato curatam dum ad medicum visendum iter facit; Aidi autem Vitae omnes narrant Brigitam, longe a sancto episcopo degentem, dolore liberatam fuisse, invocato eius nomine, nec de profectu S. Aidi in arte medica verbum ullum faciunt.

20. Attamen non haec una narratiuncula in Vitis S. Aidi inserta est, quae singularis illius coniunctionis cum S. Brigida indicium esset; ferunt enim caelo delapsam in sinum Brigidae evangeliorum librum quem Aido petenti traderit (9). Accedit quod e tribus templis Killariensibus, unum S. Aido dicatum est, reliqua S. Brigidae (10); de sacris fontibus, idem fere notandum

(1) Fol. 33 - 33°. Cf. PLUMMER, *Vitae Sanctorum Hiberniae*, t. I, p. xxviii, annot. 2. — (2) De S. Mel episcopo vid. *Aet. SS.*, t. c., p. 778-782; COLGAN, op. c., p. 259-64; O'HANLON, *Lives of the Irish Saints*, t. II, p. 360-67. — (3) Haec regio erat in occidentali Midia, Hiberniae provincia. — (4) De hoc sancto episcopo, vid. *Aet. SS.*, t. c., ibid.; COLGAN, op. c., p. 364; O'HANLON, t. c., p. 367-68. — (5) Campus nempe qui in Midia provincia patet; cf. infra, annot. ad cap. 40 Vitae I. — (6) Uí Briuin Eolaig, suspicatur v. cl. Carolus Plummer perperam scriptum

esse pro Uí Briuin Chualann, de quibus HOGAN, *Onomasticon Goedelicum*, p. 663, col. 1, i. v. Uí Briúin Chualand. — (7) Gadelicum nomen esse debuit Áth Firgoirt; ceterum ignotus locus. — (8) *Acta Sanctorum Hiberniae*, p. 305. — (9) Vita I, cap. 21; Vita II, cap. 16; Vita III omittit. — (10) COLGANUS, op. c., p. 423, col. 2, annot. 31; in hoc Colganus deceptus est quod parochiale templum S. Aido dicatum scribit; re ipsa est S. Brigidae, G. T. STOKES, in *The Journal of the Royal Society of Antiquaries of Ireland*, t. XXVI, p. 332, annot. 2.

A est (1). Sed in his omnibus quae de S. Brigida et S. Aido narrantur, parachronismus videtur latere. Kildariensis enim virgo circiter anno 525 mortua est (2); neque facile putandum est iam tum late increbruisse famam S. Aidi episcopi qui anno 589 defunctus est (3). Profecto hoc unum est e pluribus iis quae, ut Colganus scribit de Vita II S. Aidi (4), « plus examinationis postulerent quam apportant utilitatis (5). » Neque enim facile coniecitur alium quendam e multis sanctis Aidis fuisse, quem Brigida precata sit; quippe a remota antiquitate nostrum S. Aidum esse invocatum ad levandos capitis dolores, perspicuo testimonio demonstrat hymnus O rex, o rector regminis, de quo mox dicemus. Parum veri simile est Brigidam quandam aliam a clarissima virgine Kildariensi utroque loco esse a scriptoribus Vitarum S. Aidi intellectam (6); profecto si de alia ageretur, id aperte significarent. Et scrupulis diligenter quae de ceteris sanctis Brigidis repperimus, nullam legimus in partibus Killariensis habitasse. Quae proxime vixit, Brigida de Móin Mioldáin (7), triginta fere passuum milibus aberat a Killaria (8). Quod si quis error irrepserit, haud scio an ortus sit e confusione nominum; adeo similis est Killariae Kildaria (9). Et de his quidem coniecturis diximus satis; ne omnia omnino conturbemus, adducto S. Aido illo ex rege Lageniae episcopo Kildariensi, qui an. 638 obiisse traditur (10).

Hymnus de S. Aido. 21. Hymnus, cuius modo meminimus, legitur in codice olim Augiensi, nunc Carlsruhanae bibliothecae num. CCXXI, fol. 191. Hanc codicis partem descripsit saec. VIII exeunte manus francoconica (11), ex exemplari, si quid videmus, insulari, ut aiunt; profecto huius partis librarius hibernice nesciebat, qui Moilrum pro Moilruin exhibet (12). Glossae eadem manu superscriptae sunt (13). Hymnus ab F. J. Mone primum editus est (14), dein ab Wh. Stokesio (15), tandem ab O. B. Schlutter (16). Illum recudimus ex editionibus inter se collatis.

C O rex, o rector regminis,
O cultor caeli carminis,

O persecutor marmoris,
O Deus alti agminis!

Aido maic Brice benevola¹
Posco pura² precamina,
Ut refrigerat³ flumina
Mei capitis calida.

Curat⁴ caput cum crenibus⁵
Meis, atque caucalibus⁶ (17),
Cum oculis et genibus⁷,
Cum auribus et naribus,

Cum incilitis emantibus⁸ (18),
Cum fistulis sonantibus (19),
Cum lingua atque dentibus,
Cum lacrimarum fontibus.

Sanctus Aid altus adiuvat⁹,
Meum caput ut liberat³,
Ut hoc totum perseverat³
Sanum atque vigilat³.

¹ (Aido - benevola) Aido sanctus mech (sup. lin. filio) Prich (sup. lin. pater) benibula cod.; Aido esse gen. sing. nominis Aid perspexit REEVES, p. 93; antiqua optimaque est ea genitivi forma; sanctus e glossa in versum irrepsisse vidit MONE; filio et pater explanant mech et Prich, pro maic et Brice, latine filii et Breaci. Filio gen. sing. forma est, ad normam gen. sing. Aido fabricata. — ² puro cod.; an intellegendum puri, gen. sing. forma ad exemplum gadelici sermonis in -o desinente? Sed veri similis est hoc perperam esse scriptum post posco. — ³ sic cod.; recte, ut videtur, conticit H. D'ARBOIS DE JUBAINVILLE hanc esse latinam subiunctivi formam fictam ad exemplum gadelici subiunctivi. — ⁴ renibus cod.; crenibus (pro crinibus) SCHLUTTER. — ⁵ sic SCHLUTTER; cum talibus cod., superscripta glossa cerebra. Cf. SCHLUTTER, p. 73 et STOKES, p. 324, annot. 6. — ⁶ intellege genis. — ⁷ euntibus cod., superscripta glossa nervibus; correxit SCHLUTTER.

Restat ut advertamus, S. Aidum non invocari in cantamento seu fascino prisco hibernico ad capitis dolores repellendos, quod incipit: Oculus Issaiae (20).

22. Reliquiae S. Aidi nullae videntur superesse (21), praeter baculum eius seu lituum. Huius

(1) Haec Antonius COGAN, *The Diocese of Meath, Ancient and Modern*, t. III (Dublin, 1870), p. 575, annot.: Tres Killariae fuere fontes sacri, S. Aido unus, alter S. Brigidae, tertius denique, ut veri simillimum est, S. Cumanio. Adde S. Aidum in iis locis adhuc vulgo dici « Bishop Hugh ». — (2) *Annals of Ulster*, t. I, ed. W. M. HENNESSY, p. 40-42. — (3) *Supra*, num. 7. — (4) *Op. c.*, p. 422, col. 1, annot. 1. — (5) Similia fere de hac Brigidae cum Aido coniunctione Bollandus, *Act. SS.*, Febr. t. I, p. 117; cf. p. 183, col. 1, annot. b. — (6) Notat Antonius COGAN, l. c., S. Brigidam Kildariensem haud procul Killaria se inter virgines sacras devovisse et fortasse aliquandiu Killariae commorasse. — (7) Huius festum indicitur d. 9 martii; vid. O'HANLON, *Lives of the Irish Saints*, t. III, p. 277. — (8) Cf. HOGAN, *Onomasticon Goedelicum*, p. 541, col. 2, l. v. Móin Miláin. Vid. infra, cap. 17 Vitae I, cum annot. — (9) Hoc nos monuit v. cl. Carolus Plummer. — (10) *Supra*, num. 16. — (11) Alfred HOLDER, *Die reichenauer Handschriften*, t. I (Leipzig, 1906), p. 504. — (12) Fol. 192. HOLDER, t. c., p. 505. — (13) MONE, *Lateinische Hymnen des Mittelalters*, t. III (Freiburg i. B., 1855), p. 182. — (14) T. c., p. 181-82. Typis recudit et disserit Wm. REEVES, *Hymnus*

Sancti Aidi, in *Proceedings of the Royal Irish Academy*, t. VII, p. 91-96. Carmen autem hibernicum *Aed oll fri andud nane*, de quo Mone ad Reeves scripserat, ibid., p. 96, ad nullum sanctum pertinet, sed ad Aidum quendam principem, filium Diarmaid, in Lagenia. Cf. Wh. STOKES and J. STRACHAN, *Thesaurus Palaeohibernicus*, t. II, pp. xxxiv, 295. Adde hymnum « O rex, o rector regminis » typis iterum mandatum esse a G. T. STOKES, t. c., p. 333, annot. 1. — (15) *Lives of Saints from the Book of Lismore*, p. 324. — (16) *An Irish-Latin Charm*, in *The American Journal of Philology*, t. XX (1899), p. 71-74. Cf. H. D'ARBOIS DE JUBAINVILLE, in *Revue Celtique*, t. XXI (1900), p. 267-68. — (17) Caucalia, id est cerebrum; vid. SCHLUTTER, p. 73. — (18) Hic intellegendi videntur *ipávre*; seu nervi; vid. SCHLUTTER, p. 73-74. — (19) Is est meatus auricularis; vid. SCHLUTTER, p. 74. — (20) STOKES and STRACHAN, t. c., p. 248-49. Cf. R. I. BEST, *The St. Gall Incantation against Headache*, in *Ériu*, t. VIII (1915), p. 100. — (21) Eius lipsana olim in monasterio quod apud Eanach Midhbrein condiderat servata fuisse leguntur in Vita I, cap. 41, et Vita II, cap. 38. Parallelus locus in Vita III excisus est. Scribit autem G. T. STOKES, t. c., p. 330, annot. 4: « The relics of fragmentum,

A *fragmentum, novem fere digitis longum, inventum est haud procul a civitate Loughrea, comitatus Gabriensis, quod in aedibus Regiae Academiae Hibernicae Dublinii nunc asservatur. Eius formam qui doceri velit, antiquarios consulat* (1). Nos ea potius excipiamus quae in codice martyrologii Dungallensis fusiore, nunc in Regia bibliotheca Bruxellensi signato 5095-5096 (2), fol. 104^a, de S. Aidi baculo aliisque rebus ad eum pertinentibus leguntur. Haec num a Iohanne Colgano scripta sint, certo definire non audeamus; sed alium fuisse scriptorem a Michaele O'Clery non est ambiguum (3). Sic autem sonat: Aodh mac Bric mic Corbmaic mic Cremthuin¹ mic Fiachach o bfuifitt Cinel Fiadhach i cCill Láir na Midhi do rugadh he. Atá a bhacholl miorbuiligh d'fionnhruin, i. prás go nairgedh buailte, ar fagáil ag Piotar mac Eocagáin. Atá Ráth Aodha tempull porráisdi ann fós. As e féin do fuair an bhachall. Facit p.atanea² miracula in periuros. I cCill Lair fós atá tempull Aodha. Do tairngir Patraic a gheín o Fhiachach ann tan tug 15 baile d'ferann timceall Chill Áir dhó

iar mallacht chloch Usnech dhó <co> nach D gabat³ greim. Latine: Aodh filius Brici filii Cormaci filii Creamthanni filii Fiachai, e quo (Fiachao orta est) Ceneoil Fiachach (Gens Fiachai) (4), in Killaria Midiae natus est (5). Huius portentosum baculum e Finnbruin, id est ex aere argenteoque caelato, fabricatum habet Petrus Mac Eochagáin (6). Adbuc existit eo in loco Ráth Aodha parochiale templum (7). Ipse baculum invenit (Petrus). Facit p.atanea² miracula in periuros (8). Killariae etiam templum est Aodhi (9). Praedixit Patricius eum e Fiachai sanguine nasciturum, cum illi (Patricio) dati sunt vici quindecim circum Killariam, postquam lapidibus de Usneach maledixit, ut ad nullum negotium apta essent (10).

¹ ante correctionem Bric. — ² compendium duarum trium literarum quod solvere nescimus; legerunt platanea Dungallensis martyrologii editores, l.c., sed dubitanter; melius forsitan coniecercis subitanea. — ³ ita profecto legendum, addita voce eo; parum abest ut legi possit in codice chónach.

St. Hugh seem to have been in the possession of Sir Richard Nagle sixty years ago, with other treasures of the Geoghegan clan... I wonder what has become of all these antiquities. » Sed utrum lipsana an alias res sacras hic intellegat vir doctus, non liquet. — (1) George COFFEY, *Guide to the Celtic Antiquities of the Christian Period preserved in the National Museum, Dublin*, p. 64; H. S. CRAWFORD, *A Descriptive List of Irish Shrines and Reliquaries, Part II, in The Journal of the Royal Society of Antiquaries of Ireland*, t. LXIII (1923), p. 172, num. 22. — (2) De quo supra, p. 305. — (3) Locus iam editus est in *The Martyrology of Donegal*, p. xli; sed cuius manu scriptus esset, martyrologii editores resciscere non potuerant. — (4) Cf. annotata ad caput 1 Vitae I, et supra, num. 7. — (5) Cf. annotata eadem, et supra, p. 495, annot. 2. — (6) Quod hodierna anglicanaque forma scriberetur Mac Gaffigan, Gahagan, Gavagan, Gavigan, Gavacan, Gaffikan, Gaffikin, Gagan, cet. Pádraig DE BHULBH (Pa-

trick Woulfe), *Stoinnte Gaedheil is Gall. Irish Names and Surnames*, t. II (Baile Atha Cliath, 1922), p. 84, col. 1, i. v. Mac Eachagáin. Sed huius ipsius gentis, e qua ortus est S. Aidus, nomen olim scribi solitum Mac Geoghegan, nunc, omisso Mac, effertur Geoghegan, G. T. STOKES, in *The Journal of the Royal Society of Antiquaries of Ireland*, t. XXVI (1896), p. 326, annot. 4. De hac familia pauca diximus supra, inter annotata ad num. 7; cf. infra, annot. ad cap. 1 Vitae I. — (7) Vid. infra, inter annotata ad cap. 48 Vitae I. — (8) Miraculorum genus in Hibernia, uti perneckessarium ita perfrequens. Cf. PLUMMER, *Vitae Sanctorum Hiberniae*, t. I, p. cv; de consuetudine iurandi in baculum, id., t. c., p. clxxvi. — (9) Cf. supra, num. 1 et 20. — (10) De his vide *Tripartitum S. Patricii Vitam*, ap. Wh. STOKES, *The Tripartite Life*, t. I, p. 80; ap. COLGANUM, *Trias Thaumaturga*, p. 131, col. 2, cap. 17-18; cf. IOCELINI locum ap. COLGANUM, op. c., p. 88, col. 2, num. 100. Nusquam Aidi nomen legitur.

C

F

I. VITA S. AIDI PRIMA

E codice olim Salmanticensi, nunc Bruxellensi, in Bibliotheca Regia 7672-7674. Vid. Comm. praev. num. 2.

Incipit Vita sancti Aidi filii Bricc (1).

Aidi genus II, 1; III, 1. 1. Aidus sanctus episcopus, qui vocatur filius Briccii, de nepotibus Neill (2) oriundus fuit.

(1) Nomen patris S. Aidi in casu nominativo legitur Brec, Brece, Breac, Brecht, Brech, Bricchius cet.; in genetivo gadelice Bric, Bricc. Sed, uti mos est Hibernis, promiscue gadelica et latina forma usurpatur; hic Bricc, mox Briccii, ubi latinum genetivi inclinamentum assutum est gadelico genetivo. Nomen autem Brec haud scio an primitus significarit tractam, piscis genus; bestiarum enim nominibus priscos Hibernos non numquam appellatos novimus. De conceptione per piscem vid. PLUMMER, *Vitae Sanctorum Hiberniae*, t. I, p. clviii. — (2) Néill genetivus est nominis Niall. Hic autem Niall, cognomine Naoghiallach (id est, a novem obsidibus, vel ἐννεαόμηρος), insulam universam regnavit, ut Hiberni historici ferunt,

annis 379-405. Nomine Úi Néill, id est Nepotum Nialli, veniebant eius posterii e paterna linea. Horum fines bifariam dividebantur: Úi Néill in Tuaiscirt seu Úi Néill in Fochla (latine Nepotes Nialli Septemtrionales), et Úi Néill in Deiscirt (Nepotes Nialli Australes), E. MACNEILL, *Phases of Irish History*, p. 184-86; HOGAN, *Onomasticon Gadelicum*, p. 677, col. 1, i. vv. Úi Néill et Úi Néill in Deiscirt. Ad australem ramum pertinebat Cenél Fiachach, seu posterii Fiacha-i filii Nialli, e quibus Aidus paternam duxit originem, HOGAN, op. c., p. 220, col. 2, i. v. Cenél Fiachach. De stemmate S. Aidi, cf. Comm. praev. num. 7. Conicit J. LANTIGAN, *An Ecclesiastical History of Ireland*, t. II, p. 188, annot. 20, natum esse Aidum

Mater

A Mater vero sancti Aidi¹ de genere Munnensium¹ (1), de genere Muscrigi Thire (2) originem duxit. Que cum esset pregnans (3) vicinaque partui, quidam propheta (4) venit secus domum eius, qui dixit commitibus¹ suis: « Est in domu hac mulier parturiens. Si cras nasceretur infans quem parturit, hora matutina, erit magnus coram Deo et hominibus in tota hac insula Hybernie (5). » Audiens autem puella quaedam hec omnia retulit parturienti. Que respondens ait: « Nisi per latera venerit (6), usque cras non egre-

dietur de utero meo. » Exsurgens igitur² abiit foras et sedit super petram. Fecitque Dominus hoc mirabile (7): nam caput infantis stetit super petram et fecit concavitatem quandam in ea secundum similitudinem capitis infantis; et usque hodie manet, et aqua que fit in eo concavo omnem langorem¹ sanat omni credenti (8).

2. Erat autem sanctus episcopus Aidus in Adulescens¹ obvio¹ habet¹ 11, 2; III, 1-2. domo matris sue alitus in terra Munnensium¹ puerulus (9). Denique adhuc iuvenis factus; gregem porcorum (10) in silvis querens, sanctum

VITA I

VITA II

VITA III

VITA IV

VITA V

VITA VI

VITA VII

VITA VIII

VITA IX

VITA X

VITA XI

VITA XII

VITA XIII

VITA XIV

VITA XV

VITA XVI

VITA XVII

VITA XVIII

VITA XIX

VITA XX

VITA XXI

VITA XXII

VITA XXIII

VITA XXIV

VITA XXV

VITA XXVI

VITA XXVII

VITA XXVIII

VITA XXIX

VITA XXX

1. —¹ sic cod. —² in marg. corr.2. —¹ sic cod.

in finibus paternae gentis et educatum fuisse a consanguineis matris suae; quod et iis quae mox narrabuntur, et Hibernorum moribus, de quibus egimus supra, p. 153-54, aptissime respondet. Killariae natum esse Aidum tradit documentum non spernendae, ut videtur, auctoritatis et iis fere in locis collectum, quod typis mandavimus supra, Comm. praev. num. 22, e codice Bruxellensi 5095-5096. Sed haud debilibus argumentis contendit v. cl. G. T. STOKES, in *The Journal of the Royal Society of Antiquaries of Ireland*, t. XXVI, p. 327, annot. 5, natum esse Aidum in loco dicto Rathugh (de quo infra, inter annotata ad cap. 48 huius Vitae I). Ipsum enim vicum Rathugh et quae circumiacent praedia ad annum 1641 vel 1650 obtinuit gens Mac Geoghegan, e qua ortus est S. Aidus, *ibid.*, p. 326, annot. 4, et p. 335, annot. 1. Obiecit quispiam, quod in cap. 48 legitur, locum illum impetrasse Aidum a laico domino; aliter se res habuisset, si in suam haereditatem intrasset. Verum, in eadem hac Vita, cap. 3, traditur S. Aidus a paternis bonis fuisse prohibitus, et in Vita III, cap. 42, castelli dominus legitur fuisse Aidi propinquus.

— (1) Ita fere semper scribit librarius Momonensium seu Mumonensium nomen, qui Momoniam seu Mumoniam, Hiberniae provinciam, incolebant. Ceterum e regio Mumonensium sanguine ortam matrem S. Aidi facile crediderim; hoc enim loco addit Vita III illam etiam fuisse « satis nobilem », et mox narrabitur prodigium a S. Aido patratum in Mumonensium reginae gratiam, cap. 18. — (2) Tractus gadelice appellatus Muscraige Tire, complexus esse videtur totas fere baronias, quae nunc sunt, Lower Ormond et Upper Ormond, in comitatu Tipperary, HOGAN, op. c., p. 554, col. 1, v. Muscraige Tire.

C. — (3) Spurcam hanc narratiunculam a profanis litteris mutuatum esse hagiographum primum advertit Henricus ZIMMER, in *Göttingische gelehrte Anzeigen*, 1891, p. 168-70, qui parallelum locum ibidem edidit ex antiquo tractatu epico *De rebus gestis et temporibus Ailiolli Ólom*, seu, ut alii eundem appellare maluerunt, *Cath Mucraimhe*, id est *De praelio Mucraimhensi*. Addidit v. cl. H. d'ARBOIS DE JUBAINVILLE, in *Revue Celtique*, t. XII (1891), p. 395-96, alteram eiusdem recensionem e tractatu item epico *Compert Conchobuir*, id est *De conceptione Conchoburi*, ed. Kuno MEYER, in *Revue Celtique*, t. VI (1883), p. 175-76. Tertiam tandem subiecit Carolus PLUMMER, *Vitae Sanctorum Hiberniae*, t. I, p. cxi, annot. 2, quae altera est prioris narratiunculae recensio, e tractatu *Cóir Anmann*, id est *De verborum nominum in heroicis narrationibus occurrence*, ed. Wh. STOKES in Wh. STOKES und E. WINDISCH, *Irische Texte*, t. III, p. 402, num. 273. Denique eandem narrationem e *Cath Mucraimhe* suo stilo satis fuse exponit Seathrún CÉITINN (Geoffrey KEATING), *Foras Feasa ar Éirinn*, t. II, ed. P. S. DINNEEN, pp. 272, 274. Et in hagiographicis scriptis similia leguntur, ut in Vita latina S. Lasriani seu Molaisse abbatis de Daimh Inis, *BHL*. 4725, ap. PLUMMER, op. c., t. II, p. 131-32; in Vita eiusdem gadelica apud S. H. O'GRADY, *Silva Gadelica*, t. I, p. 18-19; in Vita latina S. Declani, *BHL*. 2116, ap. PLUMMER, t. c., p. 36; in Vita eiusdem gadelica, ed. P. POWER, *Life of St. Declan of*

Novembris Tomus IV.

Ardmore and Life of St. Mochuda of Lismore (London, 1914), p. 8 (= *Irish Texts Society*, t. XVI). Ineptarum illarum fabularum natalium inter se comparandarum non est hic locus; cum praesertim de hoc argumento egerit praeclare v. d. Carolus PLUMMER, op. c., t. I, p. LXVII, annot. 6; pp. CXXXII, CXXXIX-CXL, CLVII-CLVIII; *ibid.*, *Bethada Náem n'Érenn*, t. II, p. 324, annot. in § 5; p. 326, annot. in § 16. Cf. W. G. WOODMARTIN, *Traces of the Elder Faiths of Ireland*, t. II, p. 120-21; et de petra Ardmorensi, pp. 233-34, 243-44. — (4) Huic prophetae, seu ut Vita II interpretari maluit, astrorum perito, partes druidae devolutae sunt, cuius persona et in Vita S. Lasriani et in perisque profanis narrationibus quas annot. 5 adduximus, hoc loco inducitur. Haud scio an hagiographus in mente habuerit illum, dicamne sanctum an druidam, Ecce mac Dé, de quo infra, p. 512, annot. 4; etenim in cap. 27, infra, scribere videtur se iamam mentionem fecisse S. Bece mac Dé. — (5) Adverte quam inepte sit inductus nescio quis christianae religionis et pietatis color ac species in mirando hoc vaticinio. Quod autem aliae aliter Vitae S. Aidi haec prophetae verba referunt, nihili est faciendum.

— (6) Ita dure profanae narratiunculae ipsissima verba latina fecit et Vita III. Minus horrida Vitae II phrasis, quae offensionis vitandae gratia scribere maluit: « Nisi anima mea de corpore exierit. » Pie autem religioseque videlicet totum factum Deo tribuunt Vitae S. Lasriani. — (7) De Domino silet Vita II; quod si ceterae fecissent, minus nobis displicuissent. — (8) Prudentem illum fidei mentionem, quae in Vita II desideratur, inserit et Vita III. Haec Colganus annotat, *Acta Sanctorum Hiberniae*, p. 422, col. 2, annot. 5: « Hodie visitur et cum magna populi devotione frequentatur ille lapis cum tali concavitate in caemeterio Ecclesiae de Kill-air in Media. » Cf. quae de natali petra S. Declani tradit v. d. P. POWER, op. c., p. 161, annot. 34; similia de lapide natali S. Columbae ap. Wm. REEVES, *The Life of St. Columba by Adamnan*, p. LXVIII, annot. f. Sed in hoc deceptus esse Colganus videtur quod Killariae in coemeterio lapidem esse scribit, nisi tamen eundem lapidem et Killariae et in Rathugh visum esse credimus. Certum est enim in vicinia fontis S. Aido sacri in parochia Rathugh adhuc iacere lapidem illum, cuius descriptionem effigiemque require a G. T. STOKES, in *The Journal of the Royal Society of Antiquaries of Ireland*, t. c., p. 331-33; cf. Iohannis O'Donovan adhuc ineditas litteras de comitatu Westmeath. In ea parochia scribit Stokesius, *ibid.*, p. 332, sua etiam aetate persuasum vulgo fuisse, si quis in lapidis concavitate altera caput insereret, in altera minore cubitum, cephalalgia curatum iri. Sepulcralem S. Aidi lapidem vocant homines rustici, sed nullum est dubium quin re ipsa natalis sit lapis. Ideo forsitan alterum cum altero loco commiscuit Colganus, quod Rathugh est in baronia Moy-cashel, Killare in baronia Moy-ashel olim dicta, nunc Rathconrath, eiusdem comitatus Westmeath. — (9) Hic inserit Vita III locum de sanctimonia adulescentis, quem tamen profanum hominem esse profanamque vitam agere parentes eius volebant. — (10) Porcos illos ubique silentio praetermittit Vita III.

VITA I
Brendanum
Birrensem
et
Cainne-
chum

Brandanum Birra (1) invenit in aliquo secreto loco scribentem ² euuangelium, et Kennechus (2) sanctum Aidum nuper venientem ³... Loquentes autem et salutantes sancti invicem, viderunt puerum proximantem. Quem ut vidit Brandanus, surrexit obviam ei et cum gaudio magno suscepit eum. Kennechus autem accusabat ⁴ sanctum Dei in adventu pueri resurgere. Cui Brandanus ait: « Nonne vides quod video? » Kennechus respondit: « Non. » Brandanus dixit: « Quare non surgerem? Ecce angeli Dei veniunt ad nos. Exercitus ⁴ enim angelorum committatur ⁴ eum (3). » Puer autem dixit illis: « Gregem porcorum num vidistis in hiis locis? » Dixit ei Brandanus: « Vade illuc et ibi invenies gregem quem queris. » Et ita invenit.

Eius
educatio.
II, 3: III, 3.

B

Hereditatem
paternam
obtinere
nititur;

sed,
suadente
S. Illundo,
divitiis
renuntians

3. Hic autem puer Aidus nullo magistro doctus erat, nec litteris eruditus est, nec regulis ecclesiasticis formatus est usque ad ¹ tempus adolescentie sue; sed inter plebiles (4) homines rustico more viventes nutritus est apud matrem suam (5). Cum autem factus esset adolescens, perrexit ad patriam suam (6), ut ibi hereditatem teneret. Quem fratres sui nullo modo ² receperunt, nec ei hereditatem dederunt (7). Quod ipse videns, puellam quandam (8) ex eis secum rapuit, ut per hanc iniuriam fratres afflicti hereditatem sibi darent. Reversus autem Aidus cum puella rapta ceterisque committibus, venit secus cellam sancti episcopi Illundi (9). Cumque Illundus vidisset ³ eum ⁴ modico intervallo et angelos Dei cum eo, ait ministro suo: « Vade, et dic adolescenti qui est in itinere ut ad me paulisper declinet. » Et ipse audiens humiliter ad episcopum Illundum venit. Qui dixit ei: « Quid queris, fili, hereditatem paternam? Ecce habes patrem cui est celum et terra, qui dabit tibi hereditatem multo maiorem et meliorem in celo et in terra. Et noli per iniuriam querere mortalium terram, et hanc puellam dimitte ad do-

mum suam. » Respondens autem Aidus dixit: *eidem sancto episcopo adhaeret,*

4. Alio autem die ¹ ait adolescenti: « Fili mi (11), nuncquid potes arator fieri et manum ponere super aratrum? » Qui respondens ait: « Pater, possum omni imperio tuo obedire. » Ad arandum itaque perrexit et alius puer secum, et manum posuit super aratrum. *et ex oboedientia arandi opus suscipit. II, 4; III, 4.*

5. Quadam autem die venit quidam ad eum de habitantibus in loco propinquo, petens ab eo bovem, quem in aratro suo defuisse nunciabat. Tunc Aidus fratri indigenti misertus dixit puero precedenti aratrum: « Resiste paulisper. » Solvensque Aidus unum de aratro bovem dedit illum roganti. Ipse vero Aidus in tribus bobus arabat; bos ex una parte ¹ iugum portabat, et potestas Dei ex altera parte mirabiliter sustinebat (12). *Bovis defectus miraculo suppletur; II, 4; III, 4.*

6. Quadam autem die ¹ simili modo quidam de arantibus in locis proximis cucurrit ad Aidum, dolens quod in aratro suo illud ferrum quo terra scinditur non habebat, scilicet cultrum. Ipse autem Aidus (13) ferrum dedit indigenti; et statim sine culthro arabat et divina potentia sine ferro ipse terram scindebat. *itemque vomeris. II, 4; III, 4.*

7. Sanctus autem episcopus Illundus ¹ in spiritu videns hec miracula in adolescente ² vocavit eum ad se et dixit ei: « O fili, quid hec tanta miracula fecisti immaturo ³ adhuc tempore? Nunc ⁴ enim ascendis ad culmen virtutum, quando necdum cepisti opus perfectum et initium religionis. Vade autem in pace ad matrem tuam terram (14), ibique cellam construe tibi. Non enim de cetero convenit ut sub manu hominis sed Dei vivas. » Deinde abiit Aidus (15) et fundavit sibi cellam que dicitur Enach Midbren ⁵ (16), ibique mansit et multa miracula illic fecit ¹. *Auctore S. Illundo ab eo secedit. II, 4; III, 4. Cf. Ruth 1, 8. sibi que monasterium condit.*

² scribens man. prima; scribentem corr. man. rec. — ³ locus corruptus. — ⁴ sic cod.

3. — ¹ una littera in ras. — ² in marg. corr. — ³ ante corr. uenisset. — ⁴ cum cod.

C — ¹ in marg. signa quae legentium animos jactant intentos.

5. — ¹ ante litt. t locus unius litterae in ras.

6. — ¹ in marg. inf. Nota de eius misericordia.

7. — ¹ in marg. signa ut initio cap. 4. —

² prius adolecenti. — ³ prius in maturo. — F

⁴ una littera erasa. — ⁵ sup. litteram d punctum manu corr., ut legendum sit Midhbren.

(1) De huius aetate, Comm. prae. num. 11. Vid. A. P. F[ORBES], ap. W. SMITH and H. WACE, *Dictionary of Christian Biography*, t. I, p. 334-35.

— (2) De huius aetate, Comm. prae. ibid. Vid. de hoc Kilkenniensis tractus tutelari sancto PLUMMER, *Vitae Sanctorum Hiberniae*, t. I, p. XLIII-XLV; O'HANLON, *Lives of the Irish Saints*, t. X, p. 134-69. — (3) Adiecit Vita III vaticinium de S. Aido episcopo futuro. — (4) Id est laicos, saeculares, mundanos, profanos. — (5) Alterum locum de adolescentis sanctimonia assuit Vita III.

— (6) Intellege e Mumonia in Midiam, in regionem Ui Fiachach, quo paterna stirpe pertinebat Aidus. Vid. Comm. prae. num. 7. « Regionem Midhi » conceptis verbis memorat Vita III.

— (7) Cf. Vitam III, ubi eadem fusius narrantur. — (8) Haec filia fuisse « cuiusdam hominis potentis » in Vita III legitur. Advertit huius modi manus iniectiones (athgabháil) hibernico iure illius aetatis sanctitas esse, ut is qui iniuria retinebat vi cogere ab eo cui deberet rem redere. Nusquam tamen alibi videtur haec lex in homines cecidisse. Accedit quod e parallelo loco Vitae III patet, nonnullis e cognatis S. Aidi displicuisse iniuriam illi a fratribus illatam.

— (9) Cf. supra, p. 314 A, i. v. Illundus, et locos ibidem allatos. Cella autem S. Illandi videtur fuisse in loco dicto Ráith Liphthen seu

Ráith Libhthen, de quo ibidem breviter egimus, in annot. 3; cf. de vico illo et monasterio S. Illandi, G. T. STOKES, in *The Journal of the Royal Society of Antiquaries of Ireland*, t. XXVI (1896), p. 328-29, annot. 3; hic apud Colganum se legisse testatur, saeculo XVII ineunte in eo monasterio fuisse statuum S. Illandi mitrati. His auctoribus adde Mervyn ARCHDALL in *Monastico Hibernico*, et Antonium COGAN, *The Diocese of Meath, Ancient and Modern*, t. II (Dublin, 1867), p. 514, annot. Hic opinatur Ráith Liphthen ibi fuisse ubi sacellum postea fuit Rathline dictum. Hoc idem est ac illud Rathlihen, de quo supra, p. 314, annot. 3. Consanguineos fuisse Aidum et Illandum notat G. T. STOKES, op. c., p. 328-29. — (10) Pauca hic subicit Vita III de bonis ab Aido abdicatis, et ad capituli calcem de litterarum scripturarumque studiis. — (11) Addit Vita III: « quia fratres sunt occupati in aliis rebus ». Sed has ut alias eiusdem modi varietates vix operae pretium est recensere, quas ad libidinem scriptor illius recensionis effinxit. — (12) Huc inferet more suo scripturae locum Vita III. — (13) Item scripturae locus in Vita II. — (14) Quippe paternam hereditatem pulsus erat Aidus, vel, si malueris, paternis bonis se abdicaverat. — (15) S. Aido socii adiunguntur in sola Vita III. — (16) Enachmicbriuin quod in Salmanticensi codice se legisse

Pacem a rege pro sua gente petiturus,
II, 5; III, 5.

iter conficit curru una rota suffulto.

Psalm. 8, 6.

Rex ob pacem negatam punitur;

Psalm. 105, 17.

sed facti paenitens,
II, 5; III, 5.

8. Alio autem tempore rex Munnensium (1) congregavit omnem exercitum suum in unum. Ipse enim rex voluit ut Nepotes Neill (2) sub sua potestate redigeret. Hoc autem audiens rex Nepotum Neill perterritus erat; qui et ipse congregans¹ exercitum, misit² nuncios ad Aidum episcopum ut illius anni pacem rogaret inter paternam et maternam suam gentem³. Tunc Aidus perrexit ad regem Munnensium, ut pacem ab eo rogaret. Factum est autem⁴, dum sanctus iter⁵ ageret, una rota curru ipsa contracta est, sed currus⁶ mirabiliter altera sola suffultus sine impedimento currebat (3). Cumque vidissent currum cum una rota ad se venientem, valde mirabantur, et cum magna gloria et honore sanctum Dei receperunt. Sed tamen pacem pro qua rogavit nullo modo potuit a rege impetrare, ipso recusante et dicente: «Tanta congregatio quam congregavi non erit michi in vacuum.» Reversus autem Dei sanctus a rege ingratus (4), unus de amicis, qui erat ei carior cunctis, mortuus est; et aperta est terra, et deglutivit duos equos optimos curru regis.

9. Tunc rex, magno timore perterritus, misit legatos post virum Dei, ut ad se rediret, promittens humiliter facere quodcumque sibi iussisset¹. Cumque sanctus Aidus redisset ad regem, exiit

rex in oviam² ipsius, et prostravit se ante equorum pedes; et currus cum equis exiit trans regem (5). Iterumque rex surgens prostravit se ante pedes equorum, et exiit currus trans ipsum tribus vicibus hoc facientem. Dixitque sanctus ad regem: «Quia tribus vicibus humiliter te prostrasti³ (6), tres reges erunt de genere tuo; et quot vices hoc fecisses, tot reges essent de genere tuo.» Cui ait rex: «Ecce habes pacem huius anni quam postulasti.» Respondit ei sanctus dicens: «Rogavi Dominum, et dedit michi non unius anni pacem, sed usque ad diem iudicii; et potestas vestra super gentem meam non erit.» Tunc rex ait: «Rogo te⁴, abba sancte, ut virum michi carissimum, quem in mortem misisti, iterum a morte revoces.» Orans autem Aidus et signans eum signo crucis, statim surrexit, et veniam postulavit et regis duritiam valde increpavit. Et rex iterum ait: «Rogo te, sancte Dei, ut duos equos meos a terra producas.» Cui dixit sanctus: «Unus ex eis a terra revertetur et alter in terra manebit, et stagnum aque erit super ipsum in testimonium virtutis (7) reservandum.» Et sic factum est sicut dixit sanctus, et est ibi usque in hodiernum diem, quod vocatur Stagnum Gabre (8).

10. Quadam autem die¹ (9), cum familia

VITA I

generis sui decus futurum audit.

Regis amicum equumque unum sanctus resuscitat,

equo altero undis immisso.

Messoribus Aidi

8. —¹ ante corr. ggregans. —² bis cod. sed semel del. —³ in marg. corr. —⁴ sup. lin. corr. —⁵ ante corr. uirrus.

9. —¹ uississet cod. —² sic cod. —³ ante corr.

prostrasti te. —⁴ in marg. De mortu (sic) r < susci > tato.

10. —¹ in marg. De pluui (cetera excisa sunt).

testatur COLGANUS, *Acta Sanctorum Hiberniae*, p. 422, col. 2, annot. 10, quodque ceteris formis praefert, nos ita scriptum nusquam reperimus. Tres sunt in tractu olim dicto Muscraighe Tire, de quo supra, p. 505, annot. 1, loci nunc Annagh appellati, primus in parochia Dorrha, alter in parochia Kilbarron, tertius in parochia Lorrha, omnes in baronia Lower Ormond. Adde Annaghannerrig in parochia Dorrha, et Annaghbeg in parochia Dromineer, eiusdem baroniae. Sed haud scio an recte viderit J. LANIGAN, *An Ecclesiastical History of Ireland*, t. II, p. 188-89, annot. 22, (qui de hoc loco fuse disputat) esse potuisse Nenagh civitatem in eadem baronia. Ceterum haud facile negotium inquirentibus nobis obtigisse fatebitur qui meminerit plus trecenta sexaginta loca hoc nomine in Hibernia appellari, HOGAN, op. c., p. 396, col. 2, i. v. Enach. Enach autem Aedha, vel Enach Eada, eadem esse atque hoc Eanach Midhbreuin, originemque duxisse ab Aidi nostri nomine, non audacior est coniectura, HOGAN, op. c., p. 397, col. 1, i. v. Enach Aedha, et ibid., col. 2, i. v. Enach Eada. Reliquum est ut memoremus sententiam Mervyni ARCHDALL in *Monastico Hibernico*, ed. MORAN, t. I (Dublin, 1873), p. 146. Is scribit monasterium Enachmidbrenin postea vocatum esse Kilbrenin (hoc loco Usserium antestatur, sed in *Britannicarum Ecclesiarum Antiquitatibus* equidem nihil huius modi repperi), nunc Strawhall (in parochia Clondulane, baroniae Condons and Clangibbon, comitatus Corciensis, East Riding, *Census of Ireland, 1901. General Topographical Index*, p. 855; locum esse in baronia Muskerry scribit ARCHDALL, l. c.). Ibi monasterii parietinas ad suam usque actatem videri scribit ARCHDALL, l. c., fultus testimonio Caroli SMITH, *The Ancient and Present State of the County and City of Cork*, t. I, p. 206, sed ultra editione Archdall usus sit, resciscere non potuimus; Smithii enim opus primum Dublinii prodiiit an. 1750, post Londinii an. 1774. — (1) In huius ditione tunc erat Aidus. De regis nomine haec est coniectura COLGANI, *Acta Sanctorum Hiberniae*, p. 422, col. 2, annot. 13: «Videtur hic Rex Momoniae esse Amalgadius

filius Ennii filii Alildi, qui fuit frater celebris illius Aengussii Regis Momoniae, cui S. Patricius, dum eum baptizaret, pedem cuspidis baculi transfixit. Floruit enim hic Amalgadius circa annum 523, uti et S. Aedus, et de semine eius tres Momonie Reges prodierunt.» Sed vid. quae advertimus in Comm. praev. num. 11. — (2) Nempe Australes illos e quibus originem dicebat Aidus, ut e sequentibus patet. Vid. supra, p. 504-05, annot. 1. — (3) Simile prodigium leges infra, cap. 49. — (4) «Id est absque gratia, sive non obtenta gratia.» COLGANUS, op. c., p. 422, col. 2, annot. 12. — (5) Similia e profanis litteris excerptis et cum S. Aidi facinore contulit v. d. Carolus PLUMMER, *Vitae Sanctorum Hiberniae*, t. I, p. CLXXXVIII, annot. — (6) Unam tantum prostrationem refert Vita III, quae et regem equorum unguis obtritus silentio praeteriit. Ideo et vaticinium non nihil mutatum est, ut iis quae supra dicta essent responderet. Et reliqua breviori stilo persecutus est scriptor. — (7) Id est, ut videtur, in portenti monumentum. Altera Vita: «in testimonium virtutis Dei.» — (8) Id est latine Stagnum Equi. Nunc Lough Coura, in parochia et baronia Eglis, King's County, HOGAN, op. c., p. 499, col. 1, i. v. Loch Gabre. Vel, ut opinatur v. cl. C. PLUMMER, op. c., t. II, p. 333, i. v. Loch Gabre, lacus hodie exsiccatu cuius vocabulum superest in nomine loci Lagore, in parochia et baronia Ratoath, comitatus Meath. Cf. HOGAN, ibid., i. v. Loch Gabair, et infra, p. 512, annot. 1. Colgani annotata referre libet, op. c., p. 422, col. 2, annot. 14: «Hic author duplici argumento indicat se perantiquum; tum quia ostendit se floruisse dum Hiberni suam linguam vulgo vocarent Scoticam et se Scotos; tum quia solum prisco sermone Hibernico, uti et Britannico, equus dicebatur «Gabhar», moderno vero «Each». E<st> Lochgabhra, seu ut alii Lochgabhair, idem quod lacus equi. Jacet autem hic lacus in regione Bregensi in finibus Midiae iuxta nostros hystoricos.» — (9) Hic insertus est in Vita III locus quem in ceteris recensionibus desiderari advertimus, Comm. praev. num. 5. Idem, quod hic narratur, prodigium, ut alios omittamus

sancti

VITA I
pluvia
parcit.
II, 6; III, 6.

sancti Aidi laborarent in messe, magna pluvia descendit de celo. Quod cum vidisset Aidus, signavit aerem; et per totam diem pluvia circa segitem undique per circuitum descendeat, in segite vero etiam una gutta non cecidit, et videbantur huc <illucque> sparse devitare segitem, quasi aliquid timoris haberent.

Ad
amicum
mortuum
II, 7; III, 7.

11. Fuit quidam homo dives¹ in terra illa Munnensium, qui sancto Dei amicus et carus erat valde. Qui multas oblationes et terram multam obtulit ei. Cui sanctus Aidus promisit quod ipse sacrificium (1) sibi daret in exitu anime de corpore. Quodam autem tempore, cum sanctus Aidus esset in regione longinqua², dives ille mortuus est. Quod sanctus in spiritu a longe videns, cepit velociter venire ad eum. Cumque in itinere pergeret in curru, venit ad quasdam silvas regionis illius, nec erat via plana curru (2). Tunc Aidus dixit aurige: «Inclina caput tuum in sinum meum, ne aliquid videas.» Et hoc faciens, confestim currus cum suis equis a terra elevatus est, et manibus angelorum longo spacio terrarum per aerem portatus est, quo dum poneretur in alia regione, ubi ipse volebat. Descendens autem de curru, misit ministrum suum ad domum mortui, dicens ei: «Vade, et dic viro mortuo: si ego vadam illuc ad eum, an ipse veniat huc ad me?» Abiit ergo puer ad domum mortui et dixit ei: «Misit me ad te Aidus episcopus: si ipse huc veniat ad³, te an tu exies ad eum illuc?» Statimque mortuus resurgens et se signans, respondit ei dicens: «Non ille veniat magno itinere fatigatus pro me, sed ego vadam ad eum.» Et hec dicens exiit ad locum ubi sanctus stabat. Et salutantes invicem, dixit ei sanctus: «Quid vis? Utrum in hac vita presentibus manebis, an ad locum unde existi iterum revertaris (3)?» Ille respondit: «Rogo te ut permittas me ire ad celestem mansionem, quam tu dedisti michi.» Tunc accipiens sacrificium (4) de manu episcopi, dormivit in pace.

per aerem
transfer-
tur;

Cf. Ps. 90,
12.

eum
resuscitat,

petentique
ut rursus
moriatur
impetrat.

Aqua
in vinum
conversa.
II, 8; III, 8.

12. Quadam die¹ episcopus Aidus pervenit ad quasdam virgines sanctas in illa regione materna (5). Et ille virgines cum magno gaudio suscipientes eum in hospiciam, cenam dederunt

11. —¹ in marg. signa eadem quae initio capitulum 4 et 6; in marg. inf. Quomodo currus eius in aera est levatus et quomodo mortuus est resuscitus (sic). —² longinqua cod. —³ prius an.

12. —¹ in marg. <De conv>ersione aque in vinum.

patrasse traduntur et S. Ailbeus, *BHL*. 197, ap. DE SMEDT et DE BACKER, *Acta Sanctorum Hiberniae ex codice Salmanticensi*, col. 241; et S. Columbanus, *BHL*. 1898, ed. B. KRUSCH, *M.G.*, Scr. rer. merov., t. IV, p. 78, num. 13. — (1) Id est Corpus Domini; cf. infra, annot. 4, et p. 516, cap. 48 cum annot. 7. — (2) Prodigium illud de curru volante omisit Vita III. — (3) Cf. infra, cap. 48, ad calcem. — (4) Cf. supra, annot. 1. — (5) Intellege in Muscraighe Tire; cf. supra, p. 505, annot. 2. — (6) Optimus ille liquor, de quo supra hagiographus, hydromeli fuisse videtur. Hic potus cerevisia erat exquisitior, vino tamen communior, quod in Hibernia advectitium erat; vid. infra, cap. 43. — (7) Quae ceterae recensiones proloquuntur de arce effossa omisit Vita III et abrupte incipit: «Homo quidam habens multa animalia ante se in via». Et pauca immutavit in his quae sequuntur ut initio isti cetera apte responderent. — (8) «Hoc est, Arx Balbutiantis vel Muti», recte interpretatur Vita II. Arcem

ei; sed tamen ille dolebant quod optimi liquoris aliquid non haberent. Hoc autem sciens Aidus, miseris eis dixit: «Afferte michi aquam de fonte.» Que delata ei et benedicta ab eo, mutata est in vinum optimum (6), et fuit magna refectio omnibus astantibus et gratias Deo agentibus. Hanc autem virtutem vini de aqua tribus vicibus Aidus episcopus fecit.

13. Alio autem die venit ad sanctum Aidum quidam (7) cui ars erat fodere terram et muros civitatibus circumdare. Qui ait sancto: «Abba, nunquid nosti michi hominem cui necesse est ut civitas illius muris circumdetur?» Cui Aidus dixit: «Vade illuc ad quandam michi amicum, et fac cum ipso opus tuum, et ab illo mercedem recipies.» Abiit ergo ipse ad hominem illum, et cum ipso fodit terram, et fecit triplicem murum circa arcem¹ eius, quo vocatur Raith Bailb (8). Quo labore peracto, merces reddita est ei, plenitudo scilicet huius arcis², de peccoribus quantum capere posset; hec autem erat merces congrua huius operis (9). Et hec peccora dives ille undique congregavit ab amicis suis, ut castelle impleret de peccoribus; divesque deduxit illum cum suis peccoribus in viam quam voluit usque ad aliam plebem (10). Cumque dives ad suam domum rediret, ille homo cum suis armentis solus in via relictus est³. Tunc omnia peccora illius huc illucque per campos et silvas fugerunt ab eo, unumquodque animal in suam partem pergens; et nusquam comparuerunt ei, nec remansit etiam unum ex eis. Cum autem ille miser valde fleret et lugeret, vidit currum ad se venientem, in quo erat Aidus episcopus. Cui ille flebili voce dixit: «Ecce mercedem magni laboris una hora perdidit; nam omnia animalia reversa sunt, unumquodque ad locum a quo deductum est.» Tunc Aidus miseris illi descendit de curru et oravit Dominum, et statim omnia illa peccora per Dei virtutem reversa sunt et⁴ congregata in unum locum, nemine cogente, et nec unum quidem defuit ex eis, nec ab illo homine iterum fugerunt.

14. Alio autem die¹ cum sanctus Aidus iter ageret per silvam Elo (11), invenit ibi duos

13. —¹ prius arcem. —² prius arcis. —³ bis cod. sed semel del. —⁴ sup. lin. corr.

14. —¹ in marg. inf. De duobus equis quos ipse dedit leprosis et de aliis (prius alii) duobus a Deo sibi collatis.

illam vel in Muscraighe Tire vel haud procul a Lynally, in baronia Ballycowan, King's County, fuisse opinatur HOGAN, op. c., p. 567, col. 1, i. v. Ráith Bailb; sed haec ille ex Aidi Vitis coniec-tasse videtur, auctore nemine. Arces in Hibernia tribus muris seu vallibus nonnumquam circumdabantur; vid. W. G. WOOD-MARTIN, *Traces of the Elder Faiths of Ireland*, t. I, p. 318-320. — (9) Hoc cum aliarum gentium moribus conferre non est nostrum, sed eorum qui huius modi antiquitatis ves tigia dedita opera colligunt. — (10) Id est, donec fines transgressus est regionis ad quam ille dives pertinebat. — (11) Gadélice Fídh Elo, nunc anglíce Forest of Fercall; huius vestigia quaedam servant tum nemora, tum locorum nomina (Big Wood, Black Wood) prope Lynally, de quo supra, annot. 8. Multo ieiunius est hoc capitulum in Vita III. De Lynally et vicinis locis lege G. T. STOKES, in *The Journal of the Royal Society of Antiquaries of Ireland*, t. XXVI (1896), p. 320-21.

leprosos

Munitori
II, 9; III, 9.

armentum
pro
mercede
acceptum
educenti;

Aidus
adest.

Pro equis

quos
leprosis
dederat,
II, 10; III, 10.

alii
submissi.

Moniali
incont-
nenti miro
prodigio
adest.
II, 11; III, 11.

B

leprosos valde miseros, qui duos equos postu-
labant ab eo, quia vix pedibus incedere valebant.
Tunc sanctus Aidus dedit eis duos equos currus
sui. Ipse vero paulisper sedebat, dicens commiti-
bus suis: « Expectemus² interim duos viros
lassos venientes post nos. » Et post paulisper
venerunt ad eos duo viri, dicentes: « Nunquid
nostis ubi est Aidus episcopus? Nos autem de
longe venimus hos equos offerre ei. » Quibus
unus ex eis dixit: « Hic est qui hic sedet. » Et
obtulerunt ei duos equos adhuc indomitos; et
statim mites et domiti facti sunt sub curru sancti
episcopi.

15. Quadam autem die¹ [cum] Aidus iter agens
venit ad aliarum sanctarum virginum locum, qui
dicitur Druimm² Ard (1), et cum magno gaudi-
o in hospicio receptus est. Intuens autem
sanctus Aidus virginem que sibi ministrabat,
vidit quod uterus illius partum gestans intumesce-
bat. Et cito surrexit ille sine cibo, ut ab isto loco
fugeret³. Tunc illa coram omnibus confessa est
quod occulte peccasset et penitentiam egit. Sanc-
tus autem Aidus benedixit uterum eius; et
statim infans in utero eius evanuit quasi non
esset (2).

² prius expectemus.

15. —¹ in marg. inf. Quo <modo> partus in
utero ad eius preces evanuit. —² prius aruimm.
—³ fuet cod.; ger suppl. in marg. corr.

C

(1) Plurima sunt huius nominis loca in Hibernia.
Opinatur v. cl. C. PLUMMER, op. c., t. II, p. 325, i. v.
Druim Ard, hic significari Drumard in parochia
Inver, baroniae Banagh, comitatus Dungallensis,
non procul a Slieve League. Hogan autem, post-
quam rem nimis intricatam silentio praeter-
vectus esse videtur, *Onomasticon Goedelicum*,
p. 357, col. 2, i. v. Druim Ard, mox ad proposi-
tum redit, ibid., i. v. Druim nArd, et censet
hanc esse parochiam Dromard, in baronia Tir-
eragh, comitatus Sligo. COLGANUS vero, *Acta
Sanctorum Hiberniae*, p. 422, col. 2, annot. 15:
« Nescio ubi hoc sit monasterium, nisi sit
illud quod est in regione Lageniae, Ibh Garechon
dicta, et hodie vocatur Kill-aird. » Cf. HOGAN,
op. c., p. 175, i. v. Cell Aird. LANGAN tan-
dem, *An Ecclesiastical History of Ireland*, t. II,
p. 189, annot. 25, maluit Dromard in parochia
Killavinoge, baroniae Ikerrin, comitatus Tip-
perary. Nos in hac lite praetorio munere fungi
nolumus, ne actionem denegare oporteat. Adeat
qui rem liquere putet *Census of Ireland, 1901.
General Topographical Index*, p. 395, i. v. Drom-
ard, et p. 408, i. v. Drumard. Vid. tamen quae
mox advertimus in annot. 5. — (2) Totam hanc
narratiunculam, ut potuit, excutit Vita III. Si-
millimum prodigium et a S. Kiarano de Saighir
patratum fertur et a S. Brigida. In Vitis S. Kiar-
rani latinis: *BHL.* 4657, ap. COLGANUS, op. c.,
p. 459, col. 2, cap. 10; ap. PLUMMER, op. c.,
t. I, p. 221; *BHL.* 4658, ap. DE SMEDT et DE
BACKER, op. c., col. 808; in *Act. SS.*, Mart.
t. I, p. 394 F; ap. COLGANUS, op. c., p. 467,
col. 2, cap. 4. In *BHL.* 4659 suppressum est
mirum portentum. In Vitis autem Kiarani gad-
delicis fuse narratur, ap. PLUMMER, *Bethada
Niam nErenn*, t. I, p. 105, num. 12, et p. 116,
num. 19; in altera recensione Vitae gadelicae,
quam e *BHL.* 4657 recentiores interpretati sunt,
excisus est, ap. D. B. MULCAHY, *Betha Naomh
Chiarain Saighre. Life of S. Kiaran (the Elder)
of Seir* (Dublin, 1895), p. 8, cap. 7; in altera le-
gitur, ap. S. H. O'GRADY, *Silva Gadelica*, t. I,
p. 5. E Vitis S. Brigidae afferre satis erit *BHL.*
1455, in *Act. SS.*, Febr. t. I, p. 133, num. 100;
BHL. 1456, ap. COLGANUS, *Trias Thaumatur-
ga*, p. 540, cap. 105; *BHL.* 1457, in *Act. SS.*,
Febr. t. c., p. 136, col. 2, num. 12, et ap. COL-

16. In illo tempore¹ tres puella a supradictis
virginibus tria vassa portantes in humeris exie-
runt, ut lac deferrent ab alio loco (3). Quidam au-
tem latrunculi pessimi et crudeles, ab occiden-
tali parte venientes² et³ videntes has puellas
in via, iugulaverunt eas et capita illarum porta-
verunt secum (4). Hoc autem sanctus Aidus in
spiritu videns, surrexit celeriter de loco suo et
eucurrit ad sanctarum puellarum corpora, et in-
venit virgines flentes et lugentes puellas, et
ipse flevit cum eis. Tunc Aidus rogatus a vir-
ginibus perrexit post latrunculos illos, ut capi-
ta puellarum quereret. Latrunculi autem illi
divino⁴ nutu in quodam loco propinquo retenti
sunt, nec huc nec illuc pedem⁵ movere poterant.
Intuens autem illos Aidus increpavit illos. At
illi penitentiam egerunt, et rogaverunt eum ut
eos ire permitteret, et dimisit illos. Ipse autem
cum capitibus reversus est. Cumque aqua non
esset prope ad lavanda capita, signavit terram;
et statim fons erupit de terra, qui usque hodie
manens ibi, Fons Puellarum vocatur (5). Cum-
que sanctus Aidus capita ad sua corpora con-
gruenter copulasset⁶, dixit: « In nomine Iesu
Christi surgite. » Et statim puella quasi de somp-

VITA I

Tres
puellas a
latronibus
iugulatas,
II, 12; III, 12

vitae
restituit.

E

Cf. Act. 3, 6.

16. —¹ in marg. inf. Quomodo duas (sic) puel-
las a latronibus decollatas resuscitavit (sic). —
² ut si possent add. cod. dein del. —³ sup. lin.
corr. —⁴ prius dei no. —⁵ prius copulasset.

GANUS, op. c., p. 519-20, cap. 10. Adde Vitam
gadelicam metricam ap. COLGANUS, op. c.,
p. 516, num. 20. Omitto Vitas S. Ailbei investi-
gare, in quibus eiusdem generis miraculum se
legisse scribit COLGANUS, *Acta Sanctorum Hiber-
niae*, p. 464, col. 1, ad calcem. De illo prodigio
disputat COLGANUS, *Trias Thaumaturga*, p. 526,
col. 2, annot. 12, et *Acta Sanctorum Hiberniae*,
p. 464, col. 1, ad calcem; Bollandusque noster,
Act. SS., Febr. t. c., p. 137, col. 1, annot. c,
qui simile miraculum affert ex Actis B. Bernar-
dini Realini. — (3) « Ut lactis annonam ad vir-
gines Christi deferrent », Vita II. Intellegendum
videtur hoc loco lactis vectigal quoddam monia-
libus solum vel solvendum. — (4) Capita
eorum quos occiderant, secum auferre Hiberni
solebant; cf. W. G. WOOD-MARTIN, *Traces of
the Elder Faiths of Ireland*, t. I, p. 328. —
(5) Nullo negotio reperiri potuerat et ubi fons
hic scaturiret et ubi iaceret locus Druim Ard
dictus, collatis duobus hisce capitulis Vitae I
S. Aidi et parallelis, nisi omnia omnino turbare
fortuna voluisset. Etenim duae sunt huius nar-
ratiunculae recensiones, quarum alteram ex-
hibet haec Vita I et Vita II, alteram una Vita
III. In prima recensione agitur de tribus puel-
lis e monasterio Druim Ardensi trucidatis,
fontisque nomen « Fons Puellarum » legitur.
Et quidem diligentissimus harum rerum inves-
tigator, v. cl. C. PLUMMER, *Vitae Sanctorum Hi-
berniae*, t. I, p. xxvii, annot. 2, et t. II, p. 338,
col. 1, i. v. Puellarum fons, repperisse se scri-
bit fontem dictum gadelice Tobur na mBan-
Naomh, id est latine Fontem Sanctarum, in
radicibus collis Slieve League (de quo Comm.
praev. num. 17), in parochia Glencolumkille,
baroniae Banagh, comitatus Dungallensis, ad
litus occidentale sinus Teelinensis; in eodem
loco hodie quoque videntur parietinae sacelli
S. Aido mac Bric dicati. Et de prima quidem
recensione hactenus. In altera autem viri tres
a latronibus decollati feruntur, fontisque no-
men silentio praeterit scriptor; sed haec ad-
vertit COLGANUS, *Acta Sanctorum Hiberniae*,
p. 423, col. 1, annot. 16: « Est prope Kill-air
in Media fons qui Tobar-nabfear, id est fons vi-
rorum, dicitur. Unde cum hic fons dicatur educ-
tus ad capita istorum trium virorum lavanda,

VITA I

no surrexerunt, et sua vascula lactea iterum in humeris accipientes, sane perrexerunt ad domum suam.

Alienum capitis dolorem in se recipit.
II, 13; III, 13.

Cf. Matth.
26, 39.

Eius invocatione capitis dolores sanantur, quod et S. Brigida experta est.

17. Alio autem die¹ venit ad sanctum Aidum vir quidam qui dolore capitis valde vexabatur (1), et ait ei: « O sancte Dei, nimio dolore capitis affligor et est michi intolerabilis². Rogo ut pro me ores, ut hic dolor a me transeat, si possibile est, aut si impossibile, ut saltem tolerabilior fiat. » Cui Aidus ait: « Dolor tuus nullo modo poterit a te exire, nisi in me translatus fuerit. Magnum tamen premium doloris tui habebis, si patienter sustinueris. » Ille respondit: « O sancte Dei, dolor iste supra vires est. » Tunc sanctus Aidus, caritate plenus, misertus est; et dolorem capitis illius viri in semetipsum Aidus suscepit et patienter sustinuit, ut proximum a dolore liberaret et ut pro Christo martirii crucem toleraret. Et ideo³, ut periti dicunt, quicumque dolore capitis vexatur, invocato nomine sancti Aidi sanatur. Nam sancta Brigida (2), cum gravissimo dolore capitis laboraret, invocans nomen sancti Aidi episcopi, statim sanata est a dolore

capitis usque ad diem mortis sue, sicut illa D dicere solebat: « Invocatio nominis sancti Aidi a gravissimis capitis mei doloribus sanavit me. »

18. Regina Themorie, uxor scilicet Dermicii¹ filii Kerualli magni (3), sterilis erat, que de genere Munnensium orta est (4). Illaque rogavit sanctum Aidum pro se orare ut ei Dominus conceptum daret. Cui Aidus benedicens eam ait: « Ecce in utero habebis et paries filium, et ipse erit magnus. » Illa ergo genuit agnum (5), quasi ad consecrandum uterum sterilis; et iterum piscem argenti, quem ecclesis et pauperibus illa dimisit (6); et iterum genuit filium, qui dicebatur Aied Slani, et qui per orationes sancti Aidi a Deo donatus est.

19. Alio autem die (7), cum sanctus iter ageret in finibus Lagensium (8), venit ad saltum qui dicitur Fith Ihle (9); et ne iter eius impediretur asperitate silvarum, elevatus est in aerem in curru suo, et transmutatus est per saltum in alium locum. Sic¹ per omnia Deus committabatur eum in omnibus viis suis². Qui dum plurimorum (10) magister esset, ipse vero, ut periti

Reginae Hiberniae prolem impetral.
III, 14.

Cf. Matth.
1, 23;
Luc. 1, 15.

Per aera cum curru suo transfertur.
II, 14.
Cf. Psalm.
90, 11.

Scientia infusa.

17. —¹ in marg. inf. Quomodo hominem a dolore capitis curavit et eunde (sic) dolorem in se ipsum suscepit (sic). —² prius intolerabilis. —³ Nota in marg. sinistro prima man., in marg.

dextro man. rec.

18. —¹ sic cod.

19. —¹ Nota in marg. —² (v. s.) post corr.

de eo videtur hic esse sermo. » Quae cum ita sint, opinatur Carolus Plummer eandem fabulam aliter in altero loco esse narratam ut duplicis fontis nomen explanaretur, op. c., t. I, ibid. Equidem haud scio an verior fuerit Slieve Leaguensis recensio quam Killariensis. Etenim ut ad Killariensis fontis nomen narratio accommodaretur, excisa est mentio monasterii Druim Ardensis; haec autem mentio in Vita S. Aidi antiquissima facta fuisse videtur, et testimonio Vitae I, quae locorum nomina summa ut plurimum diligentia refert solet. Quae coniectura si vera est, vincit Caroli Plummer sententia, locum Druim Ard dictum in baronia Banagh, comitatus Dungallensis, esse situm; vid. supra, p. 509, annot. 1. Fortasse obiecerit quispiam, vix fieri potuisse ut latrones « ab occidentali parte venientes » (ita legimus in Vita I), impetum facerent in puellas monasterii siti in baronia Banagh; hic enim tractus Oceano adiacet, in occidentali litore Hiberniae. — (1) Vid. Comm. praev. num. 18-21. — (2) Quae Brigida haec fuisset perspicere conatus sumus supra, Comm. praev. num. 18-20. — (3) Haec narratiuncula in Vita II excisa est, offensionis vitandae causa, ut videtur; et in Vita III eodem consilio multum immutata. Diarmaid filium Fearghusi Ceirrbheal anno 564 (recte 565) occisum esse tradunt Annales Ultonienses, t. I, ed. W. M. HENNESSY, p. 60, postquam Hiberniae universae Temoria e sede sua principali imperarat, iuxta Quattuor Magistros, annos viginti, *Annals of the Four Masters*, ed. O'DONOVAN, t. I, p. 200. Cf. *Genealogiae Regum et Sanctorum Hiberniae*, ed. WALSH, p. 30, num. 6; et COLGAN, *Acta Sanctorum Hiberniae*, p. 423, col. 1, annot. 17, qui, praeter Aidum Slaine, quindecim alios Hiberniae reges labente tempore ex huius Diarmaidi semine ortos computat. — (4) Atque adeo ex eadem stirpe qua S. Aidi mater, si recte coniecimus supra, p. 505, annot. 1. Unde perspicitur qua de causa hunc potius sanctum regina adierit. Ipsius autem reginae nomen Mughain fuisse tradit Vita III, cui consentiunt pleraque antiqua monumenta foedae huius historiae, quae in subsequenti annotatione recensemus. — (5) A profanis litteris mutuatus est hagiographus totam hanc narratiunculam, quae gadelice dicitur Geineamhain Aedha Slaine, id est Conceptio Aidi Slaine. Haec fuse legitur in *Leabhar na hUidhri*, antiquissimo codice gadelico, unde

eam eruit primus E. WINDISCH, *Ein mittelirisches Kunstgedicht über die Geburt des Königs Aed Slaine*, in *Berichte über die Verhandlungen der königlich Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften*, t. XXXVI (1884), p. 194-96; iterum edidit S. H. O'GRADY, *Silva Gadelica*, t. I, p. 82-84. Altera brevis recensio servata est in tractu dicto Cóir Anmann, de quo supra, p. 505, annot. 3, et edita a Wh. STOKES, in Wh. STOKES und E. WINDISCH, *Irische Texte*, t. III, pp. 342, 344, num. 133. Tertia tandem recensio carmine conscripta est a Flanno Monasterboicensi, de quo supra, p. 163, num. 60, et edita ab E. WINDISCH, *Ein mittelirisches Kunstgedicht*, l. c., p. 196-200, et ab S. H. O'GRADY, t. c., p. 84. In prima alteraque recensione prodigium illud triplex ascribitur SS. Aido et Finniano Mágh Bilensi inter se iuvantibus, sed ita inepte et inconcinne ut in utriusque recensione exemplari pateat unum tantum sanctum episcopum memoratum esse, Finnianum, ut videtur. In tertia tandem recensione unus Finnianus inducitur. Quibus omnibus singillatim collatis, concludit v. d. H. ZIMMER, in *Göttingische gelehrte Anzeigen*, 1891, t. I, p. 170-73, in antiquissima recensione de uno S. Finniano actum esse. Utumque se res illa habet, suspicamus in gentili illa fabula subindicari nefandum cum animalibus commercium, cf. PLUMMER, *Vitae Sanctorum Hiberniae*, t. I, p. CLVII. Episcopos autem, vel episcopum dicamus, druidae vel druidis suffectos, opinatur v. cl. Alfredus NUTT in Kuno MEYER and Alfred NUTT, *The Voyage of Bran, Son of Febal, to the Land of the Living*, t. II (London, 1897), p. 83. Cf. PLUMMER, t. c., p. CLXV sqq. — (6) In gadelicis recensionebus primo candidus agnus nascitur, mox salmo argenteus, cuius pennas aureas fuisse tradit recensio altera. Ex hoc argento et auro reliquiarum capsas fabricandas curat S. Finnianus. — (7) Hoc capitulum nihil aliud esse videtur ac alia recensio partis cap. 11. Ideo hoc excisit Vita III. — (8) Horum fines sunt qui anglice Leinster appellantur. — (9) Id est Silva Ihle. Conici potest hoc aliud esse nomen Silvae Elo, gadelice Fídh Elo, anglisce dicta Forest of Fercall, prope Lynally, in baronia Ballycowan, King's County. Vide supra, p. 508, annot. 11. — (10) Et hanc sententiam omisit Vita III, etsi idem argumentum iam antea scriptor non attigerat.

dicunt,

A dicunt, nec litteris nec magistro eruditus est, sed spiritu Dei.

Cibos consumptos in integrum restituit.
II, 15; III, 15.

20. Quadam autem die¹ sanctus episcopus Aidus ambulans venit ad hospicium ad quasdam virgines, que et ipse erant amice sancto Kerano artificis filio (1). Ipse autem virgines habebant Kerano paratam cenam parvulam², scilicet ovem coctam cum paucis panibus et vasculum non grande boni licoris (2). Sed ipsam cenam alteri paratam novo hospiti, sancto scilicet <Aido> episcopo, ille virgines dederunt. Finita autem cena, gratias Deo egerunt. Videns autem Aidus illas³ virgines in magna angustia positas, quia adventum Kerani mox sperabant et⁴ nihil refectionis habebant⁵ illi, dixit eis Aidus: «Colligite⁶ hec omnia ossa ovis consumpta⁷, et ponite ubi prius fuerunt posite⁷; et hoc vasculum vacuum portate, et ponite in loco ubi prius fuit.» Et cum hoc fecissent, statim inventa est omnis illa cena reparata et integra, quasi nichil ex ea gustatum esset; et data est sancto Kerano.

Evangelia caelitus demissa per S. Brigidam accipit.
II, 16.

21. Alio autem tempore¹ sanctus Aidus perrexit ad sanctam Brigidam (3) et dixit ad eam: «Ego non habeo evangelium. Nunquid potes illud michi² prestare?» Que respondit: «Non est hoc facile michi.» Tunc sancta Brigida surgens extendit manus suas in oratione. Et orantes simul unanimiter, dimissum est evangelium in sinum sancte Brigide, et dedit illud in sinum sancti Aidi³ episcopi, gratias agentes Deo et laudantes et benedictentes Dominum.

Domus nive pro tecto cooperta.
II, 17.

22. Alio quoque tempore¹ sanctus Aidus venit ad domum aliarum sanctarum virginum (4), in die qua nix magna faciem terre occupabat. Erat autem apud ipsas virgines domus nova nondum tecta, sed nive quasi tecto² tegebatur. Ille dicebant Dei sancto: «Ecce domus hec, quam vides, sub nive nuda habetur. A summo tamen usque deorsum operuit eam nix.» Quibus respondens³ sanctus ait: «Domus hec⁴ que, ut⁵

videtis, sub nive nuda habetur, sic erit tecta donec ista domus post longa tempora pre senectute corruat; talis nix non deficiet de ea, et simul senio cadent.» Et sic hoc mirabile factum est, ut necque ignibus succensis in domo necque solis calore potuisset resolvi⁶, sed perduravit per longa tempora (5).

23. In eodem loco supradictarum virginum (6) aliud miraculum pro sancto Aido factum est. In illo enim loco quedam petra habetur (7), super quam sedens quodam die, confestim ad celestia raptus est in suo corpore; et ibi quibusdam horis permanens, descendit et super eandem petram sedit iterum. Et cassula illa, qua erat indutus et in qua elevatus est in celum, usque in hodiernum diem in illo loco permanet in testimonium virtutis (8).

24. Fuit quedam puella¹ (9) rapta ab aliquo viro impudico et infelice (10) qui voluit habere eam uxorem, et erat illa familiaris sancto Dei. Sciens autem hoc vir Dei, post eam abiit et persecutus est infelicem illum. Qui aliquem locum desertum eligens, ibique stramina quedam colligans, reversus invenit puellam mortuam. Stupefactus autem miser ille et multum coangustatus, pervenit sanctus Aidus, qui increpavit eum valde de hoc malefacto. Tunc miser ille egit penitentiam, et erat deinceps monachus fidelis sancti. Puella autem dixit Aidus: «Surge in nomine Iesu.» Que statim surrexit quasi de sompno. Et reversi sunt laudantes Dominum.

25. Quidam viri (11) fecerunt¹ fossam circa locum sancti Aidi, et fodientes invenerunt ingens saxum in fossa, quod nulla vi plurimorum potuit deponi. Quod videns sanctus, imperavit saxo ut descenderet in alium locum, ubi nulli noceret. Et statim saxum secessit in alium locum, ubi adhuc permanet et prestat omni credenti doloris sanitatem (12).

26. Erat in eodem loco¹ stagnum, quod habe-

VITA I

Aidus in caelum rapitur.
II, 18; III, 16.

Cf. 2 Cor. 12, 2 et 4.

Puellam resuscitat.
II, 19; III, 17.

E

Cf. Act. 3, 6.

Saxum ingens prodigio transfert;
II, 20; III, 18.

itemque

20. —¹ in marg. inf. Quomodo eius precibus cena iam consumpta integra est reperta. —² paululam cod. —³ bis cod. —⁴ sup. lin. corr. —⁵ litt. eb corr. in ras. —⁶ collige cod. —⁷ sic cod.

21. —¹ in marg. inf. De euangelio sibi et beate Brigide celitus misso. —² in marg. corr. —³ prius Aidi.

22. —¹ in marg. inf. De domo eius precibus miraculose (una litt. in ras.) diu nivibus tecta.

—² tecta cod. —³ sanctus (?) add. cod. dein del.; (q. r. s. a) prius q. r. a. s. —⁴ quam add. cod. dein del. —⁵ in marg. prima man. —⁶ in marg. corr.

24. —¹ in marg. inf. De resuscitatione puelle a viro impudico rapta (sic).

25. —¹ in marg. De saxo.

26. —¹ in marg. inf. De translacione stagni in Conacciam (sic).

(1) Hoc cognomen est S. Kiarani de Clúain Meic Nois. Sanctimonialium illarum patronum fuisse Kiaranum tradit Vita III; intellegendum esse arbitramur, abbatem. — (2) Vid. p. 508, annot. 6. Indicem ciborum non exscripsit Vita III. — (3) De hac cum Brigida coniunctione, vid. Comm. praev. num. 18-21. Capitulum haud facili negotio explanandum omisit Vita III. — (4) Et hoc capitulum excidit Vita III. — (5) Pauca hic Vita II suo Marte addidisse videtur; quae tamen non improbabilia sunt. — (6) Dolemus omne vestigium huius sanctimonialium domicilii labente tempore abolitum esse. Profecto enim ad consociationem quandam ecclesiarum monasteriorumque pertinuit quae a S. Aido condita esse veri simillimum est; quibus certe, episcopali dicam an abbatiali auctoritate, praefuit. — (7) Minutior cura Vitae III, quae lapidem istum ante ostium cellae seu monasterii positum tradit; eodem, ut videtur, loco remanserat, ibique cum suo tempore esse hagiographus aut viderat aut audierat. De lapidibus aliis sedis formam referentibus,

vid. W. G. WOOD-MARTIN, *Traces of the Elder Faiths of Ireland*, t. II, p. 251-56. — (8) Hoc est, in portenti monumentum. Acute COLGANUS, *Acta Sanctorum Hiberniae*, p. 423, col. 1, annot. 19: «Hic author,» ait, «non obscure indicat suam vetustatem, cum vix ulla, vel verius nulla ecclesia fuerit in finibus Mediae quae suis sacris vasis et vestibus non fuerit saepius ante annos sexcentos spoliata ipsaque exusta vel vastata continuis Hibernorum cum Normannis conflictationibus.» Hoc quidem de antiquissima Vita S. Aidi, Vitarum quae supersunt omnium exemplari, vigere arbitramur; de harum autem, quas edimus, actate caute dicendum est. Cf. Comm. praev. num. 5. —

(9) Hanc sanctimonialiam fuisse opinatur Vita II, non sine similitudine veri. — (10) Is in Vita III appellatur «quidam crudelis miles». Miles apud Hibernum latine scribentem idem est ac laicus; vocem enim *laech*, quae militem significat, mutuati sunt Hiberni a latino «laico» — (11) Hos S. Aidi monachos fuisse tradit Vita III. — (12) Haud scio an huius saxi vestibat

VITA I
stagnum,
II, 21; III, 19.

bat in se insulam (1), in qua erant viri pessimi, quos voluit sanctus Aidus ire in aliam regionem. Sed noluerunt obedire ei, et resistentes sancto stabant ibi, excercentes malitiam suam. Quibus dixit sanctus: « Si nolueritis exire de stagno, exeat a vobis stagnum; et si vos inobedientes michi sitis, stagnum hoc, in quo fiduciam habetis, obediens erit michi et fugiet a vobis; et sic nolentes exibitis. » Tunc stagnum quadam nocte deseruit eos; et illi fugerunt. Abiit autem stagnum illud (2) in campum Connactensium; et quia in nocte translatum fuerat, Noctis vocabulo nominatur (3).

uti
propheta
quidam
praenun-
tiaverat.
II, 21; III, 19.

27. Est autem ¹ et in hoc factum aliquid misericordiae divinae non pretermittendum. Accidit enim ut prophetam illum nominatum illius temporis, scilicet Bec filius Deieth (4), devenisset in illam partem agri in quam sequenti nocte stagnum iteravit ² (5); et hominibus terre ipsius dixit: « Cavete ne quid vobis substantiae in hac terra fiat in sequenti nocte. Veniet enim in hac nocte stagnum in hanc terram, imperio sancti Dei Aidi. » Et hoc factum est per sanctum Aidum, ne causa ipsius alicui fieret iniuria seu gravamen.

27. — ¹ in marg. inf. De mirabili prophetia super translatione eiusdem stagni. — ² sic cod. recte, ut videtur.

28. — ¹ in marg. inf. De liberatione pauperis

gium reperiri possit, si circum monasteria S. Aidi, quae fuerunt, rustici homines diligenter interrogarentur. Mirum enim quamdiu in Hibernia prodigiosorum illorum lapidum fontiumque memoria servari solita sit. — (1) Hoc stagnum, seu verius stagni huius locum, fortasse curiosus investigator aliquando invenire potuerit. Certe aliud est ab illo lacu exsiccatum ad Lagore, de quo supra, p. 507, annot. 7, si re vera illud Stagnum Equi fuit. Etenim e Vitis S. Aidi clarum est Stagnum Equi aquis repletum fuisse, cum stagnum de quo hic agitur iam in Connaciam missum esset. Sed notatu dignum est prope Lagore, in palustri regione, esse monticulum, qui olim lacus insula fuit; in quo non pauca antiquitatis vestigia effossa sunt. Cf. *Parliamentary Gazetteer of Ireland*, t. II, p. 586-88, i. v. Lagore. Sed usque in nonum post Christum saeculum homines habitasse in insula lacus Lagorensis leguntur apud Iohannem COOKE, *WAKEMAN'S Handbook of Irish Antiquities*, ed. 3 (Dublin, 1903), p. 256. — (2) Quod addit Vita II, de Momonia profectum esse stagnum in Connaciam, nescio unde hauserit; quidni e Midia, quae S. Aidi praecipuum fuisse domicilium videtur? Quod si tamen revera stagnum e Momonia est translatum, id certe apud Lagore non fuerat, qui Midiae locus est. — (3) Intellege « in ydiomate terre », ut in Vita II legitur, seu « Loch na hAidche », ut in Vita III, latine Stagnum Noctis. Hoc stagnum ubi fuerit, frustra quaesisse videtur v. d. C. PLUMMER, *Vitae Sanctorum Hiberniae*, t. II, p. 333, col. 2, i. v. Loch na h-Aidche. Nos illum esse opinamur alterutrum e venustis laculis quorum alter est ad meridiem domus appellatae Cloonahee House (gadelice Clúain na hAidche, id est Pratum Noctis), alter ad septentrionem, uterque in parochia Clooneraff, baroniae et comitatus Roscommon. Unum enim stagnum in eo praedio conceptis verbis testatur Iohannes O'DONOVAN, *Annals of the Four Masters*, t. IV, p. 1164-65, annot. g, gadelice ad suam usque aetatem appellatum esse Loch na hOidche, id est Stagnum Noctis. Quod autem meridionalis lacus nomen legitur Lough Nahincha in *Ordnance Survey of Ireland (One Inch)*, fol. 78, e chartographi errore ortum videtur, qui bis idem nomen scripserit; alter enim lacus eiusdem nominis duobus fere passuum milibus distat. COLGANUS, *Acta Sanctorum Hiberniae*, p. 423,

82. Quadam die ¹ venit ad sanctum Aidum quidam homo, qui cogebatur a quodam mago (6) reddere sibi debitum, scilicet gregem porcorum. Ipse autem miser non habens unde redderet postulavit sanctum Aidum ut sibi quasdam inducias a mago peteret. Exiit itaque Aidus ut magum rogaret, sed magus non audivit eum. Hoc videns sanctus ait: « Veni, et reddam tibi debitum pro ipso. » Venit cum illo paulisper et gregem porcorum red <di>dit ei, et magus cum gaudio accepit eos. Ducebat enim optimum gregem secum ad domum suam, et diligenter clausit super eos domum. Et altera die mane veniens, domum diligenter conclusam invenit, et aperta domo nichil invenit in ea. Et hoc divinitus fuit factum (7).

92. Alio tempore ¹ venit rex Tethbe (8) cum grandi exercitu ad vastandas plebes Midi (9). Que rogaverunt Aidum episcopum ut ab inimicis sibi pacem quereretur. Qui confestim abiit rogare pro eis pacem. Hoc audiens rex Tethbe surrexit et ait commitibus suis: « Surgite, eamus, priusquam veniat episcopus Aidus ². » Et egredientes omnes, precedebant equites ad fluvium qui dividit inter duas plebes (10). Et in-

a debito porcorum.

29. — ¹ in marg. inf. De pace inter duos reges formata. — ² prius Adus.

col. 1, annot. 20, ubi lacus fuerit rescivisse non videtur, plurima autem prodigia non ab similia recensuit, ut huic fidem conciliaret. — (4) Is est cuius nomen plerumque scribitur Bec mac Dé, sanctusne dicam an druida, praesagientis animi divinationibus clarissimus. Hic in christianis narratiunculis e druida sanctus videtur esse factus, qui partes ageret quae in paganis fabulis propriae sunt druidis. Cf. supra, cap. 1 cum annot. Colitur d. 12 oct. Vid. O'HANLON, *Lives of the Irish Saints*, t. X, p. 207-211; cf. PLUMMER, op. c., t. I, p. clxii, p. clxxxviii, annot. circa medium. Sancti autem nomen quale hic legitur videtur corruptum e « Bec, filius De, faith », id est latine « Bec filius De, propheta »; vid. PLUMMER, op. c., t. II, p. 347, col. 2, i. v. Bec(e) mac De. — (5) Latina vox iteravit quae in codice legitur, videtur idem declarare quod gadelicum verbum *atherrigim* (*ath-air-reg*); hoc autem duplicem sensum exhibet, iterandi et immutandi seu movendi. Intellegendum est: « in illam partem agri in quam sequenti nocte translatum est stagnum. » Est haec d. v. Caroli Plummer sententia, quam nobiscum litteris communicavit. — (6) Sive druida. In Vita III creditor et dominus illius hominis druida fuisse legitur, cui debebatur grex. Druidarum autem res ad christianum clerum pervenisse universim videtur; vid. PLUMMER, op. c., t. I, pp. ciii, cxlv. — (7) Addit Vita III: « Tunc sentit quod nil valet magica ars contra christianitatem. » Hic in gadelicis scriptis hagiographicis locus est communis; vid. PLUMMER, t. c., pp. xciii, clviii, clxv-clxvii, et praesertim p. clxvii, annot. 4. — (8) Tractus qui complectebatur maximam partem hodierni comitatus Longford et australem partem comitatus Westmeath. HOGAN, *Onomasticon Goedelicum*, p. 633, col. 1, i. v. Tethbe. Sed cf. tabulam tertiam Hiberniae quam operi suo *Celtic Ireland* adiecit v. cl. E. MACNEILL, « Éire do réir Leabhair na gCeart. » — (9) Id est, Midiae provinciae, ad quam pertinebat S. Aidus paterna prosapia; etsi quodam modo et Tethbe regio ad Midiam pertinuisse videtur. Sed haud scio an propinquior S. Aidi familia hic indicetur, puta Nepotes Fiachai, de quibus supra, p. 504, annot. 2. In Vita III una tantum tribus petita esse videtur. — (10) Is, si Hogani placet sententia de finibus Tethbe, potuit esse fluvius qui nunc

Debitori
pauperi
adest,
II, 22; III, 20.

avarumque
creditorem
punit.

Rex
sanctum
audire
renuens,
II, 23; III, 21.

Matth. 26,
46.

F

-trantes

A trantes in illum, statim equi eorum steterunt immobiles in flumine, nec huc illucque pedem movere poterunt. Tunc sanctus Aidus venit ad regem et increpavit eum dicens: « Fallere me voluisti, quasi nescirem consilium tuum. Re-

Cf. Ioh. 5, 14. vertimini in regionem vestram, ne vobis deterius fiat: quia necque vos necque equi vestri de hoc loco ulterius exire poteritis. » Tunc rex ille penitentiam egit, rogans ut equi illius solverentur: et sic retro gratus (1) reversus est.

Vitulorum defectus suppletur. II, 24; III, 22.

30. Quadam die cum sanctus Aidus in itinere ambularet, venit ad eum vir quidam afflictus, lugens et dicens ei: « Ecce habeo vaccas decem, sed earum vituli a lupis devorati sunt, excepto uno. Rogo te ut declines ad domum meam ad benedicendas eas, quia multum delirant dampno vitulorum et fructum perdimus earum. » Cui Aidus ait: « Collige cenam quod baculo meo adheret, portansque tecum, ipsum mixtum cum aqua, asperge vaccas et vitulum unum. » Quod cum fecisset vir ille, statim omnes vaccae ad vitulum currerunt, unum amantes eum (2).

Utrumque a supplicio servet, II, 25; III, 23.

31. Fuerunt duo fratres in terra Connactensi, et unus ex eis in alterum consurgens occidit eum. Qui autem occidit fratrem ligatus ad regem Neill (3) ductus est, ut morti traderetur. Pater autem et mater amborum ad sanctum Aidum venerunt tristes valde, dicentes: « Ecce nos miseri duobus filiis nostris orbatii sumus. Nam unus ex eis alterum occidit, et ipse occisor occidi ad regem ductus est (4). » Hoc audiens Aidus perrexit cum eis ad regem, ut vincium liberaret. Rex autem erat in insula stagni Lemdiu (5), et ad portum (6) veniens Aidus in insulam non permetteretur intrare. Erat autem

supra mare graditur.

³ una litt. erasa.

30. — ¹ in marg. De vitulis. — ² bis cod. sed semel del.

31. — ¹ in marg. inf. Quomodo sicis pedibus intravit insulam. — ² sic cod.

32. — ¹ in marg. inf. Nota contra vindicantes

edictum a rege ne quis deduceret eum in insulam. Hoc autem sciens Aidus, abiit in insulam calcans aquam quasi terram pedibus siccis. Videns autem rex tale miraculum, non potuit resistere, sed liberavit ei hominem vincium.

32. Crudelis quidam vir et infelix iugulavit hominem iuxta currum sancti Aidi. Cui auriga eius increpans eum dixit: « Pereat manus tua et cadat de te in terram. » Cui Aidus ait: « Huic misero viro bene fecisti; nam in hac hora hic mortuus esset, nisi tu impatiens sermonem hunc dixisses. Nam quando homo vult vindicare suam iniuriam, Deus non vult vindicare illam. Quia ergo dixisti hunc sermonem vindicte, dedit illi Deus inducias huius anni; et completo anno, in hac die, hic homo infelix morietur. » Quod ita completum est.

33. Commendavit quidam rex (7) spinam (8) auri et argenti cuidam sancte femine iuxta mare habitanti, que erat amica sancti Aidi. Cui quidam homo iniuriam facere volebat; qui hanc auream regis spinam inveniens, rapuit et in mare (9) proiecit. Tunc illa sancta femina valde angustata quod regis spinam reddere non valeret, venit ad sanctum Aidum, narrans ei suam questionem (10). Tunc Aidus oravit ad Dominum, et confestim angelus Dei de mari magno illam spinam deduxit ad sanctum Aidum, et ipse dedit eam mulieri.

34. Alio autem die sanctus abiit ad quandam regem Baiethene (11), ut de manibus eius liberaret ancillam (12). Sed rex dicebat quod nullo modo dimitteret eam. Cui Aidus ait: « Si videres speciem illius persuadentis tibi et docentis te in aure ipsum sermonem quem dicis, dimitteres michi ancillam. » Qui respondens

propriis iniurias. — ² in marg. Nota.

33. — ¹ in marg. inf. De spina per angelum de mari deducta.

34. — ¹ in marg. inf. Quomodo ostendit demonis speciem regi. — ² una litt. erasa. — ³ prius dosentis (?). — ⁴ michi add. cod.

C Brosna appellatur. Si vero MacNeill propius ad verum accessit, haud scio an Inny flumen fuerit. — (1) Id est, impetratis iis quae rogarat. Vid. supra, p. 507, annot. 4. — (2) Lac enim et vaccas, non vitulos, curasse hominem expresse refert Vita III; idque significant voces, quae hic leguntur: « Fructum perdimus earum », h. e. lac. — (3) Intellege ad regem Nepotum Nialli Australium; supra, p. 504, annot. 2. Cf. PLUMMER, op. c., t. II, p. 335, col. 2, i. v. Mid(h)e; p. 337, col. 1, i. v. Neil(l) Nepotes. — (4) Totam illam fratricidii historiam suppressit Vita III, ceteraque ut praemissis responderent immutavit. — (5) Loch Lene, in baronia Fore, comitatus Westmeath, HOGAN, *Onomasticon Goedelicum*, p. 501, col. 1, i. v. Loch Lebind; PLUMMER, t. c., p. 332, col. 2, i. v. Lebain. Dubitavit PLUMMER, op. c., t. I, p. 41, annot. 5, num Lemdiu recte legissent DE SMEDT et DE BACKER, *Acta Sanctorum Hiberniae ex codice Salmanticensi*, col. 350. Certissime tamen legimus Lemdiu, fol. 111^v, col. 2. Novo errore novoque prodigio ipsius S. Aidi miraculis haud absimili, stagnum e Midia in Connaciam transtulit HOGAN, *ibid.*, i. v. Loch Lemdiu, arbitratus, ut videtur, hic agi de Nepotibus Nialli Septentrionalibus. Sed profecto horum rex numquam in insula Loch Lene sedem habuit, etsi fratricidium in Connacia patrum traditur. Forsitan huius difficultatis effugiendae causa sint suppressa in Vita II locorum nomina omnia praeter Connaciae. In Vita III Connaciae nomen non parit,

Novembris Tomus IV.

rex appellatur rex Midhi, id est rex Midiae, F qui idem esse potuit ac rex Nepotum Nialli Australium. Haec conferenda sunt cum capite 12 eiusdem Vitae III, ubi altera narratiuncula immutata esse videtur, quo magis cum Midiae locorum nominibus conveniret; cf. annotata ad locum. — (6) Id est ad ripae locum ubi concendi solebat ut in insulam transmitteretur. — (7) Hanc narrationem omisit Vita III. In Vita II pro « rege » legitur « quidam regulus de terra ». — (8) Intellegenda est hoc loco fibula; gadelica enim vox *dely* et spinam et fibulam significat; cf. CANGIUM, i. v. sentis. — (9) Haud scio an hoc ad Dungallensem S. Aidi mansionem pertinuerit, Slieve League dico, de qua Comm. praev. num. 17. Cetera enim eius domicilia non in litore maris posita sunt, sed in interiore regione. Verum nusquam legitur haec sanctimonialis (talem eam fuisse opinamur) prope S. Aidum, nedum in aliquo e S. Aidi monasteriis habitasse. — (10) Id est difficultatem seu negotium; vox enim hibernica *ceist* significat et quaestionem et difficultatem. — (11) « Ad regulum quandam », Vita II; « ad ducem Baithenum », Vita III. Hoc hominis nomen est, non loci. — (12) Iterum « virginem unam » scribit Vita II, cuius scriptor ubique sanctimoniales perspicere videtur; pluribus verbis et, nostra quidem sententia, verius Vita III: « ut liberaret quandam feminam liberam quam dux cogebat ut esset ancilla. »

VITA F

Homicida punitur. II, 26; III, 24.

Cf. Deut. 32, 35.

Fibulam in mare proiectam II, 27.

E

angelus refert.

Daemonem malum consilium suggerentem II, 28; III, 25.

VITA I
videt et
manifestat;

Cf. Apoc.
12, 9 et
20, 2.

Cf. Matth.
28, 4.

itemque
alia vice
II, 29; III, 26.

B
daemones
de peccato
gaudentes.

Per aera
cum
curru suo
transfertur.
II, 30.

C

ait ei: « Si videro speciem eius, dimittam hanc. » Cui ait sanctus Dei: « Non poteris sustinere speciem inimici illius, si ostendero tibi. » Rex autem ait: « Dimittam tibi ancillam, si michi ostendas faciem inimici. » Tunc sanctus signo crucis signavit eos, et ostendit eis illius antiqui hostis speciem. Quam utique rex videns et omnes qui cum eo erant, exterriti sunt valde et facti sunt velut mortui, et vix orationibus sancti revocati² sunt. Et sic ancillam liberavit.

35. Quadam autem die¹ simili modo, cum sanctus Aidus domum intrasset, invenit ibi mulieres facientes aliquid pulmenti (1). Que videntes sanctum Aidum absconderunt cibum illum in quadam parte domus² occulte. Quo abscondito, domus³ supervenit dominus, qui in adventu sancti viri gavisus est. Cumque se invicem salutassent, vidit dominus domus² sanctum Aidum frequenter intendere in illam partem cibi absconditi; et interrogavit eum dicens: « O sancte Dei, quid in illa parte domus sollicitè intendis? » Cui Aidus dixit: « Noli inquirere. » Sed, cum ille instanter quereret, dixit ei sanctus: « Mulieres fecerunt sibi aliquid pulmenti, quod in adventu nostro absconderunt; et sunt demones multi lambentes illud et ludentes in illo. » Et ipse ait: « Ostende michi, ut ego videam illos. » Dixit ei sanctus: « Noli querere ut⁴ videas species demonum. » Sed cum ille importune ipsum rogaret, ostendit ei illas horribiles species. Quas ut vidit ipse et qui cum eo erant, facies eorum commutata est et morti apropinquaverunt², et vix orationibus sancti speciem pristinam consequuti² sunt.

36. Quadam die¹ cum sanctus Aidus elevaretur in curru cum equis trans quosdam saltus (2), dixit aurige suo: « Pone caput tuum in sinu meo, et oculos tuos non aperias donec dicam tibi. » Audiens autem auriga summitates arborum frondosi saltus resonantes contra rotas currus, oculum paulisper aperuit, et viam ignotam vidit; et statim oculus eius cecitate percussus est. Cui sanctus ait: « Quare contra indictum

meum aperuisti oculum? » Tunc Aidus benedixit D oculum eius, et sanatus est.

37. Rex quidam erat de regionibus Munnesium (3), qui ancillam sancto Dei liberare volebat, sed valde resistebat ei. Tunc rex ille subito cecitate percussus est. Et ipse penitentiam egit et dimisit ancillam, et multas oblationes et agros obtulit sancto Dei. Et aperti sunt oculi eius.

38. A quodam rege, ut moris ei erat, ancillam petivit; qui renuit eam dare sibi. Reges enim erant semper immites ei, sed divina virtute ei obedire cogebantur. Videns autem sanctus quod nullo modo impetrare potuisset ancille liberationem, ait ei: « Filia, sequere me quando exiero. » Illo eunte, ancilla sequuta est cum dimedia turba, et nemo vidit eam euntem (4).

39. Fuit quidam homo infelix¹ qui arte magica² fatuos quosdam homines deludebat, a quibus videbatur per medium cuiusdam ligni transire. Cumque a sancto Dei signatus esset, aperti sunt oculi eorum, et viderunt fallacem illum curvatum² circa lignum transire. Et qui prius deludebat, deludebatur a cunctis per Dei sanctum.

40. Crudeles quoque novem viri iugulaverunt aurigam sancti in via que dicitur Sligi Assil (5). Sanctus autem Aidus abiit inde tristicus. Qui in alia parte campi Midi (6) sedens, venit ad eum angelus Dei dicens ei: « Nisi cito veneris de loco illo sanguinis effusi¹, illos novem viros deglutisset terra, et turris igneus ibidem esset accensus, qui inextinguibilis¹ permaneret ad diem iudicii. Tamen morte pessima nona die (7) peribunt illi novem viri crudeles. »

41. Puellis¹ quoque quibusdam² lavantibus capita sua in nocte dominica (8) dixit Aidus: « Puella, quid vultis facere? » « Lavare capita conamur, » aiunt. Quibus ipse dixit: « Nolite hoc facere, quia dies dominicus est (9). » Sed ille non audientes, capita sua, ut ceperunt, laverunt. Mane autem surgentes, omnis coma cecidit simul de capitibus earum, nullo capillo remanente (10). Tunc puella flentes et lugentes comas suas rogaverunt² sanctum Aidum et

Rex sancto-
resistens
caecitate
percussus.
II, 31; III, 27.

Ancillam
libertati
restituit.
II, 32; III, 28.

Magi
delusiones
manifestat.
II, 33.

E

Homicidae
divinitus
multati.
II, 34; III, 29.

Cf. Matth.
19, 22.

Puellas
sabbato
vespere
caput
lavantes
Aidus
punxit.
II, 35; III, 30.

Cf. Luc.
6, 2.

F

² revocati cod.

35. —¹ in marg. inf. De mulieribus abscondentibus pulmentum in adventu sanctorum. —² sic cod. —³ prius dominus. —⁴ sup. lin. corr.

36. —¹ in marg. inf. Quomodo trans saltus (1 sup. lin.) in curru fuerat elevatus.

39. —¹ in marg. inf. Quomodo fallaciam magi

demonstrabat. —² maica cod. —³ illum add. cod. dein del.

40. —¹ sic cod.

41. —¹ puellis (prius pelluis) cod.; in marg. corr. puellis. —² in marg. inf. Quomodo punite sunt puella die dominica capita lavantes. —³ bis cod. sed semel del.

(1) In Vita III intrat S. Aidus domum cuiusdam militis (id est laici hominis, uti vidimus supra, p. 511, annot. 10), « in qua erat furtum ». Cetera praemissis respondent. — (2) Iam tertio hoc narrat ineptus hagiographus. In Vita III locus excisus est. — (3) « Quidam dux de Mumenia resistens in aliqua re sancto seni Edo », scribit Vita III, quasi iam satis superque ancillas captasque feminas liberasset episcopus. — (4) De aliis huius modi miraculis, PLUMMER, op. c., t. I, pp. CLIX-CLXX, CLXXVIII. — (5) Slighe Assail, via regalis, ut in Vita III appellatur, Temoria e principali sede totius Hiberniae regis ducebat ad occidentem. Vid. PLUMMER, op. c., t. II, p. 340, col. 2, i. v. Slige Assail; HOGAN, op. c., p. 613, col. 1, i. v. Slige Assil. — (6) Nomen in Vita III omissum est et ideo in indice operis Plummeriani, t. II, p. 353, col. 2. Huc enim non pertinet aut Midhi campus, aut Midhi regio, quorum v. cl. meminit, l. c. Hic intellegi arbitramur campum qui in Midia provincia patet; cf. supra, p. 502, annot. 5. — (7) Non

est hic unus in Celtarum litteris qui inimicos mira quadam potestate post novem dies e visis sustulerit. Satis erit adducere S. Cungarum, Act. SS., Nov. t. III, p. 406, num. 10, et Cael Cródha Cétgúinech húa Nemnáin, in epica narratione inscripta *Acallamh na Senórach*, ed. Wh. STOKES, in Wh. STOKES und E. WINDISCH, *Irische Texte*, t. IV, 1, p. 7, lin. 212 sqq. — (8) Id est sabbato vespere, seu nocte inter sabbatum et dominicam diem intercedente. Et enim a servilibus operibus in Hibernia cessandum erat iam a nona sabbati ad tertiam feriae secundae vel etiam, ut alii codices volunt, ad meridiem eius diei. Vid. *Cáin Domnaig* [Lex diei dominicae], ed. J. G. O'KEEFFE, in *Eriu*, t. II (1905), p. 194, num. 6, cum annot. 4. Quam asperè restricteque solerent Hiberni sancti dominicae diei observantiam vindicare, allatis exemplis, advertit C. PLUMMER, op. c., t. I, p. cxxiii, cum annot. 4. — (9) In Vita II: « Sabbatum est, non licet laborare. » — (10) Similia prodigia collegit C. PLUMMER, t. c., p. CLXXXVII, penitentiam

A penitentiam egerunt. Aidus autem benedixit eis aquam, dicens: « Ignominiam vestram hodie portate, et quia dies dominicus est, non debetis vos in eo⁴ lavari. » Crastino autem die lavantes capita sua, confestim comis novis et mirabilibus ornata capita sunt earum.

Currus per aera transferitur.
II, 36.

Latrones immobiles facti et conversi ad penitentiam.

Hydromeli fervescit
II, 37.

42. Alio autem die¹, cum esset sanctus Aidus in suo loco in finibus Neill (1), vidit infelices quosdam homines vastantes locum illum in finibus Munnensium, scilicet Enach Mithbriun (2). Et dixit aurige: « Inunge celeriter currum ut ad locum nostrum liberandum de manibus raptorum pergamus. » Volens ergo Aidus iter velociter agere, dixit aurige: « Inelina caput tuum sub cassulam meam, ne aliquid videas. » Et statim currus cum equis in aerem raptus est (3), et in momento unius hore ductus est per medias auras a finibus Neill usque ad supradictum locum in finibus Munnensium. Et invenit ibi infelices illos vastantes et rapientes cuncta que invenire poterant illic. Et duos tamen illos duces qui ceteris preerant fixos terre invenit, nec poterant movere pedem vel manum quasi ymagines lignee. Hii autem miseri, ut viderunt sanctum Aidum, penitentiam egerunt, et obtulerunt se ei omnes in monachos usque ad diem mortis sue. Et sic sanctus Aidus reversus est in fines Neill.

43. Post obitum¹ sancti Aidi hoc miraculum in eius nomine factum est. Fuit quidam monachus eius, homo fidelis et valde diligens sanctum Aidum, in terra illa Munnensi. Hic autem homo preparabat cenam cuidam regi gentis illius (4). Qua utique tota preparata, liquor ille materialis cene nullo modo potuit fermentari, quasi nichil fermenti acciperet. Hoc autem videns vir iste fidelis, magna angustia coartabatur, quod in adventu regis ap<ro> pinquantis liquor non esset fermentatus. Tunc sanctum Aidum salutavit

⁴ (i. e.) in marg. prima man.

42. —¹ in marg. inf. Quomodo transvectus est in aere ad liberandum innocentes.

43. —¹ in marg. man. rec. Nota; in marg. inf. Quomodo liquor fermentatus est et in vinum C mutatus.

annot. ad calcem § 1. — (1) Australium nempe; vid. supra, p. 504, annot. 2. — (2) Id erat S. Aidi primum monasterium, supra, p. 506, annot. 16. — (3) Quarto iam hoc narratur. Suppressit Vita III quae in cap. 42-44 Vitae I habentur. — (4) Prandium enim et cibaria vectigalia iter facienti domino debebantur. — (5) Haec crux ubi esset, nobis non innotuit. Notandus tamen est mos ille crucis statuendae ubi prodigium quodpiam a sancto viro patratum est. Hoc, si exceperis sententiam in ore S. Brigidae positam (supra, cap. 17), antiquissimum vestigium esse videtur cultus S. Aido adhibiti. — (6) Verius hydromeli diceret, si quid ex alicariorum usu deducere licet; aliter enim fervescit vinum, aliter cerevisia hydromelive coquitur. Sed, ut e marginali annotatione locisque parallelis deducere licet, videtur prodigium in eo etiam fuisse, quod e granis non quidem hydromeli factum sit, sed vinum. — (7) Hoc haud scio an ad Danorum occupationem pertineat. Nullae S. Aidi reliquiae superesse videntur ad hunc diem, praeter litui fragmentum, de quo Comm. praev. num. 22. — (8) Addit Vita II hunc S. Patricii fuisse nepotem. Sed vid. Comm. praev. num. 11. — (9) Gadelice Inis Bó Fínde, latine Insula Vaccae Albae, nunc anglie Inchbofin, insula in Lough Ree, in parochia Noughaval, baroniae Kilkenny West, comitatus Westmeath. Addit Vita III: « Monasterium enim clarum

quasi presentem, rogans eum ut se adiuvaret. Cucurritque velociter ad crucem sibi propinquam, que vocatur Crux sancti Aidi, ubi ille magnam virtutem fecit (5), et extremam partem crucis illius radens, commiscuit licori, invocato nomine sancti Aidi. Et statim licor in omnibus vasis fervescens defluebat in terram, et vinum optimum factum est (6).

44. Fuit clericus fidelis¹ in Enach Midbren qui reliquias sancti Aidi ab illo loco portare voluit, ne essent inter peccatores (7). Quas utique in dorso pueri sui ponens, ignorantibus ceteris perrexit ad silvam propinquam, ibique quadam necessitate deposuit illud onus sanctum; ad quod reversus, nullo modo potuit movere. Venitque ad eum senior, sed nec ambo poterant. Tunc intellexerunt hoc contra voluntatem sancti fuisse factum. Et reverti ad locum cogitantes, puer hac vice leve reperit onus sanctum. Et retro exeuntes posuerunt reliquias in priore statu usque in finem.

45. Quadam autem die venit sanctus Aidus ad sanctum Riocc (8) insule Bofinne (9), quem sanctus Riocc cum magno gaudio suscepit. Erat autem illa dies ieiunii, et in tempore quadragesimali. Sanctus autem Rioc non habuit in adventu¹ hospitium nisi carneas escas. Quas sanctus Aidus cum humilitate suscepit, et benedixit carnes in mensas, et facte sunt panes et pisces et favus mellis.

46. Alio quoque tempore¹ venit sanctus episcopus Aidus ad sanctum Dei Enoc Drommo Rathe (10), qui suscepit eum in fraterna caritate, sed tamen nichil habuit quod sancto hospiti daret nisi holera et aquam. Hoc autem videns in spiritu episcopus Aidus, abiit in coquinam, in qua nichil invenit, et benedixit eam et ait: « Vadat cocus (11) et ministret cibos quos voluerit, et reficiat fratres. » Qui intrans in domum (12)

44. —¹ in marg. inf. Quod reliquie eius transferri non poterant.

45. —¹ (i. a.) bis cod. sed semel del.

46. —¹ in marg. inf. Quomodo eius precibus Deus fratres refecit.

in illa insula est, quod ex nomine insulae nominatur. » Ubi COLGANUS advertit, *Acta Sanctorum Hiberniae*, p. 423, col. 2, annot. 26: « Hic indicat author se floruisse [quando hoc monasterium fuit in flore; totum autem defloratum et devastatum est anno 1089 per Danos. » Cf. *Annals of the Four Masters*, ed. O'DONOVAN, t. II, p. 936, et supra, p. 511, annot. 8. Sed nusquam legitur monasterium ita direptum ut nihil superesset; immo vero, si Colgano credas, anno 1089 iam pridem abolitum esse debuerat monasterium quod anno 1015 lidem Dani e Momonia egressi devastarant, *Annals of the Four Masters*, t. c., p. 788. — (10) Drommo Rathe genitivus est nominis Druim Rath; hunc locum, quem in occidentali Midia situm tradunt auctores, opinatur HOGAN, op. c., p. 368, col. 1, i. v. Druim Ráite, esse parochiam quae nunc Drumraney appellatur, in baronia Kilkenny West, comitatus Westmeath. Sancti vero nomen alii aliter tradiderunt: Enanus, Henanus, et hypocoristico Dynocus (hoc est Do-En-óc), unde Enoc. Colitur d. 19 aug. et 18 sept. Cf. O'HANLON, *Lives of the Irish Saints*, t. VIII, p. 291-94; t. IX, p. 449-50. — (11) Is « minister S. Henani » et « minister » in Vita III appellatur; in Vita II: « qui ministrare fratribus debet ». De huius monastici officialis munere et variis nominibus nonnulla collegit PLUMMER, op. c., t. I, p. cxviii, cum annot. 4, 5. — (12) Intellege in tugurium invenit

VITA I

et in vinum mutatur.

Reliquiae Aidi transferri non possunt
II, 38.

Cf. Sap. 4, 10.

Sanctus carnes in alios cibos convertit.
II, 39; III, 31.

Cf. Luc. 24, 42.

Cibi miraculo dati.
II, 40; III, 32.

F

VITA I invenit eam plenam de omni genere ciborum suavium, et ministravit fratribus refectionem bonam. Et laudabant et benedicebant Dominum.

Lignum ingens transferitur. II, 41; III, 33. 47. Quodam tempore¹ abiit episcopus Aidus ad alium virum sanctum, scilicet Molasi Dam Insy (1). Cumque sanctus Aidus in istam insulam intrasset, invenit ibi fratres laborantes, succidentibus silvas ut terram insule excercerent. Tunc sanctus Aidus sancto Molasy ait: « Quid operis faciam cum fratribus? » Erat autem ibi ingens lignum antiquum, quod super terram iacens nullo modo a fratribus potuit moveri. Et dixit ei Molayssi: « Opus tuum est ut hoc lignum deponas. » Tunc sanctus Aidus iussit ligno ut discederet, et statim lignum² ingens elevavit se, et in similitudinem avis volans silvasque prosternens proiecit se in stagnum. Et fratres hoc videntes laudabant et benedicebant Dominum.

Locum aptum ad monasterium condendum. II, 42; III, 34. 48. Constituit autem¹ sibi Aidus locum haut procul a quodam viro divite et plebeo (2), priusquam maiorem ecclesiam, que nunc est, edificaret (3). Et ibi ait ei angelus Dei: « Si in isto loco manere volueris, erit hic tumultus secularium et modicum lucrum animarum. » Et dixit Aidus: « Ubi est locus in quo habitare debeo? » Dixit angelus: « Locus propinquus (4), ubi ille dives et plebilis, hic tibi datus est a Domino². Ibi enim multe anime ibunt ad celum. » Rusticus autem ille homo et plebilis audivit a quodam mago (5) quod domum suam et possessionem clerico advenienti de<r> elinqueret, et ideo diligenter hostia concludi iussit, ne sanc-

tus Aidus in castellum introiret. Alio autem die, nullo vidente nec sciente, sanctus Aidus venit in castellum. Quem ut vidit dominus loci illius, non potuit stare in conspectu eius, sed in alteram partem fugit. Et confestim in via dolore percussus gravi iacebat in terra. Hoc videns in spiritu sanctus Aidus dixit suis: « Ite et adducite eum ad me. » Et cum adductus esset, ait illi Aidus: « Crede in Deum et age penitentiam. » Et cum credidisset, ait ei iterum Aidus: « Elige tibi quod vis: utrum nunc ad regnum celorum ibis, an in hac vita manebis (6)? » Ille autem eligens ad celum ire, accepto sacrificio (7), obiit beate (8).

49. Quidam de Gallis¹ (9) rapuerunt quandam virum egregium de genere Amolngith, nomine Finanum (10). Quod in spiritu videns Aidus, exiit ad liberandum eum. Et una rota fracta, altera sola rota fulciebat currum (11) ab orientali parte Midi usque ad mare. Et ibi Gallos invenit retentos a ventis, qui nunquam² potuerunt navigare a portu donec dimiserunt Finanum ab eis raptum.

50. Quodam tempore in terra Munne<n>-sium (12) cisterna quedam ve<n> nata inventa est, de qua fumus egrediebatur, qui mortiferam¹ pestem hominibus et iumentis per circuitum prestat. Tunc plebs illa rogaverunt sanctum Aidum² ut eos adinvaret. Ipse autem (13) benedicens fumum³ illum, nunquam apparuit ibi ex illa die; et plebs gratias egit Deo et sancto Aido.

invito domino, mirabiliter sibi arrogat

Virum a piratis captum liberat. II, 43.

Cisternam venenatam salubrem reddit. II, 44; III, 35.

Cf. Apoc. 9, 2.

47. —¹ in marg. inf. Quomodo ingens lignum se proiecit in mare. —² una littera erasa.

48. —¹ in marg. inf. De loco sibi per angelum assignato. —² prius dominus.

49. —¹ in marg. inf. Quomodo liberavit virum de manu Gallorum.

50. —¹ mortiferum cod. —² in marg. prima man. —³ prius finnum.

ubi cibi servabantur; hibernicum enim monasterium nihil aliud erat ac casulae astruatae, quarum aliae a singulis monachis incolebantur, aliae triclinii, cellae penariae, culinae, alia templi usui erat destinata. — (1) Dam Insy genitivus est nominis Daimh Inis, latine Insula Boum; nunc anglice Devenish insula, in imo lacu Erne, comitatus Fermanagh. Lasreanus autem (seu hypocoristico Molaisse) praeclarus est sanctus qui d. 12 sept. colitur; de quo J. G. AMMACK, ap. W. SMITH and H. WACE, Dictionary of Christian Biography, t. III, p. 625, i. v. Laserian (1); O'HANLON, op. c., t. IX, p. 298-311; PLUMMER, op. c., t. I, p. LXXIV. Cf. Comm. praev. num. 11, et num. 17, annot., ubi referimus G. T. Stokesii coniecturam de Lasreani ad Aidum hortatis. — (2) Id est laico; cf. supra, p. 506, annot. 4. — (3) Hoc una haec Vita I tradit, neque quicquam ex ea nobis innouit de loco ubi maior illa ecclesia exstiterit; vid. tamen infra, annot. 8, ubi de parallelo loco in Vita III disputamus. — (4) Conici potest ex his sequentibusque sententiis arcem viri illius divitis fuisse in summo colle in loco nunc dicto Kiltobber (id est: Cella Fontis), in parochia Rathugh; huius descriptionem pete a G. T. STOKES, in The Journal of the Royal Society of Antiquaries of Ireland, t. XXVI (1896), p. 331. — (5) Magus e Vita III remotus est et narratiuncula paululum immutata. — (6) Cf. supra, cap. 11, ad calcem. — (7) « Sanctum sacrificium », Vita III; « viaticum salutare », Vita II. Id est Corpus Domini. Cf. supra, p. 508, cap. 11, cum annot. 1 et 4. — (8) Addit Vita III: « Et in illo castello sanctus episcopus instituit monasterium quod ex nomine sancti Edi vocatur. » Id est Rath Aedha, seu latine Arx Aidi. PLUMMER, op. c., t. I, p. 44, annot. 16.

Rath Aedha seu Rath Aodha, vel, ut anglicano modo scribitur, Rathugh seu Rahugh seu Rahue, locus est in parochia eiusdem nominis, baroniae Moycashel, comitatus Westmeath. Ibi adhuc cernuntur vestigia monasterii conditi a S. Aido, quem non alium esse a nostro probant Annales Ultonienses, t. I, ed. W. M. HENNESSY, p. 368, ad annum 858 (recte 859) loci nomen plene scribentes Raith Aedho mic Brice, id est Arx Aidi filii Breici. Sed vide supra, Comm. praev. num. 14. Huius loci historiam ad recentiora usque tempora perduxit v. cl. G. T. STOKES, in The Journal of the Royal Society of Antiquaries of Ireland, t. XXVI (1896), p. 325-35, passim. Templi descriptionem ab eo pete, p. 331, et fontis S. Aido sacri, quo accolae pie adhuc utuntur, ibid. De lapide qui ibidem visitur diximus supra, inter annotata ad cap. 1 huius Vitae. Ibi adhuc coli memoriam S. Aidi notat Antonius COGAN, The Diocese of Meath, Ancient and Modern, t. III, p. 602; is etiam, ibid., putat monasterium, quod in eo loco a S. Aido exstructum est, a Danis direptum esse et solo aequatum. — (9) Hanc narratiunculam omisit Vita III. Fusius Vita II: « Quidam pirate de terra Francorum ad Hiberniam venientes. » Quod istis temporibus non insolitum erat. Sed et Normannos piratas Hiberni vocare solebant Gall. — (10) Omittit Vita II nomen tribus; hanc dubitanter coniecit v. cl. C. PLUMMER, op. c., t. II, p. 314, col. 2, i. v. Amolngith genus, eandem esse quae nomen dedit baroniae Tirawley, in comitatu Mayo. — (11) Simile prodigium supra narratur, cap. 8. — (12) « In illa regione », Vita III. — (13) « Et perrexit vir Dei cum eis ad illum locum et benedixit in Dei nomine illam cystemam; et ab illa hora » cect., Vita III.

Aidi virtutes.
II, 45.

51. Nullus autem¹ narrare poterit (1) sancti Aidi caritatem, humilitatem, patientiam, modestiam, lenitatem, ieiunium, abstinenciam et sedulitatem orationis die ac nocte, et cetera bona. Omnia enim mandata Christi implevit.

Peccatorem secum morientem in caelum deducit.
II, 46; III, 36.

52. Promisit autem¹ sanctus Aidus cuidam ex fratribus comitare secum ad celum. Hora itaque exitus sui dixit ei Aidus: «Para te ut mecum pergas viam celestem.» Ipso autem nolente, aliquis rusticus adveniens ait sancto: «Utinam michi diceres comitari!» Cui Aidus dixit: «Si vis, lava te (2), et pone te in lectulo

hoc mecum.» Et cum hoc fecisset, obiit cum sancto simul (3). Hoc utique sanctus Columba Kyle in insula Ye videns (4) dixit: «Firmum est opus, quod nunc facit episcopus Aidus². Ecce peccatorem et <non> merentem (5) ducit secum in celum et sine ulla vi demonum resistente.» Sanctus vero Aidus post Christum cum suo latrone inter choros angelorum suavia carmina canentium hodie (6) ad celum migravit; ubi sine merore in eternum gaudebit, regnante domino nostro Iesu Christo cum Patre et Spiritu sancto in secula seculorum. Amen.

VITA I

Cf. Luc.
23, 43.

51. —¹ in marg. inf. De eius virtut <ibus>.
52. —¹ in marg. inf. Quomodo latronem secum

duxit in celum. —² aiaidus cod.

(1) Hunc communem esse locum, vix operae pretium est advertere; in Vita III omittitur. — (2) Paulo minus crude: «Prepara te», Vita III. — (3) Die 10 novembris anni 589. Cf. Comm. praev. num. 7-10. — (4) Cf. Comm. praev. num. 1. — (5) «Penas merentem», Vita II; «non merentem», Vita III. Cf. narratiunculam e Vita S. Ruadani quam in Comm. praev. edidimus, num. 14. Haec ad amussim reducere conatur COLGANUS, *Acta Sanctorum Hiberniae*, p. 423, col. 2, annot. 30. Eandem hanc fabulam

in ingentem illam Vitam gadelicam S. Columbae, quam anno 1632 congressit, recepit Manus HUA DOMHNAILL (Manus O'DONNELL), ed. A. O'KELLEHER and G. SCHOEPFERLE, *Betha Colaim Chille. Life of Columcille* (Urbana, 1918), num. 248, pp. 250, 252; iam in latina interpretatione pridem prodierat ap. COLGANUM, *Trias Thaumaturga*, p. 417, cap. 45. — (6) «Quarto idus novembris», Vita III. Sed et I et II Vitam in natali S. Aidi praelegendam fuisse clarum est. Cf. Comm. praev. num. 10.

E

II. S. AIDI VITA SECUNDA

E codicibus Oxoniensibus Rawlinson B. 485 (= R 1) et 505 (= R 2). Cf. Comm. praev. num. 3.

Incipit Vita sancti Aidi episcopi, qui dicitur Aedh mac Bric¹ (1).

Aidi genus.
I, 1; III, 1.

1. Sanctus episcopus Aidus, qui vocatur filius Brichii¹, de Nepotibus Neyll² oriundus fuit. Huius vero mater de Museraigi Tyri in Momonia originem duxit. Hec cum esset pregnans vicinaque partui in domo sua manens, de ea quidam astrorum peritus ait (cum enim esset in itinere et domui eius apinquaret), qui³ prophetando ad suos socios dixit: «In domo hac est mulier partui vicina, que si hora matutinali crastina die⁴ pareret, partus suus coram Deo celi et hominibus magnus esset.» Audiens hec verba quedam puella, illius mulieris specialis amica, omnia retulit pregnantis. Que respondit dicens: «Nisi anima mea de corpore exierit⁵, usque ad tempus illud non egredietur de utero meo partus.» Surrexit igitur mulier seditque super unam petram, ut sic tardaretur partus. <Cum autem> egredi conaretur infans, quandam concavitatem fecit caput eius in lapide. Aqua vero⁷ que post pluviam manet in illa concavitate languores varios consuevit sanare.

Prodigia in eius natalitate.

Cf. Luc.
1, 15.

Adulescens obvios habet

2. Hic in domo matris sue nutritus ac juvenis factus, cum gregem porcorum sibi deputatum¹

in silvis quereret, ad locum in quo sanctus Brandanus Birra et sanctus Kynnecus² erant devenit. Quem³ ut Brandanus vidit venientem, obviam ei surrexit et cum gaudio eum suscepit. Kynnecus autem Brandanus increpabat, quod tali juveni tantum honorem exhibebat. Cui Brandanus respondit: «Quare ei non assurgerem, in cuius comitatu exercitum angelorum vidi?» Puer autem de porcis sollicitus ait ad sanctos: «Numquid vidistis gregem porcorum in istis locis?» Respondit ei Brandanus dicens: «Vade illuc, et ibi invenies gregem quem queris.» Et sicut vir Dei dixerat, ita factum est.

Brendanum Birrensem et Cainnechum.
I, 2; III, 1-2.

F

3. Hic puer mundanis vanitatibus inter mundanos imbutus nullis¹ literis erat edoctus, nullis ecclesiasticis regulis informatus, usque ad tempus adolescentie sue². Adulescens igitur factus, ad patriam suam perrexit, ut hereditatem suam de manibus suorum fratrum haberet. Qui contempnentes eum nil ei dederunt. Quod ipse indignanter sciens, quandam puellam ab eis secum rapiens abiit; putabat enim quod per hanc iniuriam fratres eius ei de hereditate satisfacerent. Reversus vero cum puella rapta et ceteris comitibus suis, venit secus cellam sancti Illandi episcopi. Hic vir sanctus, videns sanctos

Eius educatio.
I, 3; III, 3.

Hereditatem paternam obtinere nititur;

Lemma. —¹ Aodh mac Bric meic Cormaic meic Crimthaind meic Fiachach meic Neill Naoighiallaich add. R 2 alia man.

1. —¹ Bricii R 2. —² Neyll R 2. —³ quasi R 2. —⁴ diei R 1. —⁵ exierit R 2. —⁶ (c. a.)

om. codd. —⁷ illa R 2.

2. —¹ ante corr. deputatus R 1. —² Kynnecus R 2. —³ ante corr. que R 1.

3. —¹ in illis R 2. —² fuit codd.

(1) Haec Vita Vitam I sic vestigiis sequitur, ut quae ad illam annotavimus in hac iteranda non

sint; satis fuerit in margine indicare quis cuique locus respondeat.

angelos

VITA II
sed
suadente
Illundo,
dibitiis
renuntians

angelos in comitatu iuvenis, ait ministro suo: «Vade et dic illi iuveni qui est in itinere, ut ad nos declinet paulisper. Habeo enim cum eo loqui.» Cumque hec illi minister diceret, ad episcopum humiliter ipse pervenit. Qui dixit illi: «Quid queris, fili, hereditatem paternam in terris? Ecce habes patrem cui³ est celum et terra hereditas, qui dabit tibi hereditatem incorporalem in celo pro dimissione corporalis in terris. Noli ergo cum iniuria querere hanc terrenam hereditatem, ne perdas celestem. Sed et hanc puellam dimitte liberam ad domum suam ire.» Respondens autem iuvenis ad hec senis verba, ait: «Quecumque dixeris mihi, pater, paratus sum facere.» Remisit ergo puellam ad suos, et mansit ipse cum viro Dei, iussionibus eius per omnia obsequendo.

et ex
oboedientia
arandi
opus
suscipit.
I, 4-7; III, 4.

4. Quodam quoque tempore ait ad iuvenem senior: «Fili mi, numquid potes terram arare et manum super aratrum ponere?» Qui respondens ait: «Pater mi, omni imperio tuo possum obedire.» Perrexit ergo ad arandum, et per meritum sancte oboedientie factus est peritus ac perfectus in arte arandi. Die vero quadam venit ad eum de vicinis quidam terre colonus, petens bovem unum, quem in aratro suo defuisse nuntiabat. Tunc iuvenis Aydus homini compaciens dixit puero boves in aratro gubernanti, ut gressum sisteret, quo usque ipse petitioni hominis satisfaceret. Solvit itaque unum a iugo bovem deditque petenti. Ipse vero in tribus arabat bovis; nam ipsa caritas, pro cuius honore bovem dedit, loco bovis arabat. Omnia enim suffert, omnia sustinet. Quodam alio tempore accessit ad eum quidam; conquestus est eo quod ferrum, quod culturum¹ vocamus, in aratro suo non haberet. Aydus vero, pro amore illius² qui dixit: «Omni petenti³ te, tribue», ferrum aratri sui homini dedit. Et ipse sine ferro, divina operante virtute, sicut ante terram arabat. Sanctus vero Yllandus, videns hec prelude sanctitatis in adolescente in operibus humilitatis occupato⁴, accersivit eum, dicens ei: «O fili, quid est quod tot et tanta miracula immaturo adhuc in tempore fecisti? Videris enim ad culmen virtutum ascendere, quando necdum opus perfectum cepisti. Vade ergo in pace ad terram nativitatis tue⁵, ibique cellam tibi construe, quia non convenit ut de cetero sub manu hominis, sed Dei in te operantis, vivas.»

1 Cor. 13, 7.

itemque
vomeris.

Luc. 6, 30.

Auctore
S. Illundo
ab eo
secedit

sibique monasterium condit.

Pacem
a rege
pro sua
gente
petiturus,
I, 8-9; II, 5.

Post hec abiit sanctus iuvenis ad terram nativitatis sue, et edificavit sibi cellam que Enach Mydbren dicitur, ibique mansit per tempora⁶, atque fecit multa miracula.

5. Quodam alio tempore, cum esset ibi, accidit ut rex Momoniensium, congregato magno exercitu, attemptaret pervadere¹ fines Midie atque Nepotum Neyl, ut sibi tributarios faceret. Quod audiens rex terre illius, in dubium habens belli futuri negotium, misit nuntios ad sanctum Aydum, ut treugas² pacis a rege Momonie optineret sibi usque ad annum. Tunc sanctus Aydus ad regem Momonie accessit, ut pacem cum illo³ haberet. Factum est autem, cum iter filius

pacis ageret, ut una rota currus eius frangeretur. Mirum quoque est quod accidit, quia currus altera sola rota suffultus sine impedimento aliquo per viam currebat. Et cum ad locum iuxta exercitum sic perveniret, mirabantur ultra modum, videntes currum cum una rota incedere. Propter ergo admirationem, virum Dei cum honore magno receperunt. Cumque de negotio pacis tractaret cum rege, nullo modo ab eo optinuit, quin super inimicos suos irrueret. Dicebat enim: «Ex quo hanc multitudinem in unum congregavi, non revertetur in vacuum.» Frustrato igitur pacis negotio, reversus est homo Dei ad sua. Et ecce ira Dei super regem superbum statim desevit; nam unus de amicis suis carioribus mortuus est, et terra aperiens se deglutivit duos equos, quos sub curru suo rex ipse habebat. Tunc rex, timore non modico perterritus, misit post virum Dei nuntios ut rediret, promittens se impleturum quecumque ei preciperet⁴. Cumque vir pius ad regem reddisset, ecce de leone factus agnus, prostravit se ante pedes equorum currus viri sancti. Et ter sic se in terram prosternens, ter super eum transivit currus viri Dei. Tunc sanctus episcopus Aydus ait ad regem: «Quia tribus vicibus te humiliter prostrasti, tres reges de stirpe tua consurgent. Et quot vicibus hoc fecisses, tot reges essent de genere tuo.» Cui rex ait: «Ecce habes huius anni pacem, quam postulasti.» Et respondit ei sanctus: «Rogavi Dominum, et dedit mihi non unius anni pacem, sed usque ad diem iudicii, quia potestas vestra super gentem meam de cetero non erit.» Tunc rex ad eum ait: «Rogo te, vir sancte, ut specialem meum amicum, quem in mortem⁵ misisti, iterum a morte revoces.» Precibus igitur eius pater pius inclinatus, Dominum omnipotentem oravit; et, signo crucis Christi super defunctum edito, mox surrexit ac, veniam a viro Dei postulans, regis duriciam increpavit. Tunc rex, tantum miraculum pro prima sui petitione factum videns, ad secundam se convertit dicens: «Rogo insuper pietatem tuam, ut sicut coram te merui exaudiri in prima mea supplicatione, scilicet ut dilectum meum amicum resuscitares, ita et in resuscitando equos meos.» Cui sanctus episcopus Aydus ait: «Unus ex eis vivus ad te revertetur; alter vero non, sed manebit in terra, et stagnum aquarum multarum erit super eum in testimonium virtutis Dei.» Et sic factum est, sicut dixit sanctus. Est enim ibi stagnum usque in hodiernum diem, et vocatur stagnum Gabre. Quare dicitur Loch Gabra? Propter equum ibi sepultum sub terra.

iter
conficit
curru
una rota
suffulto.

Rez
ob pacem
negatam
punitur.
Cf. Isai.
55, 11.

sed facti
paenitens,

E

generis sui
futurum
decus
audit;

regis
amicum
equumque
unum
sanctus
resuscitat,

F

equo
altero
undis
immisso.

Messoribus
Aidi
pluvia
parcit.
I, 10; III, 6.

Cf. Ps. 67,
10.

³ cum R 1 et ante corr. R 2.

⁴. — ¹ sic codd. — ² om. R 2. — ³ potenti codd. — ⁴ ccu sup. lin. R 1. — ⁵ et add. codd. — ⁶ sic codd.; forsitan supplenda vox multa.

5. — ¹ vadere om. R 2. — ² treguas R 2. — ³ illis R 2. — ⁴ perciperet R 1; pre ex per corr. R 2. — ⁵ morte R 2.

6. — ¹ auptumali R 1; auptumali R 2.

VITA II

armentum
pro
mercede
acceptum
educenti.

Aydu
adest.

Pro equis
quos
leprosis
dederat,
I, 14; III, 10.

alii
submitti.

Moniali in
continenti
miro
prodigio
adest.
I, 15; III, 11.

Cf. 2 Cor.
6, 14.

Tres
puellas
a latronibus
iugulatas
I, 16; III, 12.

Ad
amicum
mortuum
I, 11; III, 7.

per aera
transfer-
tur;

eum
resuscitat,

penitentia
ut rursus
moriturus
impetrat.

Aqua
in vinum
conversa.
I, 12; III, 8.

Cf. Ps. 103,
15.

Munitori
I, 13; III, 9.

7. Fuit quidam homo dives in terra illa ubi homo Dei manebat, qui sancto multa bona et terras multas dedit. Huic viro promisit sanctus Aydu, quod ipse daret ei sacrificium in exitu anime de corpore. Accidit autem ut sanctus Aydu esset in regione longinqua cum esset ille dives¹ mortuus. Quod cum vir Dei, Spiritu revelante, cognosceret, cepit ad locum ubi erat mortuus festinare. Cumque iter per quedam nemora agere haberet, ad votum suum festinare non potuit, quia ibi² equi cum curru a recto³ itinere prepediebantur. Quod cernens sanctus Aydu dixit aurige: «Inclina caput tuum in sinum meum, ne aliquid quod paveas videas.» Et cum servus⁴ magistro obediret, confestim curru cum equis a terra elevatus est in aera, et sic per manus angelorum per multa terre⁵ spacia deportatus est, quousque ad desideratam venerunt regionem. Descendens igitur⁶ vir⁶ Dei tamquam alter Helias de curru, ministrum suum ad domum defuncti destinavit dicens:

B «Vade, et dic defuncto viro: an ipse ad me veniat, an ego ad eum?» Abiit ergo puer ad domum hominis mortui, et dixit ei: «Misit me homo Dei Aydu episcopus ad te, querens: an ipse ad te veniat, an tu ad eum?» Statimque qui mortuus fuerat surrexit, et signans se signo crucis respondit et dixit: «Non ipse debet ad me laborare, quia magno itinere est fatigatus pro me, sed ego ad eum veniam.» Et hec dicens induit se, et pervenit ad locum ubi mirificus antistes stabat. Et salutantes se mutuo, dixit ei sanctus: «Quid modo vis eligere? An iterum in hac vita presenti mavis manere, an ad² locum unde existi redire?» Ille respondit: «Rogo te ut permittas me ire ad celestem mansionem, quam tu mihi meruisti ac dedisti.» Et tunc accipiens viaticum salutare de manu viri Dei, dormivit iterum in pace.

8. Quodam autem tempore pervenit sanctus Aydu ad cenobium quarundam virginum. Cum magna devocione virum Dei receperunt, dolentes quod dignum pro tanto hospite potum non haberent. Quod percipiens pius pater, compaciens bone voluntati earum, ait: «Afferte,» inquit, «mihi aquam de fonte proximo.» Que cum allata esset et ab eo in <Dei¹> nomine benediceretur, mox mutata est in vinum optimum. Hoc vinum divinitus donatum letificavit corda bibentium atque in fide solidavit. Miraculum consimile, de mutatione scilicet aque in vinum, iam tertio operatus est sanctus Aydu episcopus.

9. Quidam fossator agrorum venit quodam tempore¹ ad eum, querens ab eo si sciret aliquem qui vellet fossam² erga domum suam vel castrum facere. Cui respondit episcopus Aydu: «Vade ad quendam amicum mihi specialem in tali loco, et fac ei fideliter artem tuam, et ab illo mercedem recipies.» Abiit ergo homo ad illum et fossavit arcem suam triplici fossa, que

hodie vocatur Raith mhBaib⁸, hoc est Arx Balbutiantis⁹ vel Muti. Peracto igitur cuncto⁴ labore, merces reddita est ei, scilicet plenitudo huius arcis de animalibus, quam⁵ capere intra muros posset. Congregata quoque multitudine animalium, impletus est locus. Cumque ad plenum solveret homo precium, deduxit illum cum suis animalibus sanum usque ad fines alterius plebis. Relicto ergo homine cum peccoribus inibi, atque divite prefato ad sua reverso, ecce animalia illa huc illucque discurrunt, et nec unum quidem cum eo remansit. Cum autem miser homo lugeret et quid faceret nesciret, ecce videt quandam curru ad se venientem, in quo erat Aydu episcopus. Cui ille flebili voce dixit: «Ecce mercedem magni laboris mei perdidit⁶; nam omnia animalia reversa sunt ad loca sua, nec unum quidem⁷ mihi remansit.» Tunc pius pater descendens de curru Deum oravit, et ecce omnia animalia illa reversa sunt, ac si previo ductore alico⁸ reducerentur, nec unum quidem animal de omnibus defuit.

10. Quodam alio tempore, cum vir Dei iter ageret, occurrunt duo leprosi qui duos <equos¹> ad se vehendos ab eo postulabant. Tunc pius pater dedit eis² duos equos currus in quo ipse deportabatur. Ipse vero ibidem moram ad tempus trahens, dixit comitibus suis: «Expectemus hic interim, quo usque duo viri qui nos querunt ad nos venerint.» Et ecce post paululum temporis veniunt duo viri qui dicunt eis: «Numquid nostis locum ubi moratur modo sanctus episcopus Aydu? Nos autem de longinquo venimus dare ei hos duos equos.» Quibus unus de familia viri Dei respondit: «Hic est ille quem queritis, coram vobis.» Et obtulerunt ei duos equos indomitos, qui mox ut ad curru viri <Dei¹> sunt aptati, mansueti et domiti sunt facti, <ac¹> si ante iugum frequentarent portare.

11. Quodam die venit sanctus Aydu ad locum virginum que habitabant Drūym Ard¹. Que cum magna devocione virum Dei hospicio receperunt. Intuens vero sanctus² virginem que ei ministrabat, intellexit quod in utero infantem gestaret. Tunc cito de loco illo surrexit, quia non erat digna societas luci gratie cum tenebris culpe. Illa vero culpe sue conscia, videns³ se testimonio veritatis comprobata criminis ream, confessa est suum coram omnibus peccatum, et egit penitentiam. Quod cum vir Dei videret, acceptans⁴ eius penitentiam, uterum⁵ benedixit et statim infans² in utero evanuit quasi non esset.

12. In illo tempore puella de illo monialium cenobio iverunt, ut lactis annonam¹ ad virgines Christi deferrent. Quidam autem latronculi de latebris suis assurgentes puellas illas occiderunt et capita illarum secum portaverunt. Quod factum, Spiritu revelante, vir sanctus agnoscens, ad locum ubi corpora puellarum iacebant perrexit, ut capita puellarum ad corpora reportare

7. —¹ (c. e. i. d.) c. i. e. d. R 2. —² om. R 2. —³ (a. r.) arcto R 2. —⁴ super codd. —⁵ terra R 1. —⁶ om. R 1.

8. —¹ om. codd.

9. —¹ (q. t.) sup. lin. R 2. —² fossa codd. —³ Balbuticis R 2. —⁴ tanto R 2. —⁵ quantum

R. 2. —⁶ perfidi R 1. —⁷ in marg. R 1. —⁸ sic codd.

10. —¹ om. codd. —² om. R 2.

11. —¹ Druymard R 2. —² om. R 2. —

³ vides R 1. —⁴ acceptas R 1. —⁵ iterum R 2.

12. —¹ annona R 2.

valeret

VITA II valeret². Latrunculi autem nutu Dei in quodam loco sic detenti fuerant, ut nec pedem ultra locum illum valerent movere. Intuens autem pater pius miseros illos peccatis suis sic irretitos³, super crudeli facto suo increpavit eos. Et illi penitentiam agentes⁴ rogaverunt eum ut permitteret eos abire. Qui reddens bonum pro malo permisit libere abire. Ipse vero cum capitibus puellarum reversus est ad locum ubi corpora manebant. Et cum aqua non esset prope ad lavanda capita, ipse humo sicum crucis imprimens, statim fons vivus de terra erupit, qui usque hodie Fons Puellarum vocatur. Postquam vero capita ibi sufficienter essent lota, et ipse ea corporibus suis congruenter aptasset, confidens de omnipotentia Salvatoris dixit: « In nomine Iesu Christi surgite. » Et statim quasi de sompno surrexerunt, et sua vassa cum lacte resumentes, ad cenobium suum non sine admiratione omnium pervenerunt.

Alienum capitis dolorem in se recipit. I, 17; III, 13. Cf. Matth. 26, 39.

Eius invocatione capitis dolores sanantur, quod et S. Brigida experia est.

Per aera cum curru suo transfertur. I, 19.

Cf. Ps. 90, 11. Scientia infusa.

Cibos consumptos in integrum restituit. I, 20; III, 15.

13. Quodam alio tempore venit¹ ad eum vir quidam qui dolore capitis vehementer vexabatur, et ait ad virum Dei: « O sancte Dei, nimio capitis dolore affligor. Rogo te ergo ut pro me ores Deum, ut vel hic dolor a me transeat, si possibile est, aut saltem ut tolerabilior mihi fiat. » Et ait ad eum sanctus episcopus: « Dolor tuus nullo modo poterit a te exire, nisi in me transferatur. Magnum premium doloris tui habebis, si patienter sustinueris. » Et ille respondit: « O sancte Dei, dolor iste supra vires mihi est. » Tunc sanctus misertus hominis infirmi et eius infirmitatem in se suscipiens, patienter sustinuit. Unde, ut ferunt periti, pro patientia sua in gravi illo capitis dolore promeruit, ut quicumque in nomine sancti Aydi invocaverit in dolore capitis Trinitatem, sanabitur. Sancta enim Brigida, cum¹ gravissimo capitis dolore laboraret, invocans nomen sancti Eydi² episcopi, mox sanata est et usque ad finem eandem passionem non sensit. Quod ipsa veridica attestazione solebat asserere, dicens quod: « Invocatio nominis sancti Aydi³ episcopi¹ a gravissimis capitis mei doloribus me sanavit. »

14. Quadam vice, cum iter ageret in finibus Laginie in curru sedens, pervenit ad quoddam nemus, quod equi propter sui densitatem transire non valebant. Ne enim¹ via eius impediretur, divina potentia elevans eum in curru suo cum equis in altum, <per²> aera translatus est usque ad alium locum. Sic enim comitabatur servum suum frequenter in viis suis. Hic dum plurimorum esset magister discipulorum, ipse tamen, ut ferunt periti, nec literas didicit, nec in terris magistrum habuit³, sed intus⁴ erat qui eum docebat.

15. Sanctus quoque Ayduus episcopus aliquando venit ad cenobium quarundam virginum, que pro sancto Kerano Cluaynensi paraverant prandium, cuius adventum sperabant illo die. Cena autem quam paraverunt erat ovis una cum pau-

cis panibus <et vasculo¹> cervisie non grandi. D Tunc virgines in arcto erant posite, cui scilicet prandium illud darent, an presenti tam nobili hospiti, an sancto Kerano mox superventuro? Sed instigante spiritu sanioris consilii, illud <quod¹> pro sancto Kerano paraverant, dederunt sancto Aydo episcopo. Finito autem prandio atque graciaram actionibus cum devotionibus celebratis, sanctus episcopus dixit virginibus: « Colligite hec ossa ovis et ponite in unum locum; et similiter hoc vasculum, in quo fuit ille liquor quem nos bibimus, ponite ubi prius fuit. » Et cum hec omnia completa essent, statim inventa est illa cena integra ut prius atque illsibata, quasi nihil esset tactum de ea. Ex hinc cibus celitus datus fuit sufficiens pro sancto Kerano reficiendo.

16. Quodam alio tempore erant¹ simul in unum sanctus Ayduus episcopus et sancta Brigida virgo, de hiis que ad edificationem sunt animarum sermocinantes². Inter³ cetera autem vite spiritualis colloquia, dixit vir sanctus ad eam: « O Brigida, numquid⁴ potes mihi librum evangeliorum Christi praestare? » Que respondit: « Non est mihi hoc facile, sed Deo cui⁵ omne verbum est possibile. » Tunc expandens sancta Brigida manus mundas in oratione, oravit⁶ simul cum ea sanctus Ayduus⁷, et mox obtinuerunt illud pro quo oraverunt. Demissum est enim de celo evangelium in sinum sancte Brigide, et dedit illud sancto Aydo⁸, gratias agentes², Deum pro tanto dono collaudantes.

17. Alio quoque tempore venit homo Dei ad cenobium quarundam virginum, ut eas bonis moribus adornaret et exemplis in fide solidaret. Erat quoque apud eas domus quedam de novo¹ facta, sed nondum tecta; grandi tamen nive cadente, videbatur quasi tecto² cooperta. Et dixerunt ad eum: « Ecce domus ista quam vides, pater, sub nive nuda habetur, et tamen quasi tecta apparet. » Quibus pius pater respondit: « Domus hec, quam nive videtis vestitam, sic permanebit per tempora longa³, donec⁴ ipsa domus pre vetustate corruat. » Et sic factum est; nam domus illa nive tecta per multa tempora duravit, nec ignibus ibi accensis, nec calore solis potuit nix illa liquefieri.

18. In eodem quoque loco aliud miraculum per virum Dei est factum. Cum enim super quandam petram quodam die celestia contemplantaret, mox in suo corpore in celum rapitur et ibi quibusdam horis¹ permanens, postea descendit super eandem petram iterum. Et casula illa, qua indutus erat in elevatione in celum, adhuc in testimonium virtutis illius permanet in eodem loco.

19. Erat quedam puella Deo et sancto viro Aydo devota, quam quia vir quasi¹ Bellial alter in uxorem habere non valuit, rapere presumpsit. Quod cum ad notitiam pii patris² pervenisset, mox succingens se post eum properavit.

16. —¹ erat R 1. —² sic codd. —³ in R 1. —⁴ numquam R 2. —⁵ tibi R 2. —⁶ oravitque codd. —⁷ Ayduus R 2. —⁸ Aydo R 2.

17. —¹ nova R 1. —² tota codd. —³ (p. t. l.) p. l. t. R 2. —⁴ domus codd.

18. —¹ horis R 2.

19. —¹ qui codd. —² om. R 2.

Evangelia caelitus demissa per S. Brigidam accipit. I, 21.

Cf. Eph. 4, 29.

Cf. Luc. 1, 37.

Cf. 1 Tim. 2, 8.

Domus nive pro tecto cooperta. I, 22.

In caelum rapitur. I, 23; III, 16.

Cf. 2 Cor. 12, 2 et 4.

Puellam resuscitat. I, 24; III, 17.

Raptor

² valerent ante corr. R 2. —³ irritos ante corr. R 1; irritos R 2. —⁴ egentes R 2.

13. —¹ om. R 2. —² sic codd. —³ (n. s. A) s. A. n. ante corr. R 2.

14. —¹ sic codd. —² om. R 1; in R 2. —³ habuerit codd. —⁴ iustus R 2.

15. —¹ om. codd.

A Raptor vero cum ad loca deserta pervenisset et stramina quaedam pro habitaculo sibi edificando colligere studuisset, mox reddens³ invenit puellam mortuam. Stupefactus est miser homo in se, et quo se divertit³ nescivit. Et tunc ex improviso supervenit⁴ vir sanctus, qui peccatorem increpans et vivis rationibus convincens, tandem ad satisfaciendum pro tanto facinore induxit. Sic enim satisfecit ut, contemptis omnibus monialibus, iam monachus fidelis viri sancti foret. Ad puellam vero iam mortuam se convertens antistes ait: «In nomine Iesu Christi surge.» Et statim quasi de sompno surrexit. Unde in utroque sexu grande hic factum est miraculum, sed magis in viro, quia resuscitatus in anima, et minus in femina, que solum resuscitata in carne propria.

Cf. Act.
3, 6.

Cf. Eccli.
39, 19.

Saxum prodigio transfert:
I, 25; III, 18.

Cf. 1 Tim.
2, 8.

Reversi sunt hii tres cum gaudio laudantes Deum in operibus suis.

20. Quidam fossatores circa locum viri Dei fodientes invenerunt grande saxum in fossa, quod¹ nulla arte deponere valuerunt. Et quod fortitudo populorum non potuit, oratio pura sancti presulis optinuit. Oratione enim premisa, saxo licet grandi imperavit ut ad alium <locum²> se transferret, ubi nulli de cetero noceret. Et statim, quasi rationis esset particeps, saxum illud grande iussioni viri sancti obediit, et ad alium locum se transtulit; ubi adhuc permanet et vere credentibus sanitatis remedium contra multos morbos prestat.

itemque stagnum,
I, 26-27;
III, 19.
Cf. 2 Cor.
6, 14.
Cf. Ps. 25, 8.

Cf. Luc.
24, 11.

21. Erat prope locum habitationis viri Dei quoddam stagnum, in quo¹ erat insula, que refugium prestabat frequenter malefactoribus. Cumque lucis ad tenebras non esset conveniens societas, rogabat² ipse filios tenebrarum ut ab illo loco discederent atque locum habitationis alibi quererent. Sed servi iniquitatis velut deliramenta verba sancti presulis reputantes, in eodem loco cum iniuria Dei inhabitabant. Perdurantibus vero eis in sua malitia, dixit adhuc homo Dei: «Si nolueritis³ de hoc loco recedere, stagnum, in quo confiditis, recedet a vobis. Etsi vos inobedientes sitis⁴, stagnum tamen hoc, in quo fiduciam⁵ habetis, obediens mihi erit et fugiet a vobis. Et sic nolentes ibitis⁶.» Cumque perdurarent in malitia sua, ecce stagnum illud profundum, tanquam alterum Mare Rubrum, locum suum reliquit nocte quadam, ita quod ultra ibi non comparuit. Et ut ferunt⁷ antiqui, hoc stagnum miraculose ad preces viri Dei de Momonia ad Connaciam⁸ translatum est. Et quia in nocte translatum est, Noctis vocabulo in ydiomate terre nominatur. Hoc tempore quo transferebatur stagnum, accidit quandam prophetam, qui Becc mac De dicebatur, venisse ad fines illos per quos stagnum sequenti nocte perducendum erat. Qui dixit hominibus illius regionis: «Cavete,» inquit, «ne quid de vestra substantia sit in hac terra nocte sequenti. Veniens enim veniet stagnum aquarum multarum per hos fines impe-

Exod. 14
et 15.

uti propheta quidam prænuntiaverat.

Habac. 2, 3.

C quo fiduciam⁵ habetis, obediens mihi erit et fugiet a vobis. Et sic nolentes ibitis⁶.» Cumque perdurarent in malitia sua, ecce stagnum illud profundum, tanquam alterum Mare Rubrum, locum suum reliquit nocte quadam, ita quod ultra ibi non comparuit. Et ut ferunt⁷ antiqui, hoc stagnum miraculose ad preces viri Dei de Momonia ad Connaciam⁸ translatum est. Et quia in nocte translatum est, Noctis vocabulo in ydiomate terre nominatur. Hoc tempore quo transferebatur stagnum, accidit quandam prophetam, qui Becc mac De dicebatur, venisse ad fines illos per quos stagnum sequenti nocte perducendum erat. Qui dixit hominibus illius regionis: «Cavete,» inquit, «ne quid de vestra substantia sit in hac terra nocte sequenti. Veniens enim veniet stagnum aquarum multarum per hos fines impe-

³ sic *codd.* — ⁴ super *om.* R 2.

20. — ¹ *om.* R 2. — ² *om. codd.*

21. — ¹ quod *ante corr.* R 1. — ² ragabat R 1. — ³ volueritis R 2. — ⁴ scitis R 1. — ⁵ fiduciam R 1. — ⁶ *om.* R 2. — ⁷ fecerunt R 1. — ⁸ Connaciam R 2.

22. — ¹ exigens R 1. — ² excederat R 1; *Novembris Tomus IV.*

rio sancti Aydi episcopi.» Et facta est hec revelatio illi propheticæ, ne aliquod gravamen per preces sancti Aydi incurrerent incole illius regionis.

22. Quodam alio tempore venit quidam debitor cuiusdam magi ad virum Dei, a quo exigebat gregem porcorum. Et cum facultatem reddendi tantum debitum non haberet, rogavit sanctum Aydum ut inducias a mago sibi posceret. Exiens¹ pius pater cum eo ad magum, inducias aliquas non optinuit. Cuius enim filius erat, eius opera, scilicet impietatem, exercebat². Et cum filius vere pietatis a mago aliquam indulgentiam non optineret, ait ei: «Veni mecum, et ego reddam tibi debitum pro eo.» Venit ergo magus cum homine Dei, et dedit ei gregem porcorum. Quo accepto, cum gaudio rediit ad suos; ducebat enim secum optimum³ gregem porcorum⁴. Et cum ad domum suam venisset, aram⁵ suam diligenter clausit super eos. Cumque mane venisset⁶, domum diligenter clausam sicut reliquit invenit, sed porcos non comperit. Sic ergo ars benignitatis delusit artem malignitatis, ut nusquam comparerent illi porci.

23. Alio tempore venit princeps terre illius que Tedpha dicitur cum grandi exercitu ad devastandum fines Midentium¹. Cuius impetum timentes illi, miserunt ad episcopum Aydum, ut rogaret eum ne noceret eis. Cumque filius pacis properaret ut verbum pacis inter plebes illas seminaret, timens superbus regulus ne vir Dei conatum suum impediret, ait ad suos: «Surgite, eamus, priusquam episcopus veniat Aydus.» Ad cuius imperium properantes ceteri implendum², equites multi antecedeabant ad flumen, quod dividit inter duas plebes, et, intrantes illud, equorum steterunt immobiles quasi lapides, nec movere se potuerunt. Tunc sanctus Aydus venit ad regem et increpavit eum dicens: «Fallere me voluisti, quasi nescirem consilium tuum. Revertimini in terram vestram, ne vobis deterius eveniat; quia necque vos necque equi vestri de hoc loco ulterius poteritis exire.» Tunc in se turbatus penitentiam egit, rogans ut equi illius solverentur. Quod cum fieret, reversus est cum suis in regionem suam.

24. Quadam die, cum vir Dei in itinere ambularet, occurrit ei infortunatus¹, qui tristis ac lugens nimis erat. Et benedixit² viro Dei infortunium suum: «Ecce habeo decem vaccas, sed earum vituli a lupis devorati sunt, excepto uno. Rogo ergo te ut declines ad domum ad benedicendum eas, quia post <vitulos³> multum delirant, et usum lactis earum nos perdimus.» Cui sanctus antistes ait: «Collige lutum quod baculo meo inheret, portansque illud tecum, ipso mixto cum aqua asperge vaccas tuas et vitulum quem habes.» Quod cum fecisset vir⁴ ille, statim omnes vacce ad illum solum vitulum superstitem, ac si esset proprius, cucurrerunt, tenerime amantes eum⁵.

exercat R 2. — ³ optimam *codd.* — ⁴ et cum super eos *ante quo accepto* - gregem porcorum R 2 *ante corr.* — ⁵ sic *codd.* — ⁶ veniens *codd.*

23. — ¹ Midentium R 2. — ² inplemum (in pluremum?) R 1; in pludem R 2.

24. — ¹ fortunatus R 2. — ² sic *codd.* — ³ *om. codd.* — ⁴ *ante corr.* virum (?) R 1. — ⁵ *om.* R 2.

VITA II

Debitori pauperi adest,
I, 28; III, 20.

Cf. Ioh. 8,
44.

avarumque creditorem punit.

E

Rex sanctum audire renuens
I, 29; III, 21.

Cf. Luc.
10, 6.
Matth. 26,
46.

divinitus impeditur.

Cf. Ioh. 5,
14.

F

Vitulorum defectus suppletur.
I, 30; III, 22.

VITA II
Ut reum
a supplicio
seruet.
I, 31; III, 23.

supra mare
graditur.
Cf. Matth.
14, 25.

Homicida
punitur.
I, 32; III, 24.

Cf. Deut.
32, 35.

Fibulam
in mare
protectam
I, 33.

angelus
refert.

Daemonem
malum
consilium
suggeren-
tem
I, 34; III, 25.

videt et
manifes-
tat;

25. Fuerunt¹ duo fratres in terra Connacie, quorum unus instinctu² diaboli occidit alium. Cumque occisor ad regem ut penitureretur³ esset ductus, parentes eorum ad sanctum antistitem⁴ Aydum venerunt, miseriam suam allegantes⁵ et dicentes: «Ecce nos miseri, duobus filiis nostris orbatī sumus. Nam unus occidit alterum, et ipse occisor ad regem ut occidatur ductus est. Succurre ergo miserie nostre.» Quorum precibus pius pater inclinatus, perrexit ad regem ut vinculum liberaret. Rex vero tunc erat⁶ in insula quadam, qui suis mandaverat ut episcopum Aydum nequaquam⁷ intrare permitterent. Hoc quoque vir sanctus intelligens⁸, in nomine illius qui sicis super undas maris⁹ ambulavit pedibus, super aquas ascendit, et sic ad insulam siccis pedibus pervenit. Videns autem rex tantum miraculum per virum Dei perpetratum, resistere amplius non valuit, quin hominem ei concederet.

26. Crudelis quidam et infelix homo occidit virum unum iuxta currum sancti Aydi episcopi. Cui auriga eius increpans dixit: «Pereat manus tua et cadat de te in terram.» Cui sanctus Aydu dixit: «Huic viro misero bene fecisti. Nam in hac hora mortuus esset, nisi tu cum impatientia sermonem hunc¹ dixisses. Quando enim <homo>² vult suam iniuriam vindicare, Deus non vult vindicare illam. Quia ergo hunc sermonem vindicie causa dixisti, dedit Deus illi inducias unius anni. Unde, completo anno, infelix ille morietur.» Quod totum est completum sicut propheta Dei predixerat³.

27. Quidam regulus de terra dedit cuidam sancte femine quoddam aureum instrumentum, quod spintrum vocant, ad custodiendum, et hec¹ prope eum² vir habitabat³. Cui cum dampna quidam male voluntatis inferre scrutans subpellectilem eius, ac illud⁴ instrumentum inter alia reperiens, in mare, ut ipsa contunderetur, proiecit. Tunc illa in angustia posita ad sanctum Aydum properavit, narrans⁵ ei quod factum fuerat. Tunc homo Dei Deum oravit, et confestim angelus Domini de maris profundo aureum illud instrumentum ad episcopum portavit, quod ipse mulieri condonavit.

28. Alio quoque tempore pervenit homo Dei ad regulum quendam, ut de manibus eius virginem unam, quam captivam habebat, liberaret. Sed rex non concessit eam, dicens quod nullo modo dimitteret eam. Cui ait sanctus: «Si videres faciem suggerentis¹ tibi hoc malum et docentis te in aure sermonem quem dicis, tu cito dimitteres mihi puellam.» Et respondens rex ait: «Si videro speciem illius, statim dimittam eam.» Cui sanctus ait: «Non poteris sustinere faciem illius pre sua turpitudine, si ostenderetur tibi.» Rex tunc ait: «Dimittam tibi ancillam, si mihi ostendis faciem illius inimici².» Tunc sanctus signo crucis signavit eos et

ostendit eis hostis antiqui speciem. Quam ut³ omnes viderunt, exterriti sunt valde et facti sunt velut mortui, et vix orationibus sancti viri erant confortati. Et sic rex turbatus ancillam dimisit liberam.

29. Simili modo, cum sanctus antistes Aydu intraret domum cuiusdam hominis, ecce mulieres parabant pro se pulmentum. Que videntes homines ex improvise super se venisse, pulmentum in quodam angulo domus absconderunt. Tunc pater familias adveniēns gavisus est valde de adventu tanti hospitis in domum suam. Cumque vir Dei intentissime respiceret locum ubi abscondebatur pulmentum, dixit ei hospes: «O sancte Dei, quid in illa parte domus sic sollicitè vides?» Cui sanctus ait: «Noli inquirere.» Sed cum instanter quereret, dixit ad eum antistes: «Mulieres fecerunt sibi pulmentum, quod in adventu nostro absconderunt. Et modo sunt multi demones lambentes illud et ludentes in illo.» Tunc hospes ait: «Ostende mihi, si placet, ubi sunt, ut videam eos.» Et ait sanctus: «Noli querere ut videas species demonum, quia nimis dire sunt.» Sed cum ille importune eum pulsaret ut videre valeret, ostendit ei illas horribiles species. Quas ut homo vidit cum suis, commutata est facies eorum et fere mortui sunt, nisi orationibus hominis Dei fulcirentur.

30. Quodam alio tempore, cum sanctus Aydu elevaretur in curru suo cum equis trans quosdam saltus, dixit aurige equorum: «Pone caput tuum in sinum meum, et oculos non aperias donec dicam tibi.» Quod cum auriga fecisset, audiens sonitum frondium arborum resonantium ad currum, oculum pre admiratione aperuit, et statim perdidit visum. Cui sanctus ait: «Quare contra preceptum meum oculum tuum aperuisti?» Et tunc dans signum salutiferum¹ crucis super oculum, statim sanatus est.

31. Erat quidam regulus in terra Momonie qui ancillam unam sancto Dei liberare volebat¹. Cumque sic de potentia sua confideret et Deum pre oculis non haberet, divina ultione percussus lumen oculorum suorum amisit. Et quia vexatio solet dare intellectum ad emendationem delicti, ipse penitentiam² de sua culpa egit atque ancillam liberam dimisit, ac multas oblationes et agros sancto antistiti³ dedit. Et quia pronior est Deus ad miserandum quam ad condemmandum, aperti sunt oculi eius.

32. A quodam alio rege simili modo petivit unam ancillam libertati dimitti, sed non optinuit. Reges enim semper erant sibi immites, sed divina virtute ei obedire cogebantur. Videns autem homo Dei quod nullo modo impetrare eam valuisset¹, ait ei: «Filia, sequere me quando de domo exiero.» Exeunte vero domum viro Dei, nemo vidit eam cum eo euntem.

33. Fuit quidam homo infelix qui arte magica

Cf. Apoc.
12, 9 et
20, 2.
Cf. Matth.
28, 4.

itemque
alia vice
I, 35; III, 26.

daemones
de peccato
gaudentes.

E

Per aerem
cum
curru suo
transferitur.
I, 36.

Rex sancto
resistens
caecitate
percussus.
I, 37; III, 27.

Cf. Isai.
28, 19.

Ancillam
libertati
restituit.
I, 38; III, 28.

Magi
delusiones

25. — ¹ fuerunt R 2. — ² instincti R 1. — ³ sic codd. — ⁴ antistem R 2. — ⁵ allegantes R 1. — ⁶ (t. e.) bis R 1. — ⁷ nequam R 1; nunquam R 2. — ⁸ sup. lin. R 2. — ⁹ in marg. R 2.

26. — ¹ om. R 2. — ² om. codd. — ³ pre sup. lin. R 2.

27. — ¹ locus corruptus. — ² nescio quid erasum R 1. — ³ ante corr. habitabant R 2. —

⁴ (a. i.) ut alii R 2. — ⁵ narras R 1.

28. — ¹ suggerentis R 2. — ² inimici illius R 2. — ³ bis R 2.

30. — ¹ salutis fere R 2.

31. — ¹ volebat R 2. — ² penitentia R 1. —

³ antisti codd.

32. — ¹ voluisset codd.

manifestat. homines deludebat, ita quod per medium ¹ arboris videbatur pertransire. Cum autem a viro Dei signatus esset signo crucis, aperti sunt oculi eorum, et viderunt fallacem hominem curvatum circa lignum et non transire valentem ². Et qui prius homines alios ³ deludebat, ipse post ab aliis deludebatur.

Homicidae divinitus mulctati. 34. Malefactores quidam occiderunt aurigam sancti presulis in via quadam que Assal dicitur. Sanctus autem abiit tristis per viam suam usque ad aliam partem campi, qui Midensium dicitur campus; et sedens ibidem, venit ad eum angelus Domini dicens ei: « Nisi cito venisses de loco sanguinis effusi, terra deglutisset illos novem viros qui tuum occiderunt ministrum, et turris ignea ibidem esset accensa, que inextinguibilis ¹ usque ad diem iudicii perduraret. Morte tamen pessima nona die peribunt illi novem crudeles viri. »

Puellas sabbato vespere caput lavantes Aidus punit. 35. Nocte dominice diei, videns vir ¹ Dei quasdam mulieres capita lavantes, increpavit eas dicens: « Sabbatum est, non licet laborare. » Contempnentibus ergo mulieribus iussa sancti patris, ut ceperunt, capita sua laverunt. Mane vero de sompno surgentes, omnes capilli caput suorum ceciderunt, ita quod nullus capillus remansit. Tunc puella flentes atque comas suas lugentes rogaverunt sanctum antistitem ut eis in hac miseria succurreret. Videns misericors pater eas redire ad cordis contritionem super transgressionem quam fecerunt, benedixit eis aquam dicens: « Ignominiam ² vestram hodie portate, et quia dies dominicus est non licet vobis capita ex hac aqua lavare. » Cumque crastino die capita sua ex illa aqua abluissent, ecce novis comis earum ³ capita mirabiliter sunt vestita atque ornata.

Curru per aera transjertur. 36. Alio tempore cum vir Dei esset in aequilionali parte provincie, que tunc terra Nepotum Neyl dicebatur, vidit in spiritu quosdam forefactores ¹ devastantes ecclesiam cui ipse preerat in terra Momonie, cui nomen Enach Mithbren erat. Et mandavit aurige ut celeriter currum pararet ad iter. Cumque currum ascenderent, dixit sanctus puero: « Inclina caput tuum sub cuculla mea, et ne aliquid respicias. » Tunc currus cum equis in aera sursum rapitur, et in momento unius hore pervenerunt ad locum desideratum. Et tunc, Domino operante per suum sanctum, duo duces sathanice turbe que locum viri sancti devastaverunt, terre adhererunt; nec poterant pedem vel manum movere plus quam ymagines lapidee vel lignee. Hii autem sic animo et corpore suspensi, ut viderunt virum Dei ad se venientem, veniam petierunt, se et sua ² optulerunt. Et facta pace cum hiis quos ante ibi leserant, restituti sunt sue sospitati. Et ipse vir sanctus iterum regressus ³ ad fines Nepotum Neyl ad locum suum.

Latrones immobiles facti et conversi ad paenitentiam. 37. Post obitum sancti presulis Aydi hoc miraculum factum est in eius nomine ¹. Fuit homo quidam fidelis in terra Momonie, qui multum sanctum Aydum episcopum amabat in vita sua. Hic preparavit cenam regulo terre illius ubi manebat. Preparato igitur liquore ad festum, nulla arte potuit fermentari. Quod videns pater familias, in se multum turbatus fuit, nesciens quid in adventu tanti hospitis aproximantis responderet. Tunc, Spiritu instigante, festinavit ad Crucem sancti episcopi Aydi, que fuit in propinquo loco, ubi vir Dei magnum antea miraculum fecit. Et ibi Deum ac sanctum suum devote orans et lignum illius crucis abradens et secum portans, invocato sancto Aydo episcopo, licori commiscuit. Et statim ut tetigit ² vassa, liquor in omnibus vasis fervescens defluebat in terram. Et quod mirabilius est, vinum factum est optimum.

Reliquiae Aidi transferrit non possunt. 38. Fuit quidam clericus fidelis apud ecclesiam viri sancti ¹ que Enach Mydbren dicitur, qui reliquias sancti Aydi ab illo loco transferre voluit ², ne essent ibi inter peccatores. Portans igitur sanctum pignus harum reliquiarum secum, ignorantibus ceteris, imposuit eas humeris cuiusdam pueri et perrexit ad silvam propinquam, ubi quadam necessitate compulsus deposuit sacrum onus. Reversus igitur ad locum, nullo modo movere eas valuit. Tunc alio ³ accersito, nec ambo valuerunt movere. Ex hoc igitur miraculo perceperunt, quod contra voluntatem ipsius sancti fuit translatio ossium suorum de loco suo. Consilio ergo inito, idem puer ut onus leve portavit sacra illa ossa usque ad primum locum suum.

Sanctus carnes in alios cibos convertit. 39. Quodam tempore venit vir iste sanctus ad visitandum sanctum Riocum qui fuit sancti Patricii nepos. Erat enim filius sororis eius. Qui eum cum magno gaudio hospicio suscepit. Et cum esset tempus quadragesimale, non habens aliam escam quam coram hospitibus apponeret, apposuit carnes. Omnia enim munda mundis credebatur. Has ergo escas sanctus Aydus cum gratiarum actione succipiens benedixit, et de carnibus facti sunt pisces ¹ et panes ² et favus mellis.

Cibi miraculo dati. 40. Alio tempore venit sanctus Aydus ad Dynocum Dromma Rathe ¹, qui cum devocione ² eum suscepit. Sed quod ³ coram tanto hospite de cibis apponeret, nisi aquam et holera, non haberet, supra modum doluit. Hec videns sanctus episcopus Aydus, coquinam licet vacuum intravit, ac in nomine largiflue divinitatis benedixit. Reddens vero ad fratres ait: « Surgat qui ministrare fratribus debet, et ferat cibos quos Dominus ⁴ eis contulit. » Intrans vero minister locum, reperit coquinam omni genere cibi plenam. De quibus fratres refecti laudabant ⁵ Deum et suum honorabant sanctum.

Lignum ingens. 41. Quodam alio tempore, sanctus iste perrexit ad visitandum sanctum Molassium ¹ ab-

33. — ¹ ante corr. dimidium, post corr. midium R 2. — ² valentem scriptum post cetera in spatio relicto ead. man. ut videtur, sed minoribus litteris in R 1; om. R 2. — ³ aliquos R 2.

34. — ¹ sic codd.

35. — ¹ sanctus add. R 2. — ² ignorantiam codd. — ³ eorum codd.

36. — ¹ forefactores codd. — ² et se sua R 1. — ³ sic codd., omissa voce est.

37. — ¹ (factum - nomine) est in e. n. factum R 2. — ² tetegit R 2.

38. — ¹ Dei R 2. — ² (t. v.) tusferre velut (sic) R 2. — ³ aliquo R 2.

39. — ¹ pissces R 2. — ² pane R 2.

40. — ¹ (D. D. R.) Dynotum Droma Rathe R 2. — ² devote R 2. — ³ sic cod. — ⁴ ei add. R 1. — ⁵ laudaverunt R 2.

41. — ¹ Malachium R 1; Molassius R 2.

-batem

VITA II
fervescit
I, 43.

et in vinum mulatur.

Reliquiae Aidi transferrit non possunt.
I, 44.
Cf. Sap. 4, 10.

Sanctus carnes in alios cibos convertit.
I, 45; III, 31.

Tit. 1, 15.

Cf. Luc. 24, 42.

Cibi miraculo dati.
I, 46; III, 32.

Lignum ingens

VITA II
suo
imperio
transfert.
I, 47; III, 33.

batem de Dam Ynis². Sic enim vocatur locus ubi ipse morabatur. Et cum insulam que sic vocabatur intrasset, invenit fratres variis laboribus occupatos, vepres scilicet et arbores magnas evellentes³, ut sic terram aptam cultoribus aptarent. Tunc sanctus Aydus, cupiens particeps fore laborantium, ait ad abbatem: « Quid operis faciam cum fratribus? » Et dixit ei Molasius⁴: « Opus tuum erit ut hoc grande lignum deponas. » Erat autem ibi ingens lignum super terram iacens, quod nullo modo a fratribus potuit amoveri. Tunc Aydus precepit in nomine Domini ligno ut discederet. Et statim elevans se in altum velut avis volans, silvasque ante se prosternens, proiecit se in stagnum propinquum. Fratres vero hoc videntes miraculum, Deum in suis operibus benedicebant.

Cf. Eccli.
39, 19.

Locum
aptum ad
monasterium
condendum,
I, 48; III, 34.

42. Volens beatissimus iste Aydus cultum Dei ampliare, proposuit in quodam loco ecclesiam erigere. Et ait ad eum angelus Domini: « Si in isto loco manere volueris, erit hic tumultus secularium et modicum lucrum animarum. » Tunc dixit sanctus ad angelum: « Et ubi est locus in quo habitare valeam? » Et angelus ad eum: « Locus ille, in quo dives hic propineus tuus inhabitat, datus est tibi a Deo tuo. De illo enim loco multe anime migrabunt¹ ad celum. » Audivit quoque dives a quodam mago, quod domum suam ac possessionem cuidam clerico adveniienti relinqueret, et ideo hostia atrii sui diligenter claudi iussit, ne sanctus Aydus in domum suam intrasset. Sed cui homo claudere portas conabatur, Deus aperire nitebatur. Uno enim dierum, nemine sciente aut vidente, ipse sanctus Aydus in castrum intravit. Quem ut hospes intrare prospexit, velut a facie tigris² cuncta devorantis fugit. Sed quia a facie cuncta regentis non potuit ire vel fugere, confestim in via qua fugit manu Cunctipotentis tactus decidit ipse <in³> gravem infirmitatem carnis. Quod vir Dei in spiritu intelligens, ait suis: « Ite et adducite illum infirmum ad me. » Et cum adductus esset, ait illi sanctus: « Crede, homo, in Deum et age de peccatis tuis penitentiam. » Et cum homo ad plenum hoc fecisset, ait iterum ad eum sanctus: « Elige tibi modo quod vis: utrum nunc ad regnum celorum ire valeas, an ulterius hic cum tuis vivere queas? » Ille vero optimam cum Maria partem eligens, viatico salutari accepto, obiit beatus⁴.

invito
domino,
mirabiliter
sibi
arrogat.

Cf. Luc.
10, 42.

² Damh Ynis R 2. — ³ eullentes codd. — ⁴ sic codd.

42. — ¹ prius mirabunt R 1, litt. g sup. lin. — ² igris codd. — ³ om. codd. — ⁴ sanctus R 2.

43. — ¹ hoc codd.

44. — ¹ Momoniensium R 2. — ² pistifer R 1. — ³ sic codd.

46. — ¹ excidit Dei vel sancti ex utroque cod. —

² (s. u. d.) s. d. u. codd. — ³ sic codd., lege habitans.

43. Quidam pirate de terra Francorum ad Hiberniam venientes, rapuerunt quendam virum egregium Finanum. Ad hanc¹ quoque liberacionem, ascendens vir sanctus currum, festinabat. Et quia nimis festinantibus multa occurrunt impedimenta, ecce una rota currus eius contracta est. At ubi humana potentia non potuit prestare subsidium, divina presto fuit. Sola enim altera fulciebat currum rota, usque quo vir Dei pervenit ad mare, ubi piratas invenit ventis non secundis retentos, qui numquam a portu recedere valuerunt, donec Finanum dimiserunt.

Virum
a piratis
captum
liberat.
I, 49.

44. Quodam tempore in terra Momonientium¹ cisterna quedam venenata inventa est, de qua fumus pestifer² egrediebatur, qui pestem hominibus et iumentis per circuitum inferebat. Tunc plebs illa sanctum Aydum unanimiter rogaverunt³ ut ab hoc periculo eos liberaret. Quorum precibus inclinatus, signum crucis super cisternam ponens, nusquam fumus ille nocivus apparuit.

Cisternam
venenatam
salubrem
reddit.
I, 50; III, 35.

Cf. Apoc.
9, 2.

45. Sed ad plenam non sufficimus huius sancti presulis bona opera ac miracula membranis committere. Nullus enim narrare poterit eius perfectam caritatem, miram humilitatem, indefessam pacienciam, modestam lenitatem, rigidam abstinentiam, orationis sedulitatem. Deficient enim prius scribentis manus et carta, quam eius miracula et gesta.

Aidi
virtutes
I, 51.

46. Promisit autem sanctus iste cuidam ex fratribus, ut simul secum irent ad celestia gaudia. Unde hora exitus viri <Dei¹> ad celum dixit illi: « Para te, frater, ut secundum factam conventionem mecum pergas ad celum. » Illo autem renitente et se imparatum protestante, ait rusticus quidam sancto: « Utinam, » dixit², « mihi diceres tecum sic ire ad celum! » Cui sanctus ait: « Si vis, lava te et pone te mecum in lecto hoc. » Et cum hoc fecisset, obiit simul cum sancto. Quod in spiritu videns sanctus Columba apud I insulam oceani habitasset³, dixit: « Firmum est opus quod nunc sanctus episcopus Aydus fecit. Ecce nunc peccatorem penas merentem, suis meritis et orationibus secum ducit ad F celum. » Sanctus vero Aydus post Christum <cum⁴> suo latrone hodie migravit ad celum, ubi sine merore regnabit in eternum.

Peccatorem
secum
mortentem
in caelum
deducit.
I, 52; III, 36.

Cf. Luc.
23, 43.

Explicit vita sancti Aydi episcopi¹. Cuius meritis deleatur culpa² scriptoris³.

—⁴ om. codd.

Coronis. —¹ (explicit - episcopi) om. R 2. —² locus in R 1 valde indistinctus; culpa legit amicis noster T. R. Gambier Parry, unus e praefectis bibliothecae Bodleianae. —³ (deleatur - scriptoris) cuius meritis deleatur dolor capitis scriptoris huius vite R 2. Cf. Comm. praev. num. 18-19.

A

D

III. S. AIDI VITA TERTIA

E codice Dubliniensi bibliothecae Marshianae Z. 3. 1. 5 (= M), collato cum codice Collegii Sanctissimae Trinitatis E. 3. 11 (= T) et editione Colganensi. Cf. Comm. praev. num. 4.

Incipit Vita sancti Edi¹ episcopi et confessoris² (1).

Aidi genus. 1. Beatissimus Edus episcopus filius¹ Bricht² de nobiliori Hybernie³ genere (id est de semine Cuid Cetcathaidh⁴ (2), qui in¹ summa pace et maxima fertilitate⁵ Hyberniam in Temoria viginti annis regnavit) oriundus fuit. Mater vero Edi episcopi de Mumenia⁶, id est de regione Muscraire⁷, orta est, que iam⁸ erat satis nobilis. Cumque illa⁹ esset vicina partui super sanctum Edum, quidam¹⁰ propheta venit secus domum illius, et dixit illi suis: «Est mulier istius domus pregnans, cuius tempus ut pariat venit. Si igitur infans, quem in utero habet, eras nasceretur hora matutina, magnus esset coram Deo et hominibus, in celo et in terra; cuius nomen et memoria per totam Hyberniam maneret per seculum.» Hoc audiens quedam puella, ilico¹¹ venit et retulit domine sue, incipienti tunc parturire¹². Illa ait: «Vere¹³ nisi per latera mea venerit¹⁴, non egredietur de¹⁵ utero meo, donec illa hora veniet.» Et sedit¹⁶ super¹⁷ petram, mansitque in ea sedens usque ad horam matutinam contra dolores parturitionum. Hoc magnum mirabile fecit Deus in nativitate sancti Edi infantis; nam cum mater eius hora matutina fatigata esset, capud infantis super¹⁸ petram cecidit¹⁹, et fecit concavum in ea²⁰ secundum similitudinem capitis; et usque hodie ille lapis ita cavatus manet, et aqua que sit¹ in eo concavo, languores omnium credentium²¹ sanat. Et accepto baptismi lavaero, sanctus Edus in Mumenia²², in regione matris sue, ab infancia²³ sua¹ usque ad etatem juvenilem in seculari habitu alitus est. Parentes enim sui volebant ut ipse secularis esset in vita sua; sed beatus puer Edus, spirante in eo divina gratia, conservavit se

Prodigia in eius natalitate.

Cf. Luc. 1, 15.

integrum anima et corpore ab illicitis actibus²⁴ secularibus.

2. Quodam die ambulans beatus puer Edus solus in heremo, invenit²⁵ in quadam cellula secreta et remota insula duos sanctos seniores²⁶ abbates, silicet Brendanum Byrra et Kainnicum²⁷, legentes evangelium sub umbra arborum; et loquentes sibi invicem sancti viderunt sibi proximantem²⁸ puerum²⁹. Quem ut vidit sanctus Brendanus³⁰ surrexit in obviam eius, et cum gaudio suscepit eum. Sanctus autem Cainnicus³¹ increpavit beatum Brendanum, eo quod in adventu ignoti pueri³² surrexit. Cui sanctus Brendanus ait: «Nonne tu, Cainnice, vides eum eo quod ego video?» Sanctus³³ Cainnicus³⁴ dixit: «Vere nichil ego³⁵ video cum eo.» Brendanus ait: «Ecce ipse est plenus gratia Spiritus sancti, et exercitus angelorum comitatur eum undique; quamvis est hodie puer secularis, tamen episcopus sanctus et magna columpna ecclesie erit.» Postea sancti et beatus puer Edus benedixerunt se invicem (3), et cum gaudio ipse³⁶ reversus est³⁷ ab eis.

3. Beatus puer Edus a nullo magistro est doctus³⁸ in puericia sua in liberali arte, nec in literis eruditus, necque in regulis ecclesiasticis limatus est, usque ad tempus adolescentie³⁹ sue; sed, sicut superius diximus, inter plebeos⁴⁰ homines integer⁴¹ corpore et anima Dei gratia nutritus est in Mumenia⁴². Cum igitur esset adulescens, perrexit ad patriam suam, regionem Midhi⁴³, ut partem de paterna⁴⁴ hereditate quereret. Sed fratres sui nullam partem dederunt ei; nam inter se statim post obitum patris eorum, ipso puero in aliena patria manente, dividerunt. Sed hoc cognatis suis⁴⁵ displicuit. Hoc videns beatus juvenis Edus, quandam puellam, filiam⁴⁶ cuiusdam hominis potentis, rapuit secum ad

Cf. Iac. 1, 28.

Adulescens obvios habet Brendanum Birrensem et Cannechum. I, 2; II, 2.

E

Eius educatio. I, 3; II, 3.

Hereditalem paternam obtinere nititur;

F

Lemma. —¹ Aidi hic COLG. sed ut plurimum Aed. —² Aedh mac Bric meic Cormaic meic Cri <m> thaind meic Fiachach meic Neill Naign <h> iallaigh add. M alia man.

1. —¹ om. COLG. —² Bricht COLG. —³ Hibernia T. —⁴ Chedchati T; (C. C.) Conni Kedchathaigh COLG. —⁵ caritate T. —⁶ Momenia hic et ubique T; Momenia COLG. —⁷ (M. T.) Muscraire-Thiri COLG. —⁸ etiam COLG. —⁹ mater eius COLG. —¹⁰ quia T. —¹¹ illico T. —¹² pariture T. —¹³ ultra COLG. —¹⁴ veniet COLG. —¹⁵ sic M, T, COLG. —¹⁶ illa add. T. —¹⁷ super (vel supra?) T; supra COLG. —¹⁸ super (vel supra?) T. —¹⁹ (s. p. e.) c. supra p. COLG. —²⁰ (i. e.) om. COLG. —²¹ accedentium

COLG. —²² Mumenia COLG. —²³ infancia (i prior sup. lin. corr.) T. —²⁴ om. T.

2. —¹ invenit M; inuenit T, COLG. —² et add. T. —³ (B. B. et K.) Brandanum Birra et Kainnicum T; S. Brandanum Birrae et Cainnicum COLG. —⁴ (s. p.) se appropinquantem COLG. —⁵ sup. lin. corr. T. —⁶ Brand COLG. et sic infra. —⁷ Kainnicus T et sic porro; Cainnicus COLG. —⁸ (i. p.) p. i. COLG. —⁹ beatus T. —¹⁰ Cainnicus COLG. —¹¹ (n. e.) prius bis scriptum M. —¹² om. COLG. —¹³ (r. e.) e. r. COLG.

3. —¹ edoctus COLG. —² adolencie ante corr. M. —³ sic M, T. —⁴ sup. lin. corr. M; om. COLG. —⁵ Momenia COLG. —⁶ Mediae COLG. —⁷ om. COLG.

(1) Vix quicquam superest quod explanatione dignum esse videatur; quippe omnia fere quae dicenda erant, loco Vitae I qui cuique capitulo huius recensionis respondet iam annotavimus. Ideo satius esse arbitramur in margine hic ascribere numerum capitulorum primae alteriusque Vitae ubi eadem narrantur. — (2) Hic genitivus est nominis Cond sive Conn, cognomine Cécathach, hoc est *ἐκατοστάραχος*, vel qui unus centum hominum impetum sustinere pot-

erat; cognomen et intellegi et verti solitum est «a centum praeliis», sed perperam, uti ostendit PLUMMER, *Vitae Sanctorum Hiberniae*, t. II, p. 353, col. 1, i. v. Cond Cetcathach. Hunc Hiberniam rexisse altero post Christum saeculo triginta quinque annos alii ferunt, alii viginti; vid. COLGAN, *Acta Sanctorum Hiberniae*, p. 422, col. 2, annot. 4. — (3) Hoc est, inter se salutaverunt vel valedixerunt. Benedicere enim gadelice idem est ac salve et vale dicere.

Momeniam

VITA III

*sed
suadente
S. Illundo,
divitiis
renuntians,*

*eidem
sancto
episcopo
adhaeret,*

*et ex
oboedientia
arandi
opus
suscipit.
I, 4-7; II, 4.*

*Bovis
defectus
miraculo
suppletur,*

*itemque
vomeris.*

*Auctore
S. Illundo
ab eo
secedit*

Momeniam⁸, ut per hanc iniuriam fratres sui afflicti, hereditatem suam sibi darent pro illa puella. Rapta puella, venit Edus cum suis committibus secus monasterium sancti episcopi Illundi⁹, qui relinquens seculum monachos regebat. Vidensque¹⁰ sanctus senior⁷ Illundus episcopus foris Edum intervallo a turba remotum, et⁷ angelos Dei cum eo, ait uni de discipulis suis: «Vade, et dic illi adolescenti, qui est separatim in itinere¹¹, ut ad me paulisper declinet.» Audiens beatus Edus nuncium sancti Dei, humiliter venit ad episcopum. Qui dixit ei¹²: «Quare queris, fili, per vim hereditatem paternam¹³ terrenam¹⁴? Ecce enim habes patrem, cuius hereditas est celum et terra, omnesque creature; qui dabit tibi hereditatem multo maiorem et meliorem in celo. Noli ergo per iniuriam querere mortalium¹⁵ terram, sed hanc dimitte puellam ad parentes suos liberam, et pone collum tuum sub iugo Christi.» Respondit ei beatus Edus dicens: «Quodcumque¹⁶ dixeris mihi, pater, ego⁷ sum paratus¹⁷ facere.» Et tunc remissa est puella ad domum suam; et omnia que beatus Edus in seculo habuit, voluntario animo reliquit, et mansit ipse cum sancto¹⁸ Illundo in monasterio suo, omnibus iussionibus eius obediens, et literas et scripturas apud eum assidue¹⁹ addiscens²⁰.

4. Alio die sanctus suus magister beato Edo dixit¹: «Fili, quia fratres sunt occupati in aliis² rebus, perge ad arandum nobis hiis diebus.» Respondit beatus puer Edus: «Omni tuo imperio ero obediens.» Quadam die venit ad eum quidam nunciatus ei unum bovem defuisse sibi³ in aratro⁴ suo. Tunc beatus Edus, misertus indigenti, dixit precedenti aratrum puero: «Resiste⁵ interim, frater.» Ille expectans, pius Edus⁶ solvit bovem de suo aratro, deditque illum indigenti. Ipse iam postea² in tribus bovis arabat; et bos ex una parte iugum portabat, et <ex>⁷ altera parte potestas divina iugum mirabiliter sustinebat⁸ et trahebat. Simili modo cultrum suum sanctus Edus alii indigenti⁹ homini¹⁰ dedit; et ipse postea sine cultro cepit arare, sed divina potencia terram ante eum scindebat. Tanta miracula videns sanctus episcopus Illundus per beatum Edum alumpnum suum facta, dixit ei: «O² fili, magna miracula facis; ideo debes magister esse, et non discipulus. Vade igitur ad regionem matris tue, et construe ibi in Christi honore cellam.» Re-

spondit sanctus Edus, dicens: «Oportet me, pater, facere si quid iusseris.» Tunc beatus Edus cum quibusdam discipulis sibi¹¹ assignatis perrexit, et fundavit monasterium, quod vocatur Enach¹² Midbreuin; ibique mansit multo tempore, et magnas virtutes fecit.

5. Congregavit aliquando¹ rex Mumenie² magnum exercitum, volens ut Nepotes Neill redigeret ad regnum suum. Hoc audiens rex Neopotum Neill, perterritus³ est; et colligens ipse exercitum, misit sanctum Edum, ut illius anni pacem rogaret inter maternam et paternam gentem⁴. Sed sanctus Edus pergens ad castra Mumenensium⁵, rota curru sui in via plana fracta est; et currus altera rota sine impedimento currebat sub sancto Dei, suffultus nutu divino⁶. Turbe hoc valde⁷ admirantes, sanctum Dei cum gloria et honore receperunt⁸; sed tamen pacem a rege non potuit⁹ impetrare. Et rediens sanctus Edus a rege ingratus, ilico carus regis consiliarius mortuus est, et terra deglutivit duos equos suos. Tunc rex, timore perterritus, revocavit sanctum Edum, et exiens in obviam sancti, tribus vicibus prostravit se ad terram coram viro Dei. Et ait vir sanctus regi: «Tres reges de semine tuo erunt.» Ait rex ei: «Habes, pater, pacem huius anni.» «Semper,» ait sanctus, «habebo¹⁰ pacem a te, quia potestas tua non maius crescat¹¹.» Et rogatus sanctus Edus a rege et populo eius¹, suscitavit virum illum et unum equum; alterum vero equum dimisit in terra, et replevit stagnum aque illum locum¹², quod scotice vocatur Loch Gabre¹³, latine¹⁴ vero Stagnum Equi¹⁵. Tunc a multis nomen Christi per sanctum Edum magnificatum est¹⁶.

6. Post hec sanctissimus Edus¹ vocatus est ad regionem Midi², patriam suam, et ordinatus est episcopus; et aliquando in Mumenia³ adhuc conversabatur⁴ et cellas et monasteria in utraque regione edificavit. Habens quodam die sanctus episcopus plures messorum, pluvia magna descendit super⁵ terram; sed nulla gutta pluvie cecidit in segete sancti Edi⁶, et videbantur gutte huc atque illuc sparse evitare⁷ segetem, quasi aliquid timoris haberent. Et⁸ videntes hoc miraculum gratiam Christi cum Edo magnificabant.

7. Quidam dives in Mumenia¹ carus amicus erat sancto episcopo, qui multas oblationes et terram ei obtulit². Cui promissit³ sanctus pontifex Edus, dicto rogante, sacrificium⁴ dare,

*sibique
monaste-
rium
condit.
Cl. Ruth 1,
8.*

*Pacem
a rege
pro
sua gente
petiturus,
I, 8-9; II, 5.*

*iter
confici
curru
una rota
suffulto.*

Ps. 8, 6.

*Rex
ob pacem
negatam
punitur,
sed facti
paenitet.*

*In Midiam
projectus,
Aidus
ordinatur
episcopus.*

*Messoribus
sancti
pluvia
parcit.
I, 10; II, 6.*

*Amicum
mortuum
resuscitavit
I, 11; II, 7.*

⁷ om. COLG. — ⁸ sic M; Mumeniam COLG. — ⁹ Illundus et sic porro COLG. — ¹⁰ que om. COLG. — ¹¹ itinere T, COLG. — ¹² om. T. — ¹³ in marg. M; (h. p.) p. h. T. — ¹⁴ (fili - terrenam) filii parvam hereditatem paternam per vim terrenam COLG. — ¹⁵ mortalem COLG. — ¹⁶ quaecumque COLG. — ¹⁷ (s. p.) p. s. COLG. — ¹⁸ beato COLG. — ¹⁹ (a. e. a.) assidue apud eum T; (a. e. a.) om. COLG. — ²⁰ discens T.

4. — ¹ (sanctus - dixit) suus sanctus d. h. Aedo COLG. — ² om. COLG. — ³ (d. s.) s. d. COLG. — ⁴ (i. a.) iaratro T. — ⁵ reciste T. — ⁶ (p. E.) beatus Aedus COLG. — ⁷ om. M, T. — ⁸ sustentabat COLG. — ⁹ (a. i.) ii indigen in marg. corr. T. — ¹⁰ (sanctus - homini) alteri hom. ind. S. Aedus COLG. — ¹¹ (d. s.) s. d. T. — ¹² Eanach COLG.

5. — ¹ om. COLG. — ² Mumeniae COLG. — ³ perterritus T. — ⁴ (rogaret - gentem) i. m. et

p. g. interrogaret COLG. — ⁵ sic M; Memon- T; Mumon- COLG. — ⁶ (n. d.) d. n. COLG. — ⁷ (h. v.) v. h. COLG. — ⁸ recipiebant COLG. — ⁹ (a. r. n. p.) n. p. a. r. T. — ¹⁰ habeo COLG. — ¹¹ (m. c.) magis crescet COLG. — ¹² (i. l.) i. l. COLG. — ¹³ (L. G.) Lochgabhra COLG. — ¹⁴ latin T. — ¹⁵ edi M; egni T; equi COLG. — ¹⁶ (nomen - est) nomen Aedi magnificatum est et nomen Christi per S. Aedum COLG.

6. — ¹ (s. E.) S. Aedus COLG. — ² sic M, nisi legendum Midhi, locus indistinctus; Midhi T; Midiae COLG. — ³ Mumenia COLG. — ⁴ conservabatur COLG. — ⁵ supra COLG. — ⁶ (in - Edi) super segetem Aedi COLG. — ⁷ devitare T. — ⁸ om. COLG.

7. — ¹ Mumenia COLG. — ² optulit T. — ³ promisit T, COLG. — ⁴ (Edus - sacrificium) Aedus, ipso rogante Dominicum sacrificium COLG.

termino

A termino vite eius adveniente⁵. Sed ille dives mortuus est, sancto Edo longe ab eo absente. Hoc videns⁶ sanctus⁷ Edus spiritu, cepit velociter venire ad eum, et misit ministrum suum ante se, dicens ei: «Vade citius ad mortuum, et dic in aure eius: Vadam ego illuc, an ipse ad me veniet?» Et ilico mortuus ad vocem nuncii pontificis sanus surrexit, signansque se, venit ad sanctum Edum episcopum; et dixit ei sanctus: «Vis adhuc in hac vita manere, an nunc ire in celum?» Ille eligens tunc migrare ad celum⁸, accepit communionem dominicam de manu sancti⁹ Edi episcopi, et ibi dormivit in pace.

*penitentie
ut rursus
mortuari
impetrat.*

*Aqua
in vinum
conversa.*
I, 12; II, 8.

8. Perveniens sanctus Edus episcopus ad celam sanctarum virginum, ille susceperunt eum cum gaudio magno¹. Ille² virgines parantes cenam sancto episcopo, nullo modo tunc potuerunt invenire ei alium potum nisi aquam. Et dixit eis pontifex: «Afferte nobis aquam de puro fonte (1).» Et benedicens sanctus Edus antistes³ aquam, inde vinum dulce et forte⁴ factum est.

B Et gratias⁵ agens sanctus pontifex⁶ de illo vino cum suo populo sciatus est, et sancte virgines cum suis⁷. Et tribus vicibus gratia Dei per sanctum Edum episcopum vinum de aqua commutavit⁷.

*Armento
diffugiente,*
I, 13; II, 9.

*ductori
sanctus
adest.*

*Pro equis
quos
leprosis
dederat,
alii
submissi.*
I, 14; II, 10.

9. Homo quidam habens multa animalia ante se in via, aliquo eventu fugerunt ab eo turbata; et nec¹ potuit ea colligere. Cum ille miser fleret, venit pius episcopus Edus per viam; cui ille homo flebiliter dixit: «Domine episcope, perdidisti animalia mea sine causa.» Tunc beatus Edus episcopus misertus illi, descendit in terram, et² orans³ Deum; unde peccora illius hominis de diversis locis reversa sunt ad eum, et nec unum siquidem de⁴ illis defuit. Postea ille homo benedicens⁵ sanctum episcopum cum peccoribus suis mansuetis exivit.

10. Iter aliquando agens sanctus episcopus Edus invenit duos leprosos in via, et dedit eis¹ elymosinam² petentibus duos equos sui. Et discipulis suis episcopum propter hoc increpantibus³ dixit: «Hic expectemus quosdam viros qui veniunt longe⁴ post me, ducentes mihi duos bonos equos.» Et offerentes illi homines equos sancto episcopo, caritatem et prophetiam admirabantur sui⁵, gratias Christo⁶ agentes.

⁵ veniente T. — ⁶ audiens COLG. — ⁷ episcopus add. T. — ⁸ et add. T; (ille - celum) om. COLG. — ⁹ om. COLG.

8. — ¹ (c. g. m.) c. m. g. COLG. — ² vero add. COLG. — ³ episcopus COLG. — ⁴ (e. f.) om. COLG. — ⁵ Deo add. COLG. — ⁶ eis COLG. — ⁷ convertitur COLG.

9. — ¹ non COLG. — ² om. COLG. — ³ orans M, T; oravit PLUMMER. — ⁴ (s. de) quidem ex COLG. — ⁵ Deum et add. COLG.

10. — ¹ sup. lin. corr. M; om. T. — ² elemosinam T. — ³ (e. p. h. i.) p. h. i. episcopus COLG. — ⁴ (v. l.) l. v. COLG. — ⁵ discipuli add. COLG. — ⁶ Deo COLG.

11. — ¹ Drum T. — ² cogitavit COLG. — ³ cognovit COLG.

(1) Legitur in ceteris recensionibus: «de proximo fonte». Illud fortasse et hic restituendum erat. Haud scio tamen an et haec varietas sensum exhibeat; ex quo enim vocem «uisge», quae aquam olim significabat, pro temeto hordeario Hiberni usurparunt (pleniore forma «uisge beatha», quod efferunt Scotti: «usquebaugh»; anglie gade-

11. Veniens sanctus episcopus ad monasterium sanctarum virginum, quod dicitur Drum¹ Ard, cum gaudio magno susceptus est ab eis. Intuens eas vir Dei cognovit² unam earum tunc cecidisse in peccatum. Tunc illa sciens quod noverat³ peccatum eius sanctus episcopus, confessa est culpam suam coram omnibus, et egit penitentiam.

VITA III
*Monialis
penitentia*
I, 15; II, 11.

12. Quidam latrones decollaverunt tres viros in via per quam illo die sanctus episcopus Edus ibat; sed illi latrones divino nutu retenti sunt, et nec¹ se inde potuerunt² movere, donec pervenit ad eos sanctus episcopus. Et increpans eos sanctus pontifex, illi corde penitentiam egerunt; et vir Dei suo verbo solvit illos. Volensque vir sanctus capita lavare occisorum suo cruore, aquam non invenit prope. Tunc benedicens frontem³ terre⁴, fons lucidus erupit, qui usque hodie ibi manet. Copulans⁵ sanctissimus Edus episcopus⁶ capita illorum occisorum⁷ ad corpora sua, dixit alta voce eis coram omnibus: «In nomine domini mei Iesu Christi modo surgite⁸ ad nos.» Unde ad verbum episcopi⁹ illi surrexerunt leti et sani, benedicentes Christum et suum pontificem.

*Tres viros a
latronibus
iugulatos*
I, 16; II, 12.

*vitae
restituit.*
E

13. Homo quidam, qui paciebatur magnum¹ dolorem capitis² venit ad sanctum Edum dicens: «O sancte Dei, affligor valde dolore capitis³; ora pro me.» Cui ait pontifex: «Nullo modo poterit a te dolor iste exire, nisi in me⁴ superveniet; sed premium magnum habebis si patienter sustinueris.» Ille respondit: «Domine, dolor supra vires est⁵.» Sanctus⁶ Edus ait: «Dolor capitis tui, o homo, veniat in capud meum.» Et ilico dolor descendit in capud sancti pontificis, et homo ille sanus exivit, gratias agens. Suscepit igitur⁷ Christi famulus dolorem alterius in se ipsum, ut⁸ proximum adjuvaret, et ut⁹ pro Christo martirium toleraret¹⁰. Et multi postea¹¹, invocato nomine sancti Edi¹², a dolore capitis sanantur, sicut in hac re probatum est¹³: quaedam sancta virgo habens nimium dolorem capitis³, invocavit nomen sancti Edi, posita longe ab eo, et ilico sana facta est a dolore capitis usque ad mortem suam.

*Alienum
capitis
dolorem
in se
recipit.*
I, 17; II, 13.

*Eius
invocatione
capitis
dolores
sanantur,
quod et
virgo
quaedam
experta est.*

14. Regina regis Themorie, id est Diarmada filii Cearbaill¹, Mugain nomine², que de Mu-

12. — ¹ (sunt et nec) ut nec COLG. — ² potuerint COLG. — ³ sic M, T; fontem COLG. — ⁴ et add. T. — ⁵ autem add. COLG. — ⁶ (E. e.) episcopus Edus T. — ⁷ om. COLG. — ⁸ (m. s.) s. m. COLG. — ⁹ S. Episcopi COLG.

13. — ¹ maximum T. — ² in capite COLG. — ³ et add. COLG. — ⁴ (in me) om. T. — ⁵ om. COLG. — ⁶ tunc add. T. — ⁷ om. T; sanctus add. COLG. — ⁸ per Christum add. COLG. — ⁹ post corr. M. — ¹⁰ tolleraret T. — ¹¹ bis M sed semel del. — ¹² Ad invocationem nominis sancti Edi episcopi sanantur homines ab (a M) infirmitate capitis ut hic (p... T) in marg. M, T. — ¹³ (p. e.) probatur T.

14. — ¹ (f. C.) filia Cearbaill T. — ² (Diarmada - nomine) Diermitij filii Kerualli, cui nomen erat Mughaind COLG.

licum nomen scribitur: «whisky»), ut ipsam aquam significarent addiderunt adiectivum «glan», id est purum seu merum. Vid. P. S. DINNEEN, *Foclóir Gaedhíle agus Béarla. An Irish-English Dictionary* (Dublin, 1904), p. 367, col. 1, l. v. Glan-uisce (*Irish Texts Society*).

VITA III
Reginae
Hiberniae
sterili
prolem
impetrat.
I, 18.

Cibos con-
sumptos
in integrum
restituit.
I, 20; II, 15.

In caelum
raptur.
I, 23; II, 18.

Puellam
resuscitat.
I, 24; II, 19.

Saxum
prodigio
transfert;
I, 25; II, 20.

monia est orta³, sterilis erat, et non habebat prolem; rogavitque⁴ illa sanctum Edum ut haberet filium. Dixitque ei sanctus: « Habebis, domina regina, filium, qui erit rex gloriosus. » Et illa peperit filium, id est Aedh⁵ Slane, qui fuit rex magnus⁶ Temorie, natus per orationem sancti Edi episcopi.

15. Venit beatus Edus episcopus ad quasdam sanctas virgines, quae erant¹ sub cura sancti Kyarani² abbatis. Ille virgines habebant³ cenam paratam beato Kyarano, patrono suo, quam dederunt sancto Edo episcopo. Sciens autem episcopus virgines esse in angustia, cum esset sanctus Kyaranus prope, dixit⁴ eis: « Ponite vassa⁵ cibi vestri et potus, sicut⁶ fuerunt⁷ antea, et erunt plena simili modo. » Et sic inventa sunt. Et cena reparata⁸ a⁹ Deo per gratiam sancti Edi¹⁰, iterum tradita est sancto¹¹ Kyarano a beatis virginibus.

16. Aliquando venit sanctus senior Edus ad cellam aliarum virginum, et sedit super¹ petram ante ostium celle. Et raptus est sanctus episcopus in celum ante omnes, et post duas horas dimissus est super eandem petram; et² valde universi illi³ mirabantur. Casulam⁴ vero⁵, quam tunc beatus pontifex dimisit in illam cellam, petentibus virginibus, usque hodie ibi manet cum magno honore.

17. Quidam crudelis miles virginem quandam rapuit¹, volens eam habere² uxorem; sed cum illa pervenit ad domum illius viri, ilico mortua est virgo. Hoc audiens sanctus Edus, perrexit ad illum, increpans eum³ de sua audacia; ipse enim⁴ egit penitentiam, et obtulit⁵ se episcopo in habitum monachalem, et postea fidelis monachus fuit sub cura episcopi⁶. Et ait sanctus Edus episcopus virgini mortuae⁷: « Surge, filia, et veni nobiscum ad cellam tuam. » Illa ilico a morte surrexit; et congratulabantur omnes in Christo cum illa⁸.

18. Fodientes aliquando fratres circa monasterium sancti Edi¹, invenerunt saxum, quod nulla vi de suo loco potuit deponi. Videns hoc sanctus Edus, imperavit saxo² coram fratribus, ut descenderet in alium locum; et ilico ad verbum sancti³ episcopi saxum in⁴ alium locum descendit. Quod sanctus Edus benedixit⁵, et sanitas quibusdam apud ipsam a Deo⁶ per benedictionem sancti episcopi datur.

19. Erant pessimi¹ latrones in insula in medio

stagni, qui multum regioni² per circuitum nocebant. Et volebat sanctus episcopus Edus³ eos inde expellere, et non potuit. Quibus dixit: « Stagnum istud⁴ erit mihi obediens. » Et sequenti nocte illud stagnum de suo loco in regionem Connachorum⁵ exivit, et stetit ibi in quodam campo; et vocatur Loch na hAidche⁶ scotice, id est Stagnum Noctis, eo quod in nocte pervenit illuc. Sic enim quidam propheta nomine Becc⁶ dixit: « Stagnum aque huc veniet nocte propter imperium sancti⁷ Edi episcopi. »

20. Homo quidam cogebatur a domino suo, quodam mago, reddere debitum suum, id est gregem porcorum. Et venit ad sanctum Edum, ut ipse sibi inducias a domino suo peteret. Magus autem hoc¹ noluit dare. Cui ait sanctus episcopus: « Ego reddam tibi debitum pro eo. » Accipiensque ille magus porcos a sancto pontifice, exivit gaudens ad domum², et clausit suile super porcos. Mane autem suile clausum invenit, sed minime porcos. Tunc sentit³ quod nil⁴ valet magica⁵ ars contra christianitatem.

21. Venit aliquando dux Tedbe¹ devastare quandam² plebem in regione Midhi³; et rogatus <est⁴> sanctus Edus⁵ ab incolis illius⁶ plebis occurrere ei et⁷ pacem ab eo querere. Hoc audiens dux ait exercitui suo: « Eamus velociter priusquam sanctus Edus⁸ episcopus ad nos veniet. » Hoc sciens vir Dei signavit contra illos (1). Illi autem ingredienti in quandam fluvium in confinio illius plebis et regionis Tedbe¹, equi eorum steterunt immobiles in vado, donec pervenit ad eos sanctus episcopus⁹. Quibus ipse ait: « Revertimini, boni homines, ne deterius vobis fiet¹⁰, quia nec vos, nec equi vestri, hinc longius ire¹¹ poteritis. » Tunc illi agentes penitentiam soluti sunt, et vacui redierunt ad sua¹², glorificantes sanctitatem beatissimi Edi episcopi¹³.

22. Ambulans in via sanctus senior¹ Edus, occurrit ei quidam tractus, dicens: « Domine¹, decem vacas² habeo; et ecce modo omnes vituli earum a lupis³ devorati sunt, excepto uno. » Cui sanctus episcopus ait: « Collige limum quod meo baculo adheret. Et mixtum cum aqua, asperge inde vacas et vitulum vivum. Hoc faciens, diligent eum vaccae valde, et dabunt lac suum. » Et sic factum est. De quo homo ille cum suis multum gaudebat⁴, quia non de vitulis dolebat⁵, sed de matribus et lacte earum.

³ (e. o.) o. e. T. — ⁴ et rog. T.; que om. COLG. — ⁵ Aedum COLG. — ⁶ (r. m.) m. r. COLG.

15. — ¹ (sanctas - erant) virgines beatas quae fuerant COLG. — ² Ker- T et sic infra; Kier- COLG. et sic infra. — ³ tunc add. T.; habuerunt COLG. — ⁴ dicit COLG. — ⁵ vasa T. — ⁶ sicuti COLG. — ⁷ fuerant T, COLG. — ⁸ est add. COLG. — ⁹ domino add. COLG. — ¹⁰ episcopi et add. COLG. — ¹¹ beato COLG.

16. — ¹ supra COLG. — ² om. COLG. — ³ (v. u. i.) u. i. v. COLG. — ⁴ sic M, T; casula COLG., PLUMMER. — ⁵ om. T.

17. — ¹ (v. q. r.) r. q. v. COLG. — ² in add. COLG. — ³ illum COLG. — ⁴ vero COLG. — ⁵ optulit T. — ⁶ eius COLG. — ⁷ (v. m.) m. v. COLG. — ⁸ (in - illa) cum illa cum Christo COLG.

18. — ¹ episcopi add. COLG. — ² saxa T. —

³ Aedi add. COLG. — ⁴ ad COLG. — ⁵ (q. s. E.) et S. Aedus illud COLG. — ⁶ domino COLG.

19. — ¹ passim COLG. — ² om. COLG. — ³ illud COLG. — ⁴ Connachorum T; Connachorum COLG. — ⁵ (L. na hA.) Lochna hAche T; Lochna hoidhche COLG. — ⁶ Beggus-Mac-de COLG. — ⁷ om. T.

20. — ¹ om. T. — ² suam add. COLG. — ³ sensit T. — ⁴ nichil T. — ⁵ miagia COLG.

21. — ¹ Theaffae COLG. — ² quandam T. — ³ Midiae COLG. — ⁴ om. M, T. — ⁵ (s. E.) E. s. T. — ⁶ istius COLG. — ⁷ om. T. — ⁸ om. COLG. — ⁹ (pervenit - episcopus) ad eos s. e. p. COLG. — ¹⁰ sic M, T, COLG. — ¹¹ (l. i.) l. i. COLG. — ¹² suam T; suos COLG. — ¹³ (E. e.) e. E. T.

22. — ¹ om. COLG. — ² vaccas T. — ³ lupis T, COLG. — ⁴ gaudebat COLG. — ⁵ dolebat COLG.

itemque
stagnum,
I, 26-27; II, 21.

uti
propheta
quidam
praenun-
tiaverat.

Debitori
pauperi
adest,
I, 28; II, 22.

avarumque
creditorum
punit.

E

Rex
sanctam
audire
renuens
I, 29; II, 23.

divinitus
impeditur

Cf. Ioh. 5,
14.

Vitulum
defectus
suppletur
I, 30; II, 24.

F

(1) Intellege fecisse sanctum adversus hostes signum crucis; de quo ceterae recensiones silent.

Ut reum
a supplicio
servel,
supra mare
graditur.
I, 31; II, 25.

23. Parentes unici filii venerunt ¹ ad sanctum Edum, rogantes eum ut ² ipse quereret illum unicum ³ filium, quem rex Midhi ⁴ in vinculis tenebat ad perdendum eum. Et perrexit cum illis sanctus senior ad insulam stagni Lebayn ⁵, ubi erat rex; sed non permissus est sanctus episcopus in ⁶ insulam. Erat enim ⁷ edictum a rege, ne vir Dei introduceretur in ⁸ insulam. Hoc sciens sanctus Edus, calcavit aquam quasi aridam terram, et ⁹ ambulavit siccis ⁹ pedibus in insulam ad regem. Videns rex maximum ante <se ¹⁰> factum miraculum, dedit vinctum sancto pontifici. Dei servus benedicens regi, donavit illum liberum Deo ¹¹ gratias agentibus.

Homicida
punitur.
I, 32; II, 26.

24. Crudelis homo et infelix aliquando iugulavit alium iuxta sanctum Edum. Cui auriga sancti episcopi dixit: «Pereat manus tua et cadat a te, quia non dedisti honorem sancto Dei.» Et ait sanctus episcopus Edus: «Bene dixisti hoc misero homini ¹; nam in hac hora mortuus esset, nisi hunc sermonem dixisses. Quando enim homo vult ² vindicare, Deus ³ non vult. Ideo iam quia hoc dixisti, Deus dedit ei ⁴ inducias huius anni ad penitendum; sed completo hoc anno ⁵ in hac die ⁶ morietur.» Et sic factum est.

Cf. Deut.
32, 35.

25. Beatus senex Edus episcopus ¹ perrexit ad duces Baithenum, ut liberaret quandam feminam liberam, quam dux cogebat ut esset ancilla ². Cui dux superbus dixit: «Nullo modo dimittam eam.» Cui vir sanctus ait: «Si videres suadentem tibi ¹ hoc, statim dimitteres eam.» Dux ait: «Vere, dimittam eam, si videro eum.» Sanctus ait: «Non poteris sustinere terribilitatem vultus eius.» Dux autem graviter postulans ³, sanctusque ⁴ signavit illum cum suis. Apparuit ilico demon ¹ ante eos ⁵, et exterriti sunt ⁶ et facti sunt velut mortui; et vix orationibus sancti episcopi ⁷ ad vitam revocati sunt ⁸. Et ⁹ sic mulierem illam a servitute liberavit.

Daemonem
malum
consilium
suggerentem
videt
et manifestat.
I, 34; II, 28.

Cf. Matth.
28, 4.

26. Intrans sanctus Edus episcopus domum cuiusdam militis ¹, in qua erat furtum; dominus autem ² domus gavisus est ³ in adventu sancti senis. Colloquentes invicem, ille miles vidit ⁴ sanctum Edum semper intendentem in angulum ubi erat furtum; et interrogans virum Dei, cur inspiceret semper ⁵ illum locum, dixit ei: «Noli inquirere, fili.» Ille miles magna prece postulans, ait ei sanctus: «Furtum ibi est, et ¹ demones supra, lambentes ⁶ illud ¹ et ludentes in eo.» Ille ait: «Ostende mihi illos, domine episcope ⁷.» Sanctus ait: «Noli videre tetros ⁸

itemque
alia vice
daemones
de peccato
gaudentes.
I, 35; II, 29.

demones. » Postulans autem ille moleste, ostendit ei ⁹ vir Dei demones ¹⁰; et cum vidit ¹¹ ipse species demonum, morti appropinquavit; et vix oratione ¹² sancti consequutus ¹³ est vitam.

27. Quidam dux de Mumenia ¹ resistens in aliqua re sancto ² seni Edo, dimisit repente ³ lumen oculorum et effectus ⁴ est caecus. Postea ille agens penitentiam, magnas oblationes et agros obtulit ⁵ sancto Edo; et ilico, orans vir Dei ⁶ pro eo ⁷, aperti sunt oculi eius ⁸, et lumen suum recepit ⁹.

28. Cura sancti senis Edi ¹ erat multum ad liberandos homines de carceribus et de servitute iniqua. Quesivit a quodam rege iuvenulam quam invade ² dampnabat, sed rex renuit dimittere eam. Reges enim immites et asperi sancto Edo erant, sed divino nutu cogebantur facere voluntatem eius. Et ait sanctus ³ illi ¹ iuvenule tunc presenti ⁴: «Sequere nos, filia.» Illa iam ad hanc vocem secuta est sanctum Dei. Sed nullus de exercitu regis vidit illam sequentem sanctum Dei ⁵ per medias turbas. Et veniens vir sanctus ⁶ de castris, misit illam ad sua ⁷ liberam. De hoc rex cum aliis ⁸ multum admiratus est.

VITA III

Rex
sancto
resistens
caecitate
percussus.
I, 37; II, 31.

Ancilla
libertati
restituta.
I, 38; II, 32.

E

29. Homines malicia pleni occurrentes sancto Edo in via regali, que dicitur Slighe ¹ Assail ², occiderunt unum de familia eius ante eum transcurrentem, quem ipse diligebat. Et relinquens vir sanctus viam illam, venit inde tristis in ³ magno merore et stetit in alia parte campi; et ecce ⁴ angelus Domini apparuit ibi ⁵, dicens ei ⁶: «Nisi de loco illo ita huc venisses, terra ante te ⁶ omnes illos ⁷ deglutisset; et ignis ibidem esset accensus, qui inextinguibilis ⁸ permaneret usque in ⁹ diem iudicii ¹⁰ in signum vindicte; tamen morte pessima illi ciccius peribunt ¹¹.» Et sic contigit ¹² illis omnibus.

Homicidae
divinitus
multati.
I, 40; II, 34.

30. Volentes quedam mulieres ¹ capita sua lavare in dominica nocte, dixit eis sanctus Edus: «Quid vultis facere?» Dicunt ei: «Nostra lavare capita volumus.» Quibus sanctus ait: «Nolite facere, quia dominica nox est.» Ille iam non obediens sancto ² episcopo, laverunt capita sua. Mane autem surgentes, tota coma ³ de capitibus earum cecidit. Hoc videntes fleverunt et venerunt tristes ad sanctum Edum, et penitentiam egerunt coram eo ⁴. Benedixit eas sanctus pontifex, dicens: «Vestram portate ignominiam ⁵ hodie; et crastino die lavantes, novis et mirabilibus comis ⁶ tecta erunt capita vestra.» Et sic factum est.

Mulieres
punit
sabbato
vespere
capita
lavantes.
I, 41; II, 35.
Cl. Luc. 6, 2.

Cf. I Cor.
11, 14-15.

23. —¹ (venerunt) ne sup. lin. corr. T. —² post corr. M. —³ eorum add. Colg. —⁴ Midiae Colg. —⁵ Lebuin T.; Lebein Colg. —⁶ ad Colg. —⁷ (erat enim) quia erat Colg. —⁸ om. T. —⁹ suis Colg. —¹⁰ om. M. T. —¹¹ exidit aliquid in codd.; (I. D.) liberum suis parentibus Deo et S. Aedo Colg.

24. —¹ (h. m. h.) homini misero Colg. —² (h. v.) v. h. Colg. —³ (v. D.) iudicare Dominus Colg. —⁴ om. Colg. —⁵ (h. a.) a. h. T. —⁶ (i. h. d.) hoc die Colg.

25. —¹ om. Colg. —² ipsius add. Colg. —³ (g. p.) p. g. Colg. —⁴ que om. Colg. —⁵ illos T.; (a. e.) coram eis Colg. —⁶ omnes add. Colg. —⁷ viri Colg. —⁸ (ad - sunt) revocati sunt ad v. Colg. —⁹ om. T.

26. —¹ om. Colg. —² iam (?) T. —³ (d. g. e.) gaudebat Colg. —⁴ (i. m. v.) v. m. i. Colg. —⁵ in add. Colg. —⁶ umbentes Colg. —⁷ (i. d. e.) d. e. i. Colg. —⁸ thetros T. —⁹ illi T.

Novembris Tomus IV.

—¹⁰ (postulans - demones) om. Colg. —¹¹ vidisset Colg. —¹² orationibus Colg. —¹³ sic M.

27. —¹ Momenia Colg. —² sancta add. Colg. —³ om. Colg. —⁴ factus Colg. —⁵ optulit T. —⁶ post corr. M; om. T. —⁷ (o. v. D. p. e.) v. D. o. p. e. Colg. —⁸ sup. lin. corr. T. —⁹ reperit T.

28. —¹ om. Colg. —² et inique Colg. —³ s. add. T. —⁴ ante corr. presente M; presente T. —⁵ (sed - Dei) om. Colg. —⁶ Dei Colg. —⁷ suos Colg. —⁸ suis Colg.

29. —¹ Slige T. —² (S. A.) Sligeassuil Colg. —³ cum Colg. —⁴ (e. c.) bis M. —⁵ ei Colg. —⁶ om. Colg. —⁷ (o. i.) i. o. T. —⁸ extinguiibilis ante corr. M. —⁹ ad T. —¹⁰ iudicii M. —¹¹ (c. p.) p. c. Colg. —¹² contingit M (prima man.), T.

30. —¹ (q. m.) m. q. T. —² beato T. —³ comma T. —⁴ (e. c. e.) c. eo eg. Colg. —⁵ ignominiam T, Colg. —⁶ commis T.

VITA III
Sanctus
carnes
in alios
cibos
convertit.
I, 45; II, 39.

Cf. Luc.
24, 42.

Cibi
miraculo
dant.
I, 46; II, 40.

Ps. 67, 36.

Lignum
ingens
eius
imperio
transferitur.
I, 47; II, 41.

Locum
aptum ad
monaste-
rium con-
dendum,
I, 48; II, 42.

31. Venit sanctus Edus episcopus¹ ad insulam Bo Finde², id est Vace³ Albe, que est in stagno Righ⁴. Suscepit eum sanctus Ryoeh⁵, abbas illius loci, honorifice. Monasterium enim clarum in illa insula est, quod ex nomine insule nominatur. Et posuit ille abbas⁶ cenam magnam de carnibus ante sanctum episcopum. Beatus vero episcopus Edus nolebat⁷ carnes comedere⁸, et benedixit illas carnes; et panes et pisces⁹ et mel exinde¹⁰ facti sunt. Et videntes hoc miraculum comederunt illa cum episcopo, gracias Christo agentes.

32. Visitavit sanctus episcopus Edus sanctum Henanum¹ heremitam, qui habitabat in² loco ubi nunc est clarum monasterium in honore eius, quod vocatur Druim³ Raith; et rogavit beatissimum Henanum⁴ sanctum Edum, ut sumeret caritatem apud eum; sed⁵ tamen nichil habuit nisi holera et aquam. Hoc videns sanctus pontifex subridensque, ait ministro sancti Henani: «Vade, frater, ministra nobis cibos sufficienter.» Et revertens ille frater⁶ ad quoddam⁷ holus⁸ offerendum, invenit coquinam suam omni genere ciborum plenam. Omnes hoc⁹ videntes et audientes, dabant gloriam Deo, dicentes: «Mirabilis Deus in sanctis suis.»

33. Abiit sanctus senex Edus¹ episcopus visitare beatissimum Lasreanum², qui regebat plures monachos in insula posita in stagno Erne³, quam Scoti nominant Daimh Hynis⁴, id est Insulam Boum⁵. Et invenit sanctus Edus beatum patrem Lasreanum⁶ et fratres suos foris laborantes, dixitque eis: «Quid ego operis agam vobis?» Sanctus Lasreanus ait ei: «Opus tuum est, ut moveas hoc lignum de loco suo.» Lignum illud erat maximum et vetustum in terra. Tunc sanctus Edus⁸ in Christi nomine imperavit ligno ut discederet⁹ de loco suo¹⁰. Lignum illud ingens ilico¹¹ elevatum est in similitudinem¹² avis, et transiliens proiecit¹³ se in mare. Et videntes hoc miraculum, laudes Deo dederunt.

34. Incipiens sanctus Edus monasterium in quodam loco edificare¹, angelus Domini dixit ei: «Non debes hic cellam edificare.» Sanctus Edus ait: «Ubi igitur debeo²?» Angelus respondit: «Castellum illius hominis tibi a Domino datum est; ibi iam per³ te anime multe in celum ibunt.» Hoc audiens ille dives homo, id est dominus illius⁴ castelli, displicuit sibi⁵ multum; et iravit quod nunquam sancto Edo da-

ret suum castellum. Quodam die, intrans A sanctus episcopus illud castellum, fugit homo ille de castello suo, ne videret sanctum² pontificem. Et statim gravi infirmitate percussus est usque ad mortem. Sanctus Edus dixit suis: «Adducite eum ad me.» Et cum adductus fuisset, ait ei sanctus: «Confide in Domino et age penitentiam.» Tunc ille dives obtulit Deo⁶ et sancto Edo illud castellum cum suis⁷. Unde ait sanctus Edus: «Elige modo hic⁸ esse vivus et sanus⁹ ab infirmitate ista¹⁰ ad tempus, an nunc ad celum migrare.» Ille eligens ilico ad celum ire, accepit¹¹ sanctum sacrificium a pontifice, et ibi obiit feliciter. Et in illo castello sanctus episcopus instituit¹² monasterium, quod ex nomine sancti Edi vocatur¹³.

35. Cisterna venenata per hiatum terre¹ apparuit in illa regione, et fumus de ea egrediebatur, qui mortiferam pestem hominibus et iumentis faciebat. Tunc habitatores illius² regionis rogaverunt sanctum Edum episcopum, ut eos adjuvaret de illa³ pestilentia. Et perrexit vir Dei cum eis ad illum⁴ locum, et benedixit in Dei nomine illam cystemam⁵; et ab illa hora fumus ab ea evanuit et nichil postea⁶ nocuit. De hoc in illa plebe gaudium magnum factum⁷ est, gratulantes in Deo per sanctum suum.

36. Promisit aliquando beatissimus episcopus Edus¹ uni fratri se roganti secum simul ire in celum², ut veniret secum ad regnum Christi. Et cum veniret dies exitus sanctissimi³ episcopi Edi⁴ de hoc seculo, dixit fratri: «Prepara te, frater, ut migres mecum ad celum.» Ille autem tunc⁵ noluit de hoc seculo migrare. Adveniens quidam rusticus ipsa⁶ hora ad visitandum sanctum senem Edum episcopum, dixit ei: «Utinam mihi diceres, sancte episcopo: Veni mecum in paradissum⁷.» Cui ait ecclesie pastor, sanctus Edus⁸ episcopus: «Prepara te, bone homo, et iace mecum in hoc lecto.» Ita agens homo, leta mente cum beatissimo Edo episcopo feliciter illa hora⁹ obiit¹⁰. Hoc sanctus Columba Cylle¹¹ in insula Hya¹² videns spiritualiter, dixit fratribus suis: «Opus magnum et firmum modo fecit frater noster, sanctus senex Edus episcopus¹³. Ecce enim peccatorem et non merentem ducit secum in¹⁴ celum, nulla demonum vis valens sibi resistere.» Et beatissimus pontifex Edus¹⁵ cum suo rustico¹⁶ post Christum cum suo latrone inter choros angelorum suavia carmina

invito
domino,
mirabiliter
sibi
arrogat.

Cisternam
venenatam
salubrem
reddidit.
I, 50; II, 44.

Cf. Apoc.
9, 2.

Peccatorem
secum
mortentem
in caelum
deducit.
I, 52; II, 46.

Cf. Luc.
23, 43.

31. —¹ (E. e.) e. E. T. —² Bofindhe (sic) M; Bofinne T; Bofinde COLG. —³ vaccae COLG. —⁴ Ri T; Rigue COLG. —⁵ Rioc T; Rioc COLG. —⁶ (i. a.) om. COLG. —⁷ noluit COLG. —⁸ comedere T. —⁹ pisses T. —¹⁰ einde ante corr. M.

32. —¹ Enanum T et ita porro. —² om. T. —³ Drum T. —⁴ (b. H.) B. Henanus COLG. —⁵ om. COLG. —⁶ minister T. —⁷ quodam T. —⁸ olus T.

33. —¹ (s. E.) om. COLG. —² (b. L.) S. Lazrenum COLG. —³ Erne COLG. —⁴ (D. H.) Daimh-boum COLG. —⁵ bovium prima man. M; (Daimh-boum) Bohinnis, id est bovinam insulam T. —⁶ Lazreanum COLG. —⁷ (o. a. v.) vobis operis faciam COLG. —⁸ (s. E.) E. s. T. —⁹ descenderet COLG. —¹⁰ et add. COLG. —¹¹ statim COLG.; (lignum - ilico) ilico illud ingens I. T. —¹² similitudine M. —¹³ (t. p.) prosiens provexit COLG.

34. —¹ edificare T. —² om. COLG. —³ (i. p.)

itaque a COLG. —⁴ istius COLG. —⁵ ipsi COLG. —⁶ Domino COLG. —⁷ agris add. COLG. —⁸ (m. h.) h. m. COLG. —⁹ (v. et s.) s. et v. COLG. —¹⁰ usque add. COLG. —¹¹ cepit T; dominici corporis et sanguinis add. COLG. —¹² instruit COLG. —¹³ nominatur COLG.

35. —¹ (p. h. t.) pariatum terra M. T. —² istius COLG. —³ ista COLG. —⁴ istum COLG. —⁵ (i. c.) cisternam illam COLG. —⁶ (n. p.) p. n. COLG. —⁷ om. COLG.

36. —¹ (b. e. E.) S. Aedus COLG. —² (i. i. c.) in celum ire COLG. —³ beatissimi COLG. —⁴ (e. E.) E. e. T. —⁵ om. COLG. —⁶ illa COLG. —⁷ paradissum T. COLG. —⁸ (ecclesie - Edus) s. ecl. p. Edus T. —⁹ (f. i. h.) i. h. f. COLG. —¹⁰ (h. o.) o. h. T. —¹¹ Chille T; Kille COLG. —¹² Hya T. —¹³ (sanctus - episcopus) Aedus et sanctus episcopus COLG. —¹⁴ ad COLG. —¹⁵ (p. E.) Aedus episcopus COLG. —¹⁶ (s. r.) r. s. PLUMMER.

canencium,

A canencium, quarto idus novembris migravit ad celum, regnante domino¹⁷ nostro Iesu Christo¹⁸, cui est magnificentia ab omni creatura cum eodem¹⁹ Deo Patre et Spiritu sancto, qui sine fine

vivit et regnat per omnia secula seculorum. Amen. VITA III

Explicit Vita sancti Edi episcopi et confessoris¹. Coronis.

¹⁷ Deo add. T. — ¹⁸ (regnante - Christo) ubi regnat dominus noster Iesus Christus Colg. —

¹⁹ eo ante corr. M; eodem om. Colg. **Coronis.** — ¹ (explicit - confessoris) om. Colg.

DE SANCTO ELAETH

CONFESSORE IN MONA INSULA

SAEC. VI

S. Elaeth
e qua
stirpe
ortus,

1. S. Elaeth, rex et poeta, e qua stirpe duxerit originem ostendit genealogia in codice Peniarth 45, saec. XIII exeuntis: Elaeth urenhin, mab Meuruc, mab Idno; ac Omen Grog, uerch Wallawe, mab Lleenawc, y uam (1). Latine et nominum forma ad hodiernam scriptionem redacta: Elaeth rex, filius Meurig (haec cymrica forma est nominis Mauricii), filii Idno; et Omen Greg (rauca an graeca, incertum), filia Gwallog, filii Lleenog, (erat) mater eius. Consentiant ceteri codices genealogici qui Elaeth meminerunt, nisi quod matris nomen alii scribunt Omen (2), alii Onnen (3), seu, quod idem valet, Onen (4), alii Elen (5), quae cymrica forma est nominis Helenae. Ad Coel Godebog, auctorem unius e gentibus sanctis Cambriae, paternam stirpem prosecutus est codex unus (6), cuius ope stemma est structum (7) in hunc modum: Coel Godebog, Ceneu, Gorwst Ledlum, Meirchion Gul, Idno, Meurig, Elaeth. Haec si vera sunt, conici potest vixisse S. Elaeth saeculo VI; fertur enim Coel Godebog ante medium saeculum IV vixisse (8). Maternus autem sancti avus Gwallog ab Lleenog, vir fortissimus et in antiquis Cambriae fastis inclutus (9),

qua aetate
vixerit.

C

Arturi regis amicus fuisse legitur (10). Sed, in densissimis tenebris cambricae historiae, omnino dubia est haec etiam temporis nota. E

2. Unde expiscati essent recentiores rerum ab Elaeth gestarum narrationem, non comperimus (11). Haec fere quae tradunt: regem illum fuisse in partibus septentrionalibus Angliae quae nunc est; deinde avito regno ab hostibus pulsum eodem, quo Pappo percussus est, casu adverso, idem vitae genus elegisse (12) atque in parvam insulam prope Monam confugisse (13), ubi pie religioseque quod supererat aetatis egerit in monasterio condito a S. Seiriol. Utrumque se illa habent, certius videtur a S. Elaeth rege conditam esse ecclesiam ubi nunc est parochiale templum vici Amlwch, in litore septentrionali Monae insulae; locus enim et sancti nomine olim dictus est Llan Elaeth Frenin (14), id est Saeptum Elaeth regis. Ibi fons est illi sacer, cymrice Ffjynnon Elaeth appellatus, aliquando variorum morborum curatione insignis et oraculis, quae ex anguilla motibus edebantur. Piscis enim eius generis in fonte retinebatur; vatis partes agebat quidam ex accollis. Sed interdum, anguilla latente, plures dies

Res ab eo
gestae.

Cultus
in vico
Amlwch.

F

(1) S. BARING-GOULD and J. FISHER, *Lives of the British Saints*, t. IV, p. 372, col. 2. Codicem descriperat J. G. EVANS, *Historical Manuscripts Commission. Report on Manuscripts in the Welsh Language*, t. I, p. 379-80. — (2) Omen Grog, in Libro Iohannis Brook de Mawddwy ap. Ludovicum Morris in *Myvyrian Archaiology*, ed. 2, p. 424, col. 2. Moment editores, eruditi viri, legendum esse Onien Greg, ibid., annot. 1. Adverte onen cymrice significare « fraxinam arborem ». — (3) Hafod MS. 16, circiter annum 1400 exaratus, nunc in publica bibliotheca Cardiffensi, in *Myvyrian Archaiology*, ed. 2, p. 416, col. 1-2. Eius codicis apographum est Harleianus 4181, in Museo Britannico, saec. XVIII ineuntis, ap. W. J. REES, *Lives of the Cambro British Saints*, p. 268, num. 48; cf. BARING-GOULD and FISHER, op. c., t. I, p. 86, num. 4. Liber longus Thomae Truman in *Iolo Manuscripts*, p. 127. Adde codicem Roberti Davies in collectaneis Ludovici Morris, *Myvyrian Archaiology*, ed. 2, p. 424, col. 2, et codicem seu codices alios nescio quos ibidem signatos litteris L. M. — (4) Codex Thomae Hopcin, circiter annum 1670, in *Iolo Manuscripts*, p. 101, num. 22. — (5) Ita codex alter a Thoma Williams inter annos 1578 et 1609 descripto, in Ludovici Morris collectaneis, *Myvyrian Archaiology*, ibid.; item codex dictus Llyvyr Bodeulwyn, ibid. Sed uterque adeo

corrupte hanc stirpem refert ut vix quicquam sit faciendus. Historiarum autem collectionem quae Hanesyn Hên dicitur non vidimus. Hanc a ceteris non dissentire scribunt BARING-GOULD et FISHER, t. II, p. 425, annot. 2. — (6) Codex supra allatus Thomae Williams, ibid. — (7) BARING-GOULD and FISHER, t. I, p. 91-92. — (8) RICE REES, *An Essay on the Welsh Saints*, pp. 89-91. — (9) V. g. *Myvyrian Archaiology*, ed. 2, p. 407, col. 2, num. 71; J. LOTH, *Les Mabinogion*, ed. 2, t. II, p. 258, num. 37-38. Eius stirps legitur ibid., p. 335, num. IX. De eo lege LOTH, t. c., p. 142, annot. 1. — (10) In narratione inscripta Chwedyl Gereint vab Erbin, ap. J. G. EVANS, *The White Book Mabinogion* (Pwllheli, 1907), col. 406; cf. LOTH, t. c., p. 142. — (11) RICE REES, op. c., p. 271; J. G[AMMACK], ap. W. SMITH and H. WACE, *Dictionary of Christian Biography*, t. II, p. 66, col. 2; BARING-GOULD and FISHER, t. II, p. 425. — (12) Supra, p. 189, num. 4. — (13) Nunc Ynys Seiriol dicta, in parochia Penmon, haud procul a Beaumaris civitate. — (14) Llan Eleth Frenin, codex Peniarth 147, exaratus circiter annum 1566, ap. J. G. EVANS, *Report*, t. c., p. 912, col. 3; Llan Eleth neu Amlwch (id est: Llan Elaeth sive Amlwch), codex Iohannis Brooke de Mawddwy, exaratus an. 1590-1591, ibid., annot. 18 et o.

exspectandum